

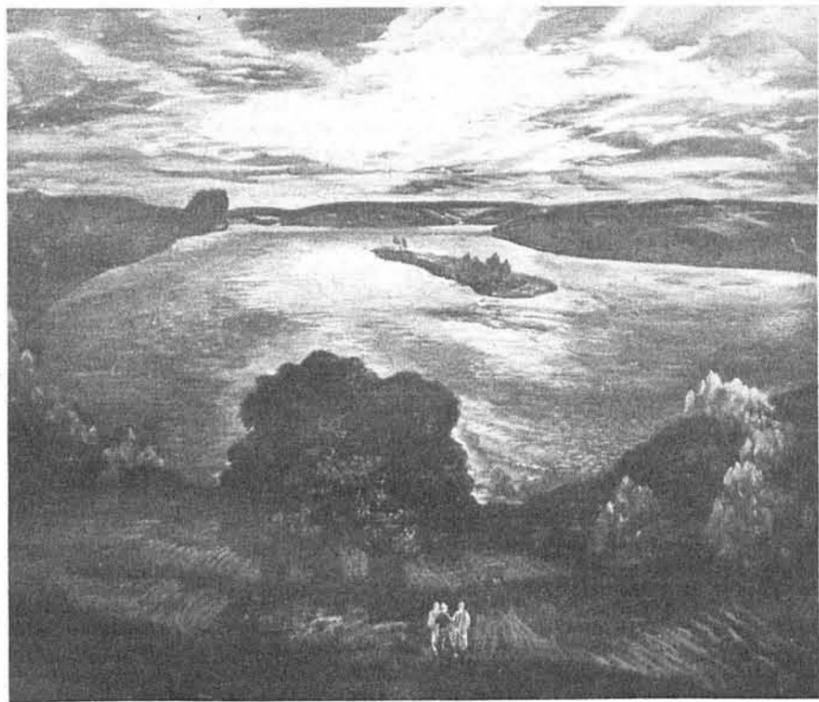
Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 3 (2946)
19 студзеня 1979 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

З ВЫСТАЎКІ «Ў СЯМ'І АДЗІНАЙ»

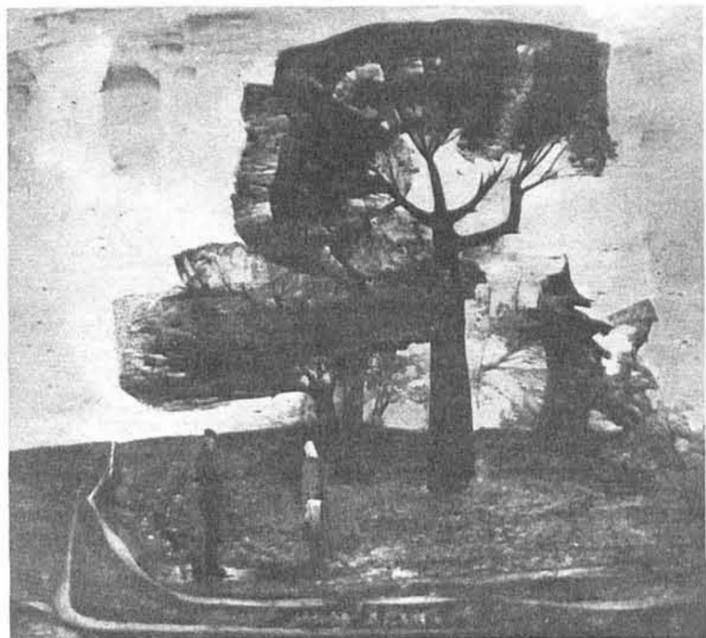
А. Гугель. КАМУНАРЫ.

В. Сумараў. ВОСЕНЬСКІ ВЕЧАР.

Л. Шчамяллёў. ЛІСТАВЕЙ.

М. Савіцкі. ПАРТЫЗАНСКАЯ МАДОННА (МІНСКАЯ).

Ю. Нежура. ЗЯМЛЯ ЛАГОЙШЧЫНЫ. (З серыі «Шматпакутная зямля Беларусі»).

УДЗЕЛЬНИКАМ УСЕСАЮЗНОЙ НАРАДЫ РАБОТНИКАУ КУЛЬТУРЫ

Дарагія таварышы!

Сардэчна вітаю ўдзельнікаў усесаюзнай нарады работнікаў культуры. Ваша нарада праходзіць у абстаноўцы высокага палітычнага і працоўнага ўздыху са савецкага народа, выкліканага рашэннямі лістападаўскага (1978 года) Пленума ЦК КПСС, падрыхтоўкай да выбараў у Вярхоўны Савет СССР. У мінулым годзе наша краіна дабілася вялікіх поспехаў ва ўсіх галінах камуністычнага будаўніцтва і ў гэтым значная заслуга работнікаў культуры і мастацтва.

Сацыялізм адкрыў працоўным шырокі доступ да духоўных каштоўнасцей. Цяпер у СССР працуюць звыш 135 тысяч клубных устаноў, 350 тысяч бібліятэк, 153 тысячы кінаўстаноў, 1300 музеяў, 580 тэатраў. Мастацкая народная творчасць, шырокая цікавасць да кнігі, мастацтва сталі неад'емнай рысай сацыялістычнага ладу жыцця.

Гэта вынік пастаянных клопатаў Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы аб развіцці сацыялістычнай

культуры, роля якой ва ўмовах сталага сацыялізму пастаянна ўзрастае. Яна аказвае ўсё большы ўплыў на фарміраванне ўсебакова развітай асобы, сацыяльны і навукова-тэхнічны прагрэс грамадства.

Ажыццяўленне праграмы эканамічнага і сацыяльнага развіцця вёскі, вызначанай ліпенскім (1978 года) Пленумам ЦК КПСС, патрабуе значнага ўздыму культурна-тэхнічнага ўзроўню працоўнікаў палёў і ферм, далейшага ўдасканалення ідэйна-выхаваўчай работы.

У вырашэнні гэтых задач вялікі ўклад уносяць сельскія культурна-асветныя ўстановы, актыўныя прыватнікі палітыкі партыі. Дамы культуры, клубы, бібліятэкі, музеі з'яўляюцца важнымі цэнтрамі духоўнага жыцця савецкай вёскі, вядуць вялікую работу па ідэйна-палітычнаму, працоўнаму, маральнаму і эстэтычнаму выхаванню працоўных, арганізацыі іх адпачынку. Значную дапамогу ў гэтым аказваюць дзеячы мастацтва. Партыя высока цэніць высакарод-

ную працу работнікаў культуры.

Удзельнікі нарады маюць добрую магчымасць грунтоўна абмеркаваць актуальныя праблемы далейшага развіцця культуры ў вёсцы, абавязальніц лепшы вопыт, намеціць шляхі павышэння эфектыўнасці ўсёй работы па задавальненню культурных патрабаванняў сельскіх працоўнікаў. Важна пастаянна праяўляць ініцыятыву і творчы падыход да арганізацыі масава-палітычнай і культурна-асветнай работы ў вёсцы, клопаты аб выхаванні і замацаванні кадраў, палепшэнні матэрыяльнай базы культасветустаноў.

Упэўнены, што ваша нарада будзе садзейнічаць паспяховаму ажыццяўленню рашэнняў XXV з'езда КПСС, фарміраванню высокіх ідэйных і маральных якасцей савецкіх людзей.

Жадаю вам, дарагія таварышы, плённай работы, вялікіх творчых поспехаў.

Л. БРЭЖНЕЎ.

КУЛЬТУРНАЕ ЖЫЦЦЁ СЯЛА

Узрастаючая роля культуры ў жыцці сяла стала адной з характэрных рыс сучаснага этапу ажыццяўлення аграрнай палітыкі партыі. Ад таго, як пастаўлена культурнае абслугоўванне працоўнікаў вёскі, які клопат праяўляецца аб узбагачэнні іх духоўнага жыцця, у немалой ступені залежыць рашэнне адказных задач, якія ставяць перад сацыялістычнай сельскай гаспадаркай, выкананне праграмага патрабавання партыі аб збліжэнні ўзроўню жыцця гарадскога і сельскага насельніцтва.

Гэтыя пытанні знаходзіліся ў цэнтры ўвагі Усесяюзнай нарады работнікаў культуры, арганізаванай Міністэрствам культуры СССР і ВЦСПС. Яна адкрылася 15 студзеня ў Маскве, у новым будынку МХАТа.

На парадку дня — пытанні павышэння ролі культурна-асветных устаноў у рашэнні сацыяльна-эканамічных задач і палепшэнні культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва ў сувязі з рашэнняў XXV з'езда КПСС, ліпенскага і лістападаўскага (1978 г.) Пленумаў ЦК КПСС, выступленняў таварыша Л. І. Брэжнева, пастановаў ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшым палепшэнні культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва» і пастановаў ЦК КПСС «Аб мерах па далейшым развіцці самадзейнай мастацкай творчасці».

З вялікім уздымам прысутныя выбралі ганаровы прэзідыум у складзе Палітбюро ЦК КПСС на чале з таварышам Л. І. Брэжневым.

Бурным, працяглым апладыментамі было сустрэта пывітанне Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Л. І. Брэжнева ўдзельнікаў Усесяюзнай нарады работнікаў культуры. Яго зачытаў сакратар ЦК КПСС М. В. Зямінін.

З дакладам выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, міністр культуры СССР П. Н. Дзямічаў.

Ад імя ўсіх прысутных, ад шматтысячнай арміі работнікаў культуры і мастацтва ён гарача падзякаваў таварышу Л. І. Брэжневу за цёплыя, сардэчныя словы прывітання, за пастаянную ўвагу і бацькоўскі клопат аб развіцці шматнацыянальнай савецкай культуры, за вялікую працу, якую Леанід Ільіч уносіць у справу камуністычнага будаўніцтва, у справу ўмацавання міру і бяспекі на нашай планеце. Прамоўцы запэўнілі, што работнікі культурнага фронту не пашкадуюць сіл, каб з гонарам апраўдаць высокае давер'е партыі, будуць нястомна працаваць над рашэннем задач, пастаўленых XXV з'ездам КПСС.

Ахарактарызаваўшы глыбокія сацыяльна-эканамічныя змены, якія адбыліся ў жыцці сучаснай савецкай вёскі, дакладчык прывёў уражваючыя факты росту яе культурнага патэнцыялу. За апошнія дзесяць гадоў у нашай краіне ў сярэднім штодзённа ўводзіцца ў строй 8 новых клубных устаноў і 5 бібліятэк. Прычым каля 90 працэнтаў клубаў будуюцца ў сельскай мясцовасці. На сяле працуюць каля 120 тысяч клубных устаноў, каля 200 тысяч бібліятэк, 128 тысяч кінаўстаноў. Усё больш ствараецца культурных комплексаў, якія аб'ядноўваюць установы культуры незалежна ад іх ведамаснай прыналежнасці. Аб велізарных дасягненнях у культурным будаўніцтве сведчаць і такія лічбы: у 1939 годзе на 1000 кал-

гаснікаў вышэйшую і сярэднюю адукацыю мелі 18 чалавек, а да 1977 года — 537. Сёння на сяле дзейнічаюць каля 30 тысяч сярэдніх агульнаадукацыйных школ з колькасцю навучэнцаў больш чым 13 мільянаў, чалавек, каля 1600 прафтэхвучылішч з кантынентам навучэнцаў больш чым 650 тысяч. Прыкладна кожны дзевяты сельскі жыхар працуе ў галіне асветы, культуры, навукі, аховы здароўя.

Усё гэта якасна змяняе сацыяльную ролю культуры на сяле, функцыі клубаў і дамоў культуры, бібліятэк і іншых устаноў, прад'яўляе да работнікаў культуры новыя павышаныя патрабаванні.

За апошнія гады ў радзе рэспублік, краёў, абласцей з'явілася нямала новага, каштоўнага ў формах і метадах гэтай работы. Накаплены значны вопыт палітычнай работы ў масах, актыўна прапагандаюцца рэвалюцыйныя, баявыя і працоўныя традыцыі савецкага народа, усё шырэй разгортваецца патрыятычнае і інтэрнацыянальнае выхаванне. Вялікая работа вядзецца па прапагандзе прац Л. І. Брэжнева, яго кніг «Малая зямля», «Адраджэнне» і «Цаліна».

Культурна-асветныя ўстановы Краснадарскага, Стаўрапольскага краёў, Запарожскай вобласці, Казахстана, Малдавіі і раду іншых саюзных рэспублік назапасілі цікавы вопыт па павышэнні галоснасці сацыялістычнага спаборніцтва, шанаванню перадавікоў стварчасці, працоўных дынастый.

Істотны ўклад у павышэнне сацыяльнай сталасці і дзелавой кваліфікацыі сельскіх працоўнікаў уносяць бібліятэкі. Вялікую ролю ў палепшэнні іх дзейнасці адыгрывае перабудова арганізацыйнай структуры бібліятэчнай сеткі на прынцыпах цэнтралізацыі. На гэтую сістэму цяпер пераведзена ўжо больш чым семдзесят працэнтаў масавых бібліятэк. У радзе абласцей Расійскай Федэрацыі, Украіны, Беларусі, а таксама ў Малдавіі, Літве і Эстоніі цэнтралізацыя завершана поўнасцю.

Разам з тым дакладчык адзначыў, што стан кніжных фондаў сельскіх бібліятэк яшчэ далёкі ад сучасных патрабаванняў. Міністэрству культуры СССР сумесна з Дзяржкамвыдам СССР прадстаіць ажыццявіць сур'езныя меры па палепшэнні забеспячэння бібліятэк літаратурай.

Прадмет асаблівага клопату — удасканаленне выхавання моладзі. Культурна-асветныя ўстановы закліканы разам са школай, грамадскімі арганізацыямі рыхтаваць падлеткаў да стваральнай працы, дапамагаць ім вызначыць сваё месца ў жыцці. Важна ўсямерна садзейнічаць умацаванню і падняццю аўтарытэту сельскіх спецыяльнасцей, каб дзеці з гонарам гаварылі аб прафесіях сваіх бацькоў-працоўнікаў вёскі.

Духоўныя запатрабаванні сучаснага савецкага чалавека мяняюцца, усё большую ролю пачынае іграць магчымасць задавальнення яго самых высокіх эстэтычных запатрабаванняў. Між тым пакуль што не ўсюды правільна ацанілі гэтыя новыя з'явы ў культурным жыцці. Як паказалі сацыялагічныя даследаванні, на некаторых сельскіх раёнах да палавіны апытаных ацэньваюць работу клубаў як недавальную. Нізкі ўзровень культуры і бытавога абслугоўвання на сяле стаіць на адным з першых месцаў

сярод прычын міграцыі моладзі з вёскі ў горад.

Складаныя задачы культурнай работы на сяле не могуць быць вырашаны намаганнямі адных культасветработнікаў. Неабходна ў поўнай меры выкарыстоўваць узросшыя сілы ўсёй сельскай інтэлігенцыі. Правільна робяць там, дзе да работы клубаў, бібліятэк, паркаў, музеяў прыцягваюцца ўсё больш шырокі актыў з ліку прадстаўнікоў партыйных, савецкіх, прафсаюзных, камсамольскіх арганізацый, перадавікоў вытворчасці, інтэлігенцыі.

Адной з характэрных рыс савецкага ладу жыцця, які ўвасобіў ленінскую думку пра тое, што «мастацтва належыць народу», з'яўляецца масавая развіццё мастацкай самадзейнасці. Цяпер у гэтым выдатным руху ўдзельнічае звыш 25 мільянаў чалавек. Самадзейныя артысты штогод даюць 3 мільёны канцэртаў, на якіх прысутнічае больш чым 600 мільянаў гледачоў. Яркім сведчаннем сапраўднага росквіту народных талентаў стаў праведзены сумесна з ВЦСПС першы Усесяюзны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці працоўных.

Партыя ставіць задачу далейшага развіцця масавасці мастацкай самадзейнасці, стварэння паўсюдна неабходных умоў для заняткаў ёю. Нельга мірыцца з тым, што каля 4 тысяч клубаў наогул не маюць самадзейных калектываў. У 1980—1982 гадах абудзецца другі Усесяюзны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці, заканчэнне якога дастасавана да святкавання 60-годдзя ўтварэння СССР. Падрыхтоўку да яго трэба пачаць у бліжэйшы час.

У настановах партыі і ўрада, падкрэсліў далей дакладчык, праяўлены вялікі клопат аб работнікаў культуры, прадугледжаны значныя меры матэрыяльнага стымулявання іх працы. Усё гэта павінна садзейнічаць замацаванню кадраў і палепшэнню ўсёй культасветработы.

Неабходна сур'езна палепшаць і падрыхтоўку спецыялістаў гэтай сферы. За апошнія 10 гадоў выпуск культасветработнікаў навялічыўся амаль удвая, а спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй — у тры разы. З гэтага навучальнага года стаў праводзіцца мэтанакіраваны пазаконкурсны прыём сельскай моладзі ў інстытуты культуры па рэкамендацыйных калгасаў і саўгасаў.

Аднак праблема кадраў не абмяжоўваецца толькі іх падрыхтоўкай у навучальных устаноў. Трэба прыняць рашучыя меры па іх замацаванні на месцах, а гэта ў значнай ступені залежыць ад умоў, у якіх яны працуюць, ад таго, наколькі ўважліва ставіцца кіраўнікі гаспадарак і прадпрыемстваў да патрэб клуба, бібліятэкі і перш за ўсё — да саміх культасветработнікаў.

Работнік культуры — гэта перш за ўсё ідэалагічны работнік. А для таго, каб паспяхова выконваць гэтую ролю, яму патрэбна добрая марксісцка-ленінская падрыхтоўка, шырокая палітычная эрудыцыя, веданне педагогікі, псіхалогіі і, зразумела, пэўнай галіны мастацкай культуры як асноўнай прафесіі.

Партыя пастаўлена задачай далейшага развіцця і раўнамернага вазмашчэння сеткі культурна-асветных устаноў на тэрыторыі краіны, насычэння перасоўнымі ўстановамі культуры, умацавання матэрыяльна-тэхнічнай базы, рэканструкцыі і прывядзення ў належны парадак дзею-

чых клубаў, дамоў культуры, бібліятэк.

Існуючая цяпер сетка клубных устаноў створана практычна за пасляваенныя гады. Нядрэнна ідзе будаўніцтва ў многіх краях і абласцях РСФСР, на Украіне, у Беларусі, Малдавіі, рэспубліках Прыбалтыкі. Тут на сельскіх будоўлях культуры кааперуюцца сродкі розных ведамстваў, калгасаў і саўгасаў і іншых арганізацый.

Аднак у цэлым разніцце сеткі будаўніцтва клубных устаноў яшчэ адстае ад патрабаванняў сённяшняга дня, капіталаўкладання, якія выдзяляюцца на гэта, асвойваюцца недавальваюча. Будаўніцтва аб'ектаў культуры павінна быць паўсюдна ўзята пад строгі дзяржаўны і грамадскі кантроль.

На аснове рашэнняў партыі на ўсіх рэспубліках ідзе работа па стварэнні адзіных цэнтралізаваных клубных сістэм. Аднак яна не павінна выліцца ў фарсіраваную масавую кампанію. Набыты вопыт работы сельскіх культурных комплексаў, матэрыялы сацыялагічных даследаванняў паказваюць, што сістэмы культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва павінны быць рознымі ў залежнасці ад канкрэтных умоў на месцах.

Новы ўздым культуры сяла немагчымы без шырокага выкарыстання ўсяго культурнага патэнцыялу развітога сацыялістычнага грамадства. Магутным сродкам рашэння гэтай важнейшай праблемы з'яўляецца далейшае планамернае павышэнне ролі нашых гарадоў, як цэнтра культуры, якія закліканы весці ў прылягаючых сельскіх рэгіёнах актыўную культурна-шэфскую работу. Багаты вопыт работы ў гэтым кірунку пазнапаны ў Маскве, Ленінградзе, іншых гарадах. Неабходна дабіцца, каб у культурна-шэфскай рабоце на сяле ўдзельнічалі ўсе творчыя саюзы, усё больш шырокае кола арганізацый і устаноў, навучальных устаноў, культуры і мастацтва.

Вялікую работу на сяле вядуць прафсаюзы, камсамол. Аб'яднанне нашых намаганняў у справе далейшага ўздыму культуры прыносяць станоўчыя вынікі.

Мудрае ленінскае кіраўніцтва партыі, яе паўсядзённы клопат аб разніцці сацыялістычнай культуры, творчых сіл, духоўнага патэнцыялу савецкага грамадства, заявіў у заключэнне П. Н. Дзямічаў. — зарука нашых будучых поспехаў. Ён выказаў упэўненасць у тым, што работнікі савецкай культуры, савецкая мастацкая інтэлігенцыя, ператвораць у жыццё рашэнні ленінскай партыі, партыі ўказанні, выказаныя ў прывітанні таварыша Л. І. Брэжнева, з гонарам выканваюць свой ганаровы абавязак перад партыяй і народам, зрабюць усё неабходнае для забеспячэння новага ўздыму культуры савецкага сяла.

Па дакладу разгарнуліся спрэчкі. У рабоце нарады прынялі ўдзел намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР Ц. Я. Кісялёў, Старшыня ВЦСПС А. І. Шыбаев, загадчыкі аддзелаў ЦК КПСС Я. М. Цяжельнікаў, В. Ф. Шаўра, першы сакратар ЦК ВЛКСМ Б. М. Пастухоў, сакратары ЦК Кампартый саюзных рэспублік, кіраўнікі шэрагу міністэрстваў і ведамстваў, кіраўнікі саўгасаў і калгасаў, дзеячы культуры, прадстаўнікі грамадскасці.

(Заканчэнне на стар. 4).

МАНАЛІТНАЕ АДЗІНСТВА

Верная цудоўнай традыцыі, якая народжана ўсім укладам савецкага ладу жыцця, ленинскай партыя ідзе да выбараў у Вярхоўны Савет СССР у непарушным блоку з беспартыйнымі. На перадвыбарчых сходах у ліку першых кандыдатаў у дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады краіны называюцца кіраўнікі КПСС і Савецкай дзяржавы. Сярод кандыдатаў — лепшыя прадстаўнікі рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігенцыі.

На перадвыбарчых сходах кандыдатамі ў дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады краіны названы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Аляксандр Трыфанавіч Кузьмін, матальшчыца Брэсцкага панчоўнага камбіната Зінаіда Васільеўна Якушэвіч, тынкоўшчык-маляр будаўнічага ўпраўлення Лукомльскай ДРЭС Таццяна Пятроўна Хаткевіч, першы сакратар Мінскага абкома партыі Уладзімір Андрэевіч Мікуліч, першы сакратар Гродзенскага абкома партыі, Герой Сацыялістычнай Працы Леанід Герасімавіч Кляцкоў, вязальшчыца Пінскага камбіната верхняга трыкатажу імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка Таццяна Фёдарэўна Піскун, здымшчыца Светлагорскага завода штучнага валакна Кацярына Івановна Паклонская.

Аднадушна вылучаны кандыдатамі ў дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР камандуючы войскамі Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акупі генерал-палкоўнік танкавых войск Міхаіл

Мітрафанавіч Зайцаў, першы сакратар Магілёўскага абкома партыі Віталій Віктаравіч Прышчэпчык, першы сакратар Віцебскага абкома партыі Сяргей Міхайлавіч Шабашоў, работніца вытворчага аб'яднання «Інтэграл» Тамара Уладзіміраўна Сугака, народны паэт Беларусі Пётр Усцінавіч Броўка, намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Уладзімір Елісеевіч Лябанюк.

Кандыдатамі ў дэпутаты названы першы сакратар Брэсцкага абкома партыі Яфрэм Яўсеевіч Сакалоў, старшыня праўлення калгаса «Аснежыцкі» Пінскага раёна, двойчы Герой Сацыялістычнай Працы Уладзімір Антонавіч Ралько, трактарыст калгаса «XXI з'езд КПСС» Рэчыцкага раёна Пётр Яфімавіч Ярац, прадзільшчыца Баранавіцкага баваўнянага камбіната імя Ленінскага камсамола Беларусі Вікторыя Аляксандраўна Каржова, старшыня Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў Мікалай Нікіфаравіч Полазаў, першы сакратар Гомельскага абкома КП Беларусі Юрый Мініваліч Хусаінаў, камбайнер саўгаса «Парэчча» Дзятлаўскага раёна Андрэй Канстанцінавіч Гомаў, старшыня праўлення Цэнтрсаюза Аляксей Аляксеевіч Смірноў, прэзідэнт АН БССР Мікалай Аляксандравіч Барысевіч, лётчык-касманавт СССР, двойчы Герой Савецкага Саюза Пётр Ільіч Клімух.

ІМЯ НАРОДНАГА МУЗЫКІ

Спявае народная артыстка СССР Тамара Ніжнікава.

Чалавек, грамадзянін, мастак, чыё жыццё было цалкам аддадзена служэнню народу: добры сябар, кляпалівы настаўнік, нястомны змагар за справу музычнага выхавання працоўных; чалавек вялікага сэрца, добрай душы і яскравага таленту... Колькі цёплых слоў было сказана пра народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР прафесара Іосіфа Іосіфавіча Жыноўіча на вечары-канцэрце, прысвечаным яго памяці! Адбыўся гэты вечар у Доме літаратуры, арганізатарамі яго былі Саюз кампазітараў БССР і Беларуска дзяржаўная філармонія.

На вечары з вялікай пашанай і любоўю пра Іосіфа Жыноўіча гаварылі дзелчы беларускага мастацтва. Цёплае, усхваляванае слова сказаў загадчык кафедры кансерватарыі М. Салапай. Сваімі ўспамінамі падзяліўся І. Лучанок і Т. Ніжнікава, пісьменнік А. Слесарэнка і музыкантавец Б. Смольскі.

Памяць аб сваім Бацьку ўшаноўваюць і музыканты аркестра. Яго мастацкі кіраўнік і гаалоўны дырыжор М. Казінец па-

спяхова прадаўжае і развівае лепшыя традыцыі калектыву, закладзеныя І. Жыноўічам. На вечары ў выкананні аркестра прагучалі творы І. Жыноўіча. У праграму увайшлі яго апрацоўкі беларускіх народных песень «Купалінка» і «Лявоніха», сказ-быліна «Аб зямлі беларускай», прысвечаны 50-годдзю Вялікага Кастрычніка, славутыя «Беларускія танцы». Першую частку Другога канцэрта Д. Смольскага (памяці І. Жыноўіча) выканаў з аркестрам цымбаліст Я. Гладноў; Т. Ніжнікава, салісты філармоніі В. Шутава, Ф. Савецкая выступілі з беларускімі народнымі песнямі.

Плоць ад плоці народа, І. Жыноўіч праходзіў яркі шлях ад сельскага музыкі да буйнейшага дзелча нацыянальнай культуры. І вельмі тонка заўважыў прафесар А. Багатыроў, што Жыноўіч уяўляецца яму Сымонам-музыкам, але з іншым, шчаслівым лёсам, таму што талент яго развіваўся і квітнеў у наш савецкі час... Такім народным музыкам застаецца ў нашай удзячнай памяці Іосіф Іосіфавіч Жыноўіч. І. НИКАЛАЕВА.

ДЗЕЛЯ МІРУ НА ЗЯМЛІ

Выход у свет кнігі Л. І. Брэжнева «Малая зямля», «Адраджэньне» і «Цаліна», з'яўляецца падзеяй выдатнага грамадска-палітычнага значэння не толькі для савецкага народа, але і ўсяго прагрэсіўнага чалавецтва. Цяжка пераацаніць значэнне гэтых кніг у ідэйным, маральным і патрыятычным выхаванні школьнікаў. У канферэнцыі чытачоў, якая была наладжана праведзена ў Берадзускай СШ Лідскага раёна, прынялі ўдзел вучні 8-га, 9-га і 10-га класаў. Асновай для сур'ёзнага размовы-роздуму паслужылі такія пытанні, як «Намеркнуць подзвіг савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны», «Вобразы савецкіх палітработнікаў у перыяд вайны», «Быць вайны не павінна ніколі», «Значэнне кіруючай і арганізуючай ролі Камуністычнай партыі ў адраджэнні народнай гаспадаркі краіны», «Яны ўзніклі цаліна, цаліна ўзнімала іх» і іншыя.

Пасля канферэнцыі старшакласнікі выступілі з дакладамі па кнігах Л. І. Брэжнева перад вучнямі малодшых класаў на выхаваўчых гадзінах, палітінфармацыях. А. СВЕЧКІН.

«ТЭАТРАЛЬНЫ МІНСК» № 1

Выйшаў з друку першы ў гэтым годзе нумар выдання Беларускага тэатральнага аб'яднання «Тэатральны Мінск». Як заўсёды, тут змяшчаюцца праграмы спектакляў бягучага рэпертуару сталічных тэатраў, фотаздымкі асобных сцэн з іх. Пад назвай «Вобраз сучасніка на тэатральнай сцэне» апублікаваны даклад кандыдата мастацтвазнаўства Т. Гаробчанкі на пленуме БТА, які адбыўся ў канцы мінулага года і быў прысвечаны абмеркаванню тэмы сучаснасці на беларускай сцэне. Заслужаны артыст БССР Я. Раманавіч дзеліцца роздумам аб тых творчых каштоўнасцях, што былі створаны першымі дзеячамі беларускага савецкага тэатра, у прыватнасці, тымі, хто фарміраваў аблічча цяперашняга купалаўскага калектыву ў 20-я гады. Пра гісторыка-рэвалюцыйны спектаклі ў гісторыі нашай сцэны расказвае Г. Валчок. Крытык Р. Смольскі разглядае спецасабліваці раскідцы гераічных характараў у п'есах патрыятычнай тэматыкі. Стваральнікам вобраза правядыра рэвалюцыі У. І. Леніна на падмоштных нашых тэатраў прысвечаны артыкул М. Гарэцкай «Ім выпаў вышэйшы гоначар». Сваімі ўражаннямі

аб спектаклях Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра, што былі летась паказаны ў час гастролі ў Ленінградзе, дзеліцца з чытачамі ленынградскі крытык Г. Каваленка.

Асноўныя матэрыялы нумара прысвечаны 60-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі. Гэта — васьмідзесяты выпуск «Тэатральнага Мінска», пачынаючы з 1961 года.

«ПА БЕЛАРУСІ»

Так называецца набор з 10-ці чорна-белых фотаташтовак, выпушчаны выдавецтвам «Планета» да 60-годдзя БССР і КПБ. Гэты выпуск знаёміць з сённяшнім днём нашай рэспублікі, з яе цікавымі помнікамі гісторыі і прыроды. На ўнутраным баку вокладкі набору змешчаны тэкст, які расказвае пра мінулае і сучаснае Беларусі, пра яе прыроду, прамысловасць, культуру, пра буйнейшыя гарады.

На фатаграфіях Г. Надзеждзіна, А. Нікалаева, Г. Усламава, І. Юдаша і іншых адлюстраваны віды Мінска, Віцебска, Гомеля, Гродна, Мазыра, Наваполацка, мемарыяльных комплексаў «Брэсцкая крэпасць-герой» і «Хатынь», Кургана Славы пад Мінскам, санаторыя ў Нясвіжы, дома адпачынку «Беларусь», малюнічы свет і віды прыроды «Бярэзінскага запаведніка» і «Белавежскай пушчы». А. АРСЕНЬЕУ.

ЛІТАРАТУРНЫЯ ЧЫТАННІ

З першага студзеня сёлётыя года на Беларускім радыё ўведзена новая рубрыка «Літаратурныя чытанні». Пад гэтай рубрыкай прагучалі ўжо тры ўручкі з трылогіі Янкуба Коласа «На ростанях», апавяданне Кузьмы Чорнага «Вераснёвыя ночы», апавяданне Эдуарда Самуіленка «Паллянічыя шчасце».

СА СПАДЧЫНЫ ПАТЗА

У эфіры пад рубрыкай «З літаратурнай спадчыны» прагучалі раней не надрукаваныя вершы вядомага беларускага паэта Анатоля Астрэйкі, якія ён напісаў незадоўга да смерці. Іх выканалі народная артыстка БССР М. Захарэвіч і заслужаны артыст рэспублікі Б. Барысёнак.

В. НИКАЛАЕУ.

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСКАГА РАДЫЁ

СЛУХАЛА РЭДЦЯ КРАІНА

Гадоўна рэдакцыя літаратурна-драматычнага вышання Беларускага радыё падрыхтавала для Усесаюзнага радыё ў гэтым годзе некалькі перадач. Так, у студзені літаратурна-музычная кампазіцыя «Слаўны край — Беларусь». Яна адрыла-ся выступленнем старшыні праўлення СП БССР, народнага паэта рэспублікі Героя Сацыялістычнай Працы М. Танка, які расказаў пра дасягненні беларускай літаратуры. У перадачце прагучала тансама выступленне

народнага паэта Беларусі І. Шамякіна і ўрывак з яго рамана «Вазьму твой боль». Перад мікрафонам выступілі пісьменнікі, лаўрэаты прэміі Ленінскага камсамола Беларусі А. Савіцін, Р. Барадулін і Я. Янішчыч.

У радыёкампазіцыі была выканана «Песня аб Мінску» І. Лучанка на вершы народнага паэта рэспублікі Пімена Панчанкі.

Асобнай перадачай прагучала па Усесаюзным радыё публіцыстычнае выступленне пісьменніка А. Асіпенкі «Зямля родная».

Прэм'еру гістарычнай драмы «Францыск Скарына» («Напісанае застаецца») А. Петрашкевіча паказаў Гродзенскі абласны драматычны тэатр.

На здымку: сцэна са спектакля. У цэнтры — артыст В. Смірноў у ролі Скарыны.

Рэспубліканскі тэатр юнага глядача імя 50-годдзя камсамола Беларусі адзначыў пачатак года прэм'ерай спектакля «Падых навалыніцы» паводле рамана лаўрэата Ленінскай прэміі, народнага пісьменніка Беларусі І. Мележа.

На здымку: у ролях Ганны і Васіля Дзятліна-артысты Н. Кафанова і Ю. Кухаронак.

«НЕМАН» У 1979 ГОДЗЕ

АНАТОЛЬ КУДРАВЕЦ, гаалоўны рэдактар часопіса «НЕМАН»:

З поўным правам можна сказаць, што і новы календарны год у нас спланаваны пад адзнакаю юбілею — 60-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі. Сённяшні дзень рэспублікі, праблемы эканомікі, навукі, культуры, пытанні аховы прыроды, развіцця сельскай гаспадаркі, камуністычнага выхавання працоўных і барацьбы з буржуазнай ідэялогіяй, — вось той гаалоўны тэматычны напрамак працы аддзела нарыса і публіцыстыкі.

Празаічны год часопіс адкрывае апавесцю маладога празаіка У. Глушакова «Насенне». Апавесць у нечым даволі традыцыйная: аўтар вядзе нас у сваё пасляваеннае маленства, і потым, крок за крокам, па этапах прасочвае станаўленне гаалоўнага героя.

Маральна-этычныя праблемы, якімі ускладніла наша жыццё НТР, па-рознаму, на розным матэрыяле ўзнікаюць у апавесці А. Сулянава «Права на неба» і А. Каштанава «Чатыры апавяданні пра Шубіных». Генерал Сулянаў піша пра мірныя будні авіяцыйнага палка.

Жывымі прыкметамі сучаснасці адзначаны тансама апавесці В. Гігевіча «Райка», Ф. Конева «Першы цеплаход», А. Марціновіча «Мост у канцы дарогі».

З твораў больш буйнога жанру, апрача ўжо згаданага ў друку класічнага твора датчаніна Х. К. Бранера «Цацкі» (№№ 2—4), часопіс мае намер надрукаваць рамана Б. Сачанкі «Вялікі Лес».

Сёлета рэдакцыя няма патрэбы звяртацца да заменных аўтараў у пошуках дэтэнтыву: адрознівае два нашы пісьменнікі прапанавалі творы гэтага жанру — М. Чаргінца і У. Кудзінаў. У апавесці М. Чаргінца (умоўна назва «Фінал «Краба») дзейнічаюць тыя ж героі, што і ў

раней надрукаваных яго творах, — супрацоўнікі крмінальнага вышуну Вятроў, Свядаў, Савіч, Майскі. «Альхавацкая гісторыя» У. Кудзінава створана на матэрыялах крмінальных спраў, якія вёў у нашай рэспубліцы В. М. Каралеўскі, цяпер — следчы па асабліва небяспечных злачынствах пры Генеральным пракуроры СССР. Гісторыя і дэтэнтыву вельмі добра спалучыліся ў вядомай апавесці У. Караткевіча «Дзікае паліванне караля Стаха», якую «Неман» надрукуе ў перакладзе В. Шчадрыноў.

Цёплыя чытацкія водгукі атрымала першая частка апавесці М. Кругавых «Зоркі ў цемры», надрукаваная часопісам на пачатку мінулага года. Працяг яе пісьменнік дакляраваў здаць у бліжэйшы час.

Будуць, вядома, і апавяданні. Мы вярнемся да творчай спадчыны М. Зарэцкага, дадзім слова М. Вышыскаму, Б. Іпатавай, М. Капылючы, А. Дудараву, маладым рускім празаікам.

Паэтычная рубрыка будзе прадастаўлена імбёнам рускіх паэтаў, якія жывуць у рэспубліцы і за яе межамі — І. Шклярэўскага, Р. Куранова, В. Тараса, вершамі маладзейшых паэтаў, а таксама перакладамі з П. Броўкі, А. Русецкага, Г. Бураўніна, А. Вярцінскага, С. Гаўрусёва, Н. Гігевіча, К. Камейшы, Я. Сіпакова і інш.

У раздзеле крытыкі чытач знойдзе творчыя партрэты В. Быкава (В. Асноўкі), І. Пташнікова (В. Івашчанка), а таксама артыкулы У. Гніламедава пра сучасную беларускую паэзію, Г. Егарэнкавай пра творы рускіх празаікаў рэспублікі, рэцэнзіі на раманы І. Шамякіна «Вазьму твой боль», В. Адамчыка «Чужая бацькаўшчына», В. Кармазава «Пушча». Рэдакцыя мяркуе пачаць публікацыю матэрыялаў да 100-годдзя Янкі Купалы і Янкуба Коласа, успаміны пра Івана Мележа.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці савецкага музычнага мастацтва і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР ўзнагародзіў рэктара Беларуска дзяржаўнай кансерватарыі імя А. В. Луначарскага кампазітара АЛОУНІКАВА Уладзіміра Уладзіміравіча ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР ўзнагародзіў пісьменніка БУГАЕВА Дзмітрыя Янаўлевіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР ўзнагародзіў пісьменніка ХОМЧАНКУ Васіля Фёдаравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Родны склон

— Хто, што? — назоўны склон
спытаў
Сур'ёзна, а не жартам.
— На прысаку вайны я ўстаў
Сцяблінаю упартай.

— Каму, чаму?
— На ўзлёце дня
Радзіме даў прысягу,
Бо сэрца — вечная радня
Кастрычніцкаму сцягу.

— Каго і што?
— Яго партрэт
Яшчэ з калыскі помню.
Усмешкай львіча саргэт,
Нібы ласкавым промнем.

— Кім, чым?
— Людзьмі сваёй зямлі
Заўсёды ганаруся,
Што аж да зорак узнялі
Адвагу Беларусі.

— Аб кім, аб чым?
— Відаць, найперш
Я думаю пра маці.
Нясе удзячнасць сціплы верш
Ёй і вясковай хаце.

А гэты склон я нездарма
Пакінуў напасадак...
Пакут страшней,
мой край,
Чым тыя, што ты зведаў.

Прад зоркай ля бяроз сівых
Схіляюся ў паклоне...
Быць памяці маёй пра іх
Да скону ў родным склоне!

Свольна
БАЛАДА

У гады Вялікай Айчыннай
вайны 2118 дзяцей з вёсак
Верхнядзвінскага раёна былі
ўтоплены фашыстамі ў рэч-
цы Свольна.

Між цёплых траў,
і лёгка, і свавольна,

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Рассунуўшы накаты берагоў,
Вілася,
трапятала рэчка Свольна
Блакiтнай стужкай
у касе лугоў.

Стаяў над ёй,
зямнога шчасця поўны,
Ды раптам думка надышла сама:
— Чаму тут у такі спякотны
поўдзень
Ніводнае жывой душы няма?

Хіснула чараду лілеяў белых,
І глуха хваляй мовіла рака;
— Прыходзяць на рамонкавы
мой бераг,
Нібыта да магільнага грудка.

Я пракляла той дзень,
калі фашысты
Кідалі ў вір бяздонны немаўлят.
Маліла сонца: «Высушы дачыста,
І не вяртай пасля вады назад!»

Але яно свяціла так спакойна,
А я глыбела ад дзіцячых слёз...
І з той пары
стаў ранай незагойнай
І лютай карай
мой гаротны лёс.

Я слухаў моўчкі,
курчыўся ў адчаі,
Нібы бяраста курчыцца ў агні...
Здалося — з-пад вады яны
крычалі,
Малілі вочы дзіўнай чысціні...

А як жа мне цяпер,

рачулка Свольна?!
Іх вачаняты кожнай ноччу сню...
І зноў страшэнны вір мяне
павольна,
Але зацята,
цягне ў глыбіню.

У безагляднасці юначай
Наш розум прагне вышыні,
Ён верыць цвёрда,
што з удачы
Быцця сатканы
хвілі, дні,

Што ключ знайсці да таямніцы,
Нібы памножыць два на два.
І нечым важным—не драбніцай—
Занята вечна галава.

А потым мы з жыццёвай стромы,
Дзе вецер лашчыць сівізну,
Як свет чароўны, невядомы,
Убачым даўнюю вясну.

І сэрца ўспомніць кветку-слэзку,
Што зноў журбоціцца ў бары,
І з маладзенькаю бярозкай
Захоацца пагаварыць...

Прымусіць час,
як ні хацелі б.
І нас з вяршынь сысці далоў,
Каб адчуваць душой і целам
Сваю зямлю без лішніх слоў.

Ад чалавека да краскі —
Прагнуць усе на зямлі
Шчырай спагады і ласкі...
Кім бы без іх мы былі?

Душы, кранутыя цвіллю,
Людзі, нібыта краты...
Страшна ўявіць хоць на хвілю
Свет, дзе няма дабраты.

Пахне ралля цёплым хлебам,
Спеліць надзеі наш час...
Сонца і родная глеба —
Шчодрасці прыклад для нас!

Дакументальныя кадры

Ажыве палатно на сцяне —
Там між куль, што гудуць,
нібы восы,
Бачыш, хлопчык ідзе па вайне,
Абарваны, галодны і босы.

Як трывожна глядзіць ён на нас!
Вочы сінія, быццам пытанні:
— Факел сонца навошта пагас?
Як жа жыць на Зямлі
без свiтаннiя?

На дарозе, што мкне ў чорны свет,
Не відаць ні матулі, ні таты.
Толькі танкавых гусеніц след,
Толькі колас зламаны, прыматы.

Ручаіны слязін паплылі,
Бо маленькае сэрца—не камень...
Хоць не быў ты
ў той час на зямлі,
Ды за хлопчыка сёння ў адказе.

Ажыве палатно на сцяне —
Бачыш, хлопчык ідзе па вайне...
Ты ў вочы яго зазірні!—
Ні яму, ні сабе не змані.

Я цяпер адкрываю нанова,
Што зліліся ў паняцці—
мой кут,—
Радасць існасці
з пошукам слова,

Прагай новых
салодкіх пакут.
Вось яно раптам
цінькне сініцай,
І адтае душа,
як грудок.

Незмялелая сэрца крыніца
Гоніць смела
на волю радок.
Хай звiнiць жаўруком
ён над полем

І тады,
як не будзе мяне...
Бо з зямлёй не растацца
ніколі:
І на яве,
і ў тым вечным сне...

**КУЛЬТУРНАЕ ЖЫЦЦЁ
С Я Л А**

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2).

16 студзеня ў Маскве закончыла сваю работу Усесяюзная нарада работнікаў культуры.

З вялікім натхненнем, як баявую і натхняючую праграму дзейнасці, падкрэслівалі прамоўцы, увесь шматтысячны атрад работнікаў культуры і мастацтва ўспрыняў цёплых, сардэчных слоў прывітання таварыша Л. І. Брэжнева ўдзельнікам нарады. Высокая ацэнка партыі, яе давер'е, адначалі выступаўшыя, выклікаюць жаданне працаваць яшчэ лепш, каб забяспечыць выкананне задач, пастаўленых перад установамі культуры па камуністычнаму выхаванню савецкіх людзей.

Актыўнымі праваднікамі палітыкі партыі, важнымі цэнтрамі духоўнага жыцця савецкай вёскі сталі дамы культуры, клубы, бібліятэкі, іншыя культурна-асветныя ўстановы. Шырокая сетка такіх устаноў, якая адлюстроўвае велізарныя клопаты партыі і дзяржавы аб задавальненні духоўных, прафесіянальных і культурных патрэбнасцей насельніцтва, створана ў Казахстане. У Казхстаўскай вобласці, у прыватнасці, кожны трыццаты—удзельнік мастацкай самадзейнасці, звыш дваццаці тысяч чалавек займаюцца ва ўніверсітэтах культуры, наведваюць кінелекторыі. Аб гэтым паведаміла дырэктар абласной бібліятэкі А. Белан. Узятая цаліна, падкрэсліла яна, непазнавальна змяніла аб-

лічча вобласці, выклікала якасныя перамены ў развіцці яе эканомікі і культуры. Утварэнне новых саўгасаў на цаліннай зямлі суправаджалася абавязковым адкрыццём бібліятэк, фонды якіх складала літаратура, прысланая з розных куткоў краіны. І як цаліну асвойвала ўся краіна, гэтак жа ўся краіна стварала тут установы культуры. Вялікая і ганаровая місія ўмацоўваць культурны патэнцыял вёскі, узбагачаць духоўны свет тых, хто вырошчвае збожжа на зямлі. Гэту думку развілі ў сваіх выступленнях сакратар Растоўскага абкома КПСС М. Цесля, намеснік старшыні Днепрапятроўскага аблвыканкома П. Вялічка, дырэктар Літоўскай рэспубліканскай бібліятэкі І. Балтушэс і іншыя.

Усё больш шырокія правы грамадзянства атрымлівае новая форма ідэйна-выхаваўчай работы ў вёсцы, якая прадугледжвае стварэнне культурных комплексаў. Аб'ядноўваючы Дом культуры або клуб, бібліятэку, сельскі музей, музычную школу—увесь культурны арсенал вёскі, яны ствараюцца з перспектывай развіцця раёна, гаспадаркі. Усякі эксперымент павінен быць напоўнены жывым творчым падыходам, сапраўдным наватарствам, падкрэсліў міністр культуры Беларускай ССР Ю. Міхневіч, які падзяліўся вопытам культурнага будаўніцтва ў вёсках рэспублікі.

Намеснік міністра сельскай гаспадаркі СССР А. Іеўлеў, старшыня калгаса «Ле-

нінскі сцяг» Чэхаўскага раёна Маскоўскай вобласці С. Шаўчэнка, дырэктар малдаўскага саўгаса «Днестр» К. Клімаў, сакратар ЦК Кампартыі Узбекістана А. Салімаў і іншыя гаварылі аб шляхах павышэння эфектыўнасці ўсёй работы па задавальненню культурных запатрабаванняў сельскіх працаўнікоў.

Адной з характэрных рыс савецкага ўкладу жыцця стала масавае развіццё самадзейнай мастацкай творчасці—сведчанне сацыяльнай актыўнасці народа, яго імкнення непасрэдна ўдзельнічаць у стварэнні культурных каштоўнасцей. Так, дырэктар Краснаярскага краявога Дома народнай творчасці В. Кавальчук прывёў прыклады, якія характарызуюць размах мастацкай самадзейнасці краю.

На нарадзе з вялікай павагай гаварылася аб высакароднай працы дзеячаў мастацтва, якія прысвячаюць сваё майстэрства, вопыт і веды выхаванню народных талентаў, развіццю мастацкай самадзейнасці. Сваім вопытам у гэтай выключна важнай справе падзяліўся кіраўнік народнага хору Пензенскага міжсаюзнага Палаца культуры, народны артыст РСФСР кампазітар О. Грышын.

Паляпшэнне культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва—справа ўсенародная, падкрэсліў старшыня Цэнтральнай камісіі па культурнаму шэфству над вёскай народны артыст СССР М. Ульянаў. Дзякуючы дапамозе партыйных арганізацый і рэспублікаў, краях і абласцей паўсюдна створаны камісіі па культурна-шэфскай рабоце ў вёсцы, якія сталі каардынуючымі цэнтрамі гэтай дзейнасці. Культурныя сувязі горада і вёскі набылі ў нашы дні прынцыпова новыя рысы.

Быць у гушчыні народных мас, садзейнічаць уздыму культуры вёскі—гэта абавязак мастацкай інтэлігенцыі, заявіў

М. Ульянаў.

Гэта ж думка прагучала ў выступленні сакратара праўлення Саюза кампазітараў СССР, народнай артысткі РСФСР А. Пахмутавай.

Аб удзеле майстроў літаратуры і мастацтва ва ўздыме культуры і эстэтычным выхаванні сельскіх працаўнікоў гаварылі таксама старшыня Дзяржкіно СССР Ф. Ярмаш, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, галоўны рэдактар часопіса «Октябрь» А. Ананьеў, галоўны рэдактар газеты «Советская культура» А. Раманаў і іншыя прамоўцы.

Аб разгорнутым па ўсёй краіне руху моладзі пад дэвізам «Культуры вёсцы—пастаянны камсамольскія клопаты» гаварыў сакратар ЦК ВЛКСМ А. Дзеравянкі. Ён паведаміў, што культурмейсамі і студэнцкімі будаўнічымі атрадамі ўзведзены і адрамантаваны тысячы сельскіх клубаў і бібліятэк, асвоены сотні тысяч рублёў капіталаўкладанняў.

З заключным словам на нарадзе выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, міністр культуры СССР П. Н. Дзямічаў.

Удзельнікі нарады прынялі зварот да ўсіх работнікаў культуры і мастацтва Савецкага Саюза з заклікам накіраваць усе сілы, веды і энергію на далейшае задавальненне духоўных запатрабаванняў сельскіх працаўнікоў. У звароце выказваецца ўпэўненасць у тым, што работнікі культуры і мастацтва ўнясуць годна ўклад у камуністычнае выхаванне працоўных, у ажыццяўленне гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС.

З вялікім натхненнем прысутныя накіравалі прывітальнае пісьмо Цэнтральнаму Камітэту КПСС, таварышу Л. І. Брэжневу.

ТАСС.

«НЕ ЛЮБЛЮ ЗІМЫ, — сказаў неяк ён, аўтар «Снежных зім». — Іншая рэч — вясна: тады і сосны шумяць па-інакшаму, а як паміж імі ходзіцца, думаецца!..».

У той умоўны адзін дзень, у які мне хочацца ўвайсці, я хачу застаць яго, сына лесніка, якраз у ранішніх соснах, у тых, што растуць ля яго дачы недалёк ад Мінска, застаць у прадвесні, у доўгі ўжо дзень, калі сама з глыбін зямлі да высокіх сваіх кронаў падымаюць яны, гоняць жыўцу, а пупышкі набраклі, і на новыя кругі заняла вясна выносныя, шамрыстыя, залацістыя ў сонцы камлі.

Сядзе ён сёння на ўвесь дзень за рабочы стол? Ці яму а дзесятай раніцы адкрываць сесію, старшынястваваць на пасяджэнні Вярхоўнага Савета БССР? Ці падавацца ў Саюз пісьменнікаў — на чарговы пленум, пасяджэнне прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, на рэдкалегію «Полымя» ці проста ў саюз, у апарце якога ён, намеснік старшыні, сакратар, другі сакратар, а цяпер першы, сакратар праўлення СП БССР, вось ужо чвэрць веку працуе?

Значэўку, забываючыся, моцна паціскаю яму руку, і ён сціху войкае, міжволі аслабляючы яе, апускаючы долу. Колькі рук па-сяброўску — на вітанне, на падтрымку, дзеля падбадзёрвання — паціснула гэта рука! Але і кожны, хто бачыў, як Іван Пятровіч Шамякін падпісвае саюзаўскія паперы ці кнігі чытачам, што шчыльна сцяноў заўсёды абступаюць яго на чытацкіх канферэнцыях, дыспутах, сустрэчах, — кожны, напэўна, запомніў і іншы рух, і іншы міг: правай руцэ, што трымае ручку, пісьменнік лёгкім падтуршам нібы дапамагае пучкамі пальцаў левай. «Так, — думаў я пры гэтым заўсёды, — пішучца і яго раманы, бо ці ж можна марудзіць, калі думка, пачуццё, вобраз, фраза абганяюць пяро, калі — галоўнае — трэба паспець напісаць іх, свае раманы, бо хто іх за цябе напіша ў гэтым хуткаплым, гэтым зменлівым, загрузаным справай часе!».

Ён сапраўды напісаў зайдросна многа, — вялікі працаўнік, які ўсім сэрцам здзяйсняе свой цвёрды намер: «Пісаць, пісаць і яшчэ раз пісаць, не спынаючы ні на хвіліну». У сваёй «маладой» аўтабіяграфіі, маючы трыццаць тры гады, сфармуляваў ён гэта, і, як тады, працуе дасюль. «Калі ён толькі паспявае?» — ці адзін з яго паплекнікаў пытаўся пра гэта ў сябе, ды і ў яго. Няўжо яно і праўда, што сосны, да якіх ён спяшаецца, чарадзейныя?

Адлучацца ад іх ён не любіць. Але ў гэты ўмоўны адзін дзень, у якім мне хочацца як найпаўней адчуць, зразумець яго, у гэты дзень ён ад іх адлучыўся: на доўга — на два тыдні. Не вясна наступала, была позняя восень, ішла зіма. Мы ехалі за мяжу, у залатую Прагу, усе, як заўсёды на адездзе з дому, узбуджаныя, у прадчуванні невядомага, незвычайнага. А яго ці пачынала мучыць стэнакардыя ці настальгія, ён уголас скардзіўся, гаварыў аб сваёй «мировой скорби», каляўся, што—хворы—выбраўся ў дарогу, што на так доўга адарваўся ад спраў, ад работы.

Ён быў з намі ў купэ, і яго як бы не было з намі ў купэ. Я ўспамінаю яго ростань з Марыяй Філатовай, жонкай. Вочы, так ажыўленыя на пероне, цяпер маўчалі сінім сумам; крокі, такія рухавыя на пероне, цяпер сцішыліся шэрым абрубкам нерухомага пад нагамі лінолеума. Да нас яго раптам вяртала, аднак, то чыясці важкая думка, то досціп. І так было амаль ва ўсім падарожжы: з ціхай адсутнасці — імгненнае ажыўленне, энергія, голас, позірк. Вось ён — у ажыўленай бяседзе на ўрадавым прыёме ў міністра культуры ЧССР; вось — інтэрв'ю Пракскаму радыё, выступленне перад студэнтамі ў Браціславе, перад рабочымі Градзец-Кралевэ — на заводзе ЧКД, дзе ідзе прыёмка заказанага Савецкім Саюзам пяцісотга адмысловага матора, Вечар — у сельскагаспадарчым кааператыве. У пражскую гасцініцу на Вацлаўскім пляцы мы вяртаемся позна. Як рупліва Івану Пятровічу пазваніць дамоў, у Мінск! Звоніць; звязалі хутка; заўсміхаўся; і — забыты піліюлі запалівай торбы. Добрай ночы, Іван Пятровіч!

Але мне не хочацца, каб так хутка канчаўся мой гэты ўмоўны, адзін дзень з Вамі сам-насам. Я зноў вяртаюся думкай да таго, які Вы чуйны, памятлівы і як Вы перажываеце ад таго, што не паспелі зрабіць нешта, на што не хапіла ўплыву, доказаў, абгрунтаванняў. Жыццё складае, у ім столькі нечаканасцей. Кожны чалавек — асобны лёс. Вы ўсеўладны ў лёсе сваіх герояў, а як жа быць, калі зямны лёс людзей, якіх Вы ведаеце, так паварочваецца, што, як залатая рыбка, выслізвае з рук? Я заўсёды зайдросціў тым, хто можа, умее, з радасцю, на ўсю шырыню душы працуе з людзьмі, для каго праца для людзей — не сродак самавылучэння, самаўзвышэння. Адважвацца кіраваць — ці ж гэта не адвага браць на свае плечы, як свае, клопаты іншых, клопаты агульныя? А калі гэта адвага ды з памяркованасцю, з вечным перапытальным: «А?..», «Дык зробім так, хлопцы, а?..»

Успамінаю абзацы Вашай аўтабіяграфіі, дапісаныя праз восем гадоў пасля аўтабіяграфіі 1954 г.: «У мяне быў вагон цудоўнага матэрыялу для рамана аб першых пасляваенных гадах вясковага жыцця (я гэта перажыў сам). Раман атрымаўся пасрэдным...» Дзіўна даюся: хто, дзе, калі — нават усяго пра свой уласны вершык — сказаў, што той ці іншы яго вершык — пасрэдны? А пісьменнік, ці не пачынаецца ён якраз з такога самазакрэслівання сябе, самаўзвышэння над самім сабою, над днём учарашнім? На ўвесь профіль ці не выяўляецца разам з тым у падобным асоба пісьменніка — мужная, бескампрамісная, па-за-пай і боязю — страціць аўтарытэт (марнай боязю, каторая якраз і ёсць першая падножка аўтарытэту)?..

Ды сама пасрэднасць рамана «У добры час» мне здаецца праблематычнай, бо трэба ж яго бачыць у часе, прымаць за з'яву, народжаную ім, няхай у нечым слабую, але лепшую ад падобных іншых, характэрную: пасрэдна з пункту гледжання 60-ых гадоў, раман І. Шамякіна 1949—1952 гадоў у будучай крытычнай панараме развіцця беларускага савецка-

Адзін дзень і трыццаць год

га рамана менавіта будзе мець найбольш падстаў заняць сваё ілюстрацыйнае месца. Гісторыя ёсць гісторыя: з яе, як з песні, слова не выкінеш.

МНЕ, ЯКІ ДАГЭТУЛЬ ПІСАЎ ПЕРАВАЖНА ПРА ПЭ-ЭЗІЮ, увогуле каторы ўжо час карціць пісаць аб прасе. Здрада жанру? Не! Як захапляўся, захапляўся Р. Барадуліным, які ў адзін год парадаваў такімі рознымі кнігамі, як «Абсяг», «Прынамсі», ды яшчэ магутнай нізкай вершаў «З грэкаў у варагі». Пішу пра Еўдакію Лось. Хацелася б напісаць пра новую кніжку Я. Янішчыц «Ясельда», пра паэту, якія як бы выпадаюць з поля зроку крытыкі — У. Карызану, Р. Тармола, М. Малаўку, М. Рудкоўскага і інш. Ды, відаць, ёсць суб'ектыўныя і аб'ектыўныя прычыны, якія цягнуць да прозы. Можна, больш сталыя гады, калі вабіць эпічны прастор, і думцы мала ўжо аднаго засяроджвання на выяўленні сучаснасці ў лірычных перажываннях? Ці, можа, звужаюцца лірычных перажыванняў нашай сучаснай лірыкі? Так ці інакш, у апошнія два гады мяне, як, відаць, і іншых, больш уражвала проза — «Я з вогненнай вёскі...» А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка, «Ніжнія Байдуны» Я. Брыля, «Апраўданне крыві» І. Чыгрынава, «Чужая бацькаўшчына» В. Адамчыка, «Два дні і дзве ночы» А. Асіпенкі, «Падвышанае неба» В. Каваленкі, «Мора Геродота» П. Місько.

Што, на мой погляд, больш інтэнсіўна і больш маштабна, чым у іншых жанрах, адбываецца ў нашай сучаснай беларускай савецкай прозе? Найбольш інтэнсіўна і найбольш маштабна ў ёй — поруч з далейшым паглыбленым асэнсаваннем тэмы вайны — ідзе раскрыццё ўшыр і ўглыб тэмы народа, мастацкае адкрыццё народа, яго гісторыі, нацыянальнага характару, таго гістарычнага пераўтварэння Беларусі, якое адбылося на вачах усяго свету за шэсцьдзесят гадоў Савецкай улады. Як новае слова аб вайне прагучаў для мяне раман І. Чыгрынава «Апраўданне крыві», бо ў ім тэма вайны — ці не ўпершыню так грунтоўна, панарамна стала заглябляцца як тэма народа на вайне, бо ў ім пачалося мастацкае даследаванне духоўнай, маральнай велічы народа. Цудоўнейшая аповесць Я. Брыля «Ніжнія Байдуны!» Але думаць, што яе галоўны герой — досціп, народны гумар, — недаравальна звужаць ідэйна-мастацкі зарад аповесці. Яна для мяне — яшчэ адзін адказ нашай літаратуры на пытанне, чаму народ увогуле — сіла неўміручая, чаму наш народ у вайну не зламаўся, аказаўся ўпоравень з Перамогай, перамог увесь той жах, што прынёс на нашу зямлю фашызм, імкнучыся спапяліць яе.

Сённяшняе раскрыццё нашай прозай народнага жыцця я б назваў увогуле высокім: народ, адкрыты свету — геаграфічна, палітычна — Вялікім Кастрычнікам, Вялікай Айчыннай вайной, знаходзіць сёння перш за ўсё ў ёй сваё эпічнае мастацкае адкрыццё. Здзяйсняецца, па сутнасці, запавет нашых выдатных папярэднікаў — Максіма Гарэцкага і Кузьмы Чорнага, якія ў свой час памкнуліся да раманага паказу гістарычнага лёсу беларусаў ад паншчыны і да дня сучаснага.

Але калі я думаю пра сённяшняе высокае становішча нашай раманнай прозы, высокае раскрыццё вобраза народа і вайны ў ёй, не магу не вяртацца думкай недзе на трыццаць гадоў назад. Бачу, вядома, якія гэта розныя — далёкія ў часе, у эстэтычным сінтэзе — рэчы: тагачасная «Глыбокая плынь» І. Шамякіна і яго ж, напрыклад, «Гандлярка і паэт», «Шлюбная ноч». Але бачу я і тое, як праз трыццаць гадоў — дзеля агульнага ўзвышэння беларускай савецкай прозы, літаратуры — ад рамана да рамана ідзе І. Шамякін, ідзе, хай не заўсёды роўна, але адным сярод першых, ідзе насустрач самаму шырокаму чытачу — беларускаму, а затым усеагульнаму і да самага шырокага прызнання грамадскасцю — да Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа, да Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа, да высокай годнасці народнага пісьменніка БССР.

ТАЛЕНТ — ЁН ЗАЎСЁДЫ ЗДЗІЎЛЯЕ. Не аднаго мяне не магло калісьці не здзівіць, што адну з першых пасляваенных кніг пра партызанскі рух на Беларусі напісаў чалавек, які сам у гэтым руху не ўдзельнічаў. Памятаю дасюль першае ўражанне ад «Глыбокай плыні». Уразіў вобраз Тані Маеўскай, той Тані, якая ратавала чужое дзіця, не магла высакародна не падманваць — бацьку роднага, хлопца, якога кахала. І. Шамякін — майстар пабудовы вострадраматычнага сюжэта, заўяляў аб сабе адразу. «Глыбокая плынь» станаўлася разам з тым паказчыкам, можа, самага галоўнага ў пісьменніцкім дары яе аўтара: вострага адчування сацыяльнага заказу часу, аператыўнасці, якая будзіць пісьменніцкую актыўнасць, імкненца схпіць падзеі ў іх неадтоенасці і даць ім мастацкі кшталт, увасобіць «па гарах слядах». Гэтая мэтанакіраванасць таленту маладога тады яшчэ пісьменніка з яшчэ большай сілай выявіла сябе, пачынаючы з рамана «Крыніцы». Бо менавіта найперш з гэтым раманам І. Шамякін выйшаў да чытача з канфліктамі, рашэння якіх чытач чакаў, з праблемамі, што патрабавалі свайго хутчэйшага пераадолення — дзеля развіцця, дзеля поспеху грамадства наперад.

...Баранавіцкі аўтавакзал, як і многія ў тыя раннія пасляваенныя гады, быў часовым, і доўга-доўга даводзілася чакаць на ім яшчэ рэдкаватых тады маршрутных аўтобусаў. Я прытанцоўваў на паўразбітых плітах даваеннага яшчэ тратуару, бо мороз не адпускаў, і мне, здарожанаму, пасля бяссоннай ночы, было зусім не да таго, каб слухаць галасісты рэпрадуктар, што па колішняй модзе з ранняга раня да позняе начы грывеў на ўсё прывакзалле. Але даволі спакойны, ураўнаважаны голас дыктара чытаў такое, што я спыніўся і пачаў слухаць. Дыктар чытаў пра калгасніц, якія, спяшаючыся, надвячоркам беглі дадому з ускінутымі на студжаныя плечы мяшканы сена, пра старшыню, які запыніў іх і не прымаў ніякіх тлумачэнняў, што травы яны ўкасілі ў лесе — па дазволу лесніка. Старшыня адбіраў «незаконнае» сена і караў «парушальніц» тым, што падпалваў яго. Я слухаў, і неяк нібы мароз адпусціў, ці што. Не ад запалкі, вядома ж, якую падсоўваў пад духмяны ўкос бяздумны старшыня, — ад таго, што за калгасніц заступіўся невядомы яшчэ мне тады па імені новы герой новага рамана І. Шамякіна.

Яшчэ ў шэсць гадоў пасля з'яўлення рамана «Крыніцы» вельмі ж па-маладому радаваўся гэтаму раману сам яго аўтар, калі пісаў: «Бародку я падгледзеў у жыцці». А ў жыцці ён падгледзеў не толькі яго, але і Гуканаўшчыну, Кідалу, Мамаедаўшчыну, Ігнатвіча, Карначу, Антанюка, Вольгу Ляноўч. Свет раманых вобразаў, створаных І. Шамякіным, які ён увогуле густа населены, якія розныя, непадобныя адзін да аднаго героі яго насяляюць: Максім Лескавец і Алёша Касцяноў, Лемяшэвіч і Шугачоў, Пятро Шапятавіч і Яраш. Усе яны пры сваім высакародстве часта не пазбаўлены тых ці іншых чалавечых слабасцей. Пісьменнік сапраўды шчодры на сімпатыю, глыбока ўлюбёны ў чалавека працы, дзеяння, думкі, шчодрата сэрца. Ды я б не сказаў, што сімпатычнае ў героі пісьменнік бярэ ды механічна ўраўнаважвае «слабасцямі». Арэшкін у «Крыніцах», напрыклад, цалкам антыпатычны, з першага штрыха не прымае яго сэрцам пісьменнік і ўвесь час чытача ад яго толькі адштурхоўвае. Не малаваць становаўчага героя пасхальна, адмоўнага — адным толькі чорным квачом, — недзе гэты, урэшце, прынцып — адзін з асноўных у раманах. І пагэтану той самы Бародка не пазбаўлены ў яго пэўных прывабных рыс, што вылучалі яго як валявога кіраўніка, а ў Ігнатвічы з «Атлантаў і карыятаў» за бездароўнай знешняй яго прыстойнасцю ўвогуле цяжка нават і ўбачыць халодны разлік чэрствага дыпламатніцтва, эгаізму, спекуляцыі. Адмоўны герой І. Шамякіна, як правіла, адмоўны не таму, што ён капрызны, скуплы, абмежаваны і г. д., а таму, што ён становіцца носьбітам, выразнікам тых ці іншых антыграмадскіх ідэй, спараджэннем тых ці іншых адмоўных сацыяльных з'яў, іх мастацкім выяўленнем. І таму ў выніку не пафас захаплення становаўчымі становіцца завастральным, а непрыяцель, развенчванне пісьменнікам той ці іншай з'явы, тэндэнцыі. Ідуць ад жыцця, у само жыццё пісьменнік урываецца ваўраўнаважана, непрымірымы да ўсяго нечалавечага, да ўсяго, што не ў згодзе з нормамі сацыялістычнага агульнажыцця.

Нешта не памятаю, але, відаць, даследчыкі Шамякіна-раманіста параўноўвалі ўжо ў гэтай сувязі з Тургеневым, з тым, як раманы вялікага рускага раманіста — кожны — станаўліся сваёсаблівымі вешкамі духоўнага развіцця рускага грамадства 60—70-ых гадоў мінулага стагоддзя. Думаю, што гэтая паралель — не рызыкунная, бо раманы І. Шамякіна — таксама амаль кожны — станаўліся ў нас знакамі тых ці іншых момантаў ці зрухаў у грамадска-палітычнай думцы пасляваеннага часу, знакам

(Заканчэнне на стар. 12).

САМІ РАШІ артыкула «Кніга адкрывае свет», які і даў назву ўсёму зборніку літаратурна-крытычных артыкулаў Івана Навуменкі, датуецца 1960 годам, тры апошнія па часу напісанні — «На падступах да рабочай тэмы», «Лісты з кнігі жыцця» і «За імклівым днём сучаснасці» — пазначаны 1976-ым. Паміж імі — невялікія рэцэнзіі, словы з нагоды юбілейў твораў, прадмовы да кніг. І шасціццаць гадоў настойлівай, карпатлівай працы, роздзума аб стане сучаснага літаратурнага працэсу, аб перспектывах яго далейшага развіцця, аб яркіх пісьменніцкіх індывідуальнасцях.

Навуменкам-крытыкам, рэцэнзентам зроблена шмат, калі прыняць пад увагу той факт, што ўсе гэтыя гады ён плённа выступаў як празаік, падарыўшы чытачу такія значныя кнігі прозы, як «Таполі юнацтва» і «Замыч жаўталіся», раманы «Сасна пры дарозе», «Вечер у соснах», «Сорак трэці». І як даследчык, літаратуразнавец таксама — дастаткова нагадаць манграфічны даследаванні «Якуб Колас. Духоўны воблік героя» і «Янка Купала. Духоўны воблік героя», за якія аўтару, дарэчы, была нададзена годнасць лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР...

І вось кніга артыкулаў, рэцэнзій, большасць з якіх зместам сваім былі ўзвязаны з канкрэтнымі патрэбамі дня, з выхадам той ці іншай кнігі, з юбілеем любімага пісьменніка, ці патрэбай выступіць на пісьменніцкім пленуме ці з'ездзе.

Будзем шчырымі: яшчэ часта бывае так, што крытычныя творы хутка страчваюць сваё значэнне. Падобнае назіраецца, як правіла, тады, калі аўтар рэцэнзіі не выходзіць за межы зместу таго ці іншага твора і не бачыць творчасць канкрэтнага пісьменніка ў кантэксце літаратурна-мастацкага працэсу.

І. Навуменка паспяхова пераадоўвае гэты своеасаблівы рэцэнзентскі бар'ер, таму і цяпер яго рэцэнзіі, артыкулы не страцілі свайго першапачатковага значэння, таму і сёння яны падаюцца аўтарам у сваім ранейшым выглядзе — без глянцавання, падфарбоўкі з аглядак на аўтарытэт тых, хто за прайшоўшы час з пачаткоўцаў ці маладых пісьменнікаў вырас у знакамітых майстроў слова.

Партыйная прынцыповасць, грамадзянская сумленнасць, глыбокае разуменне свайго пісьменніцкага абавязку як перад літаратурай, так і перад чытачом дазваляюць аўтару

І. Навуменка. Кніга адкрывае свет. Літаратурна-крытычныя артыкулы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1978.

гаварыць праўдзіва, пераказваць, са шчырай улюбенасцю ў роднае беларускае слова.

«Літаратура пачынаецца з любові. З любові да роднага кута, краю, да людзей, якіх пісьменнік сустракаў у жыцці і добра ведае», — усхвалявана гаварыў І. Навуменка на VII з'ездзе пісьменнікаў рэспублікі. Сёння словы гэтыя чытаем у артыкуле «За імклівым днём сучаснасці», напісаным на ас-

не таго, што вырасла ў светаадчуванні, у душах людзей, выхаваных ва ўмовах савецкай, сацыялістычнай рэчаіснасці».

А вось невялікае слова пра Міколу Лупсякова, напісанае, як можна здагадацца па даце пад ім, да 50-годдзя з дня нараджэння літаратара. Здавалася б, І. Навуменка тут нешматслоўны, больш таго, нават па-свойму стрыманы ў аналізе твораў. Але яму верыш з

дановіча і потым З. Бядулі, М. Гарэцкага і, нарэшце, сучасных пісьменнікаў ужо мае пад сабой моцную глебу, паколькі аўтар добра разумее і значнасці таго, што зроблена папярэднікамі, і адчувае сённяшнія набыткі, і ясна бачыць перспектывы.

Добрым адчуваннем самога часу, задач мастацтва, якія вынікаюць у сувязі з гэтым, усведамленнем значнасці трады-

цый. Хлопец данытлівы, цікавы, да ўсяго хоча дайці ўласным розумам, дакапацца да «кораня» рэчаў і з'яў Пасвіць статак, бегае ў лес па грыбы, ягады, прагна прысуджуецца да гаворкі бывалых дзядзькоў, што часціяком завітваюць у леснікову хату, якая стаіць непадалёк ад люднага гасцінца».

Аб шырын творчых інтэрсаў І. Навуменкі, яго здзіўляючым ўменні аператыўна адгукна на навінкі літаратуры, схопліваць найбольш істотнае ў творы сведчаць шматлікія рэцэнзіі, прадмовы да кніг і словы ў сувязі з юбілеймі пісьменнікаў. Прыемна, што апошнія пазбаўлены звычайнай у падобных выпадках кампаментарнасці і ўсёдаравальнасці.

К. Крапіва і І. Мележ, І. Шамякін і В. Быкаў, А. Адамовіч і М. Ткачоў, А. Кулакоўскі і П. Пестрак, Я. Казека і М. Лупсякоў, В. Карамазоў і М. Стральцоў — пісьменнікі гэтыя, вядома, розныя і непадобныя між сабой. Крытыку важна паказаць адметнасць індывідуальнасці кожнага, знайсці тое, што дае магчымасць прасачыць нараджэнне аўтарскай задумкі і ўвесць ход яе далейшага ажыццяўлення.

Калі нікалі, праўда, з І. Навуменкам можна не пагадзіцца, нават паспрачацца, напрыклад, з ацэнкай некаторых апавяданняў з першай кнігі В. Карамазова «Падранак», але ні ў якім разе яго нельга напяркнуць у прадзюжытасці і няшчырасці. Улюбённасць у літаратуру, у мастацтва ўвогуле скандэсавана ў яго ў той своеасаблівы сплаў думкі і пачуцця, які часам выліваецца такім непадобным захваленнем аўтара ўдачай пісьменніка, што адразу хочацца адклікаць ўбок сям'я неадкладныя справы і пачаць перачытваць кнігу, якую аналізуе крытык.

«Кніга адкрывае свет» І. Навуменкі добра дапаўняе своеасаблівую бібліятэчку, так званай, «пісьменніцкай» крытыкі, створаную нашымі вядомымі майстрамі слова. У ёй, як і ў «Жыццёвых клопатах» І. Мележа, «Размове з чытачом» І. Шамякіна, «Трохі пра вечнае» Я. Брыля, «У гэта веру» Н. Гіленіча, «Зранку да вечара» М. Лужаніна, «На пэтычным небасхіле» П. Панчанкі і іншых зборніках, чуцен голас самога пісьменніцкага сумлення, занепакоенасць тым, каб літаратура наша была заўсёды вярта таго велічнага часу, які яна адлюстроўвае, і надзённых задач, што стаяць перад ёй.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Голас сумлення, сэрца голас

нове выступлення, і сёння іх становіцца значна больш шырокім і глыбокім. Асабліва важнае значэнне яны маюць у дачыненні да нашай бягучай крытыкі, бо, бадай што, нідзе так, як у справе рэцэнзавання, патрабуецца ад аўтара сапраўдная любоў да літаратуры. Справа не ў тым, хваліць ён твор ці крытыкуе яго, куды важней іншае — сапраўдная захопленасць прадметам гаворкі, своеасаблівае апантанасць, калі захопленне пісьменнікам, аўтарам пэўнага твора становіцца і часцінкай любові да чалавека ўвогуле.

Менавіта ў такім плане спалучэння чыста асабістага, чытацкага і агульналітаратурнага, ацэначнага напісана яшчэ ў 1961 годзе рэцэнзія на кнігу прозы І. Шамякіна «Трывожнае шчасце». Крытык тонка прыкмятае тое асноўнае, што вызначыла творчую манеру тады яшчэ маладога празаіка: «Тэму новых аповесцей Івана Шамякіна можна вызначыць вельмі каратка: вернасць. Вернасць светлым савецкім ідэалам, якімі з дзяцінства, з юнацтва герой ацэньвае асноўныя вартасці жыцця, свае і акаляючых людзей паводзіны і ўчынкі, свае ўласныя імкненні і жаданні. І гэтыя, калі можна так сказаць, вернасць, сумленнасць «грамадская» жыве ў непарыўнай аднасці з вернасцю, скажам, каханай дзяўчыне, самай прыгожай, разумнай, чулай і, вядома, адзінай на свеце».

Праз шмат часу — у 1973 годзе — І. Навуменка зноў вернецца да творчасці І. Шамякіна, ужо народнага пісьменніка. «Калі ў некалькіх словах сказаць аб самым галоўным ў творчасці Івана Шамякіна, — напіша ён у артыкуле «На строіме часу», — то гэтым галоўным будзе тонкае разумен-

не таго, што вырасла ў светаадчуванні, у душах людзей, выхаваных ва ўмовах савецкай, сацыялістычнай рэчаіснасці».

Тэматычна кніга складаецца з трох раздзелаў, падпарадкаваных пэўнай задуме, аб'яднаных пастаноўкай канкрэтных праблем літаратурнага жыцця, таму гаворка, пачатая аднойчы, мае свой лагічны працяг, ці наадварот, у наступным артыкуле можна ўдакладніць тое, аб чым толькі што гаварылася.

Для прыкладу спашлёмся на самы пачатак кнігі. Адкрываецца яна артыкулам «Літаратура і НТР», у якім, як гэта ўжо бачна з назвы, асвятляюцца пытанні сувязі літаратуры з сённяшнім жыццём, з раскрыццём характару рабочага чалавека. Але ж рабочая тэма ў прозе, пазэіі, драматургіі, як і ўвогуле любая тэма, мае свае традыцыі і набыткі, таму заканамерную цікавасць уяўляе наступны артыкул — «На падступах да рабочай тэмы». І. Навуменка тут робіць — напачатку, здавалася б, вельмі нечаканы — экскурс у мінулае, звяртаючыся да зместу «Новай зямлі» Я. Коласа. Аднак ён адразу тлумачыць неабходнасць падобнага кроку: «...наперадзе гаворка пра мастацкае асваенне сучаснай беларускай літаратурай тэмы горада, рабочага класа, навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, і таму неабходна кінуць хоць кароткі позірк на тое, як складвалася падобная традыцыя ў нашай папярэдняй літаратуры». Далейшы зварот да творчасці Я. Лучыны, Я. Купалы, М. Баг-

цый, што з'яўляюцца «тым славным полем, з мастацкага прыцяжэння якога не можа выйсці ні адзін прыкметны талент, прасякнуты артыкулы «Каштоўнасці, што не паддаюцца часу», «Святло чалавека», «Высокае неба ідэалу» і іншыя.

У іх Навуменку-крытыку дапаўняе Навуменка-празаік, а Навуменку-тэарэтык — практык літаратуры, што не проста вылучае той ці іншы тэзіс, а будзе стройную сістэму сацыяльна-эстэтычнага погляду на з'яву літаратуры і жыцця, фарміруе правільны густ шырокага чытача, дае магчымасць яму адразніць сапраўднае мастацтва ад падрабкі пад яго.

Асаблівай увагі, безумоўна, заслугоўваюць артыкулы І. Навуменкі пра класікаў нашай літаратуры Я. Купалу і Я. Коласа. Напісаныя шчыра, зацікаўлена, эмацыянальна-ўзнісла і страшна, яны разам з тым далёкія ад спробы даць залішне «сваю» ацэнку творчасці геніяў. Адзін з гэтых артыкулаў нават і называецца — «Наш Купала», тым самым ужо нават у загалюку выключана магчымасць быць празмерна суб'ектыўным, выдаючы свае меркаванні за агульнапрынятыя і вывераныя ацэнкі.

Разам з тым нельга сказаць, што аўтар піша суха, акадэмічна. Наадварот, у дадзеным выпадку адчуваецца почырк Навуменкі-празаіка з яго адчуваннем слова, схільнасцю да рамантызацыі, як, напрыклад, у адным з артыкулаў пра Я. Коласа «Дум уладар»: «Гэта як у казцы: у лясным засценку, у сям'і звычайнага лесніка, нарадзіўся хло-

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ВАЙНУ ПАДВЫШАНАЕ НЕБА ПРАЎДЫ

Глыбока усхвалявала мяне аповесць Рыгора Няхая «Шлях на Эльбу», з якой пазнаёміўся я ў перакладзе на рускую мову ў часопісе «Неман». Твор гэты ўражае глыбокай праўдай і паназе драматычных падзей вайны, дакладным пранікненнем у псіхалогію герояў, тонкім разуменнем іхніх характараў. Яго з асаблівай цікавасцю чытаем, мы, удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны, бо ўсё, пра што расказвае аўтар, было перажыта многімі тысячамі савецкіх людзей.

Дарэчы, пэўны аўтабіяграфізм — адна з прывабных рыс аповесці. Аўтар не проста імкнецца паказаць усенародны характар барацьбы з фашызмам, а і ўзнаўляе многае з таго, што бачыў сам. Гэтая блізкасць да дакументальнай асновы і дазваляе пісьменніку, як мне здаецца, быць надзвычай перакананым.

Адным словам, аповесць «Шлях на Эльбу» — з тых твораў, што надоўга застаюцца ў чытацкай памяці.

С. ДАШКЕВІЧ, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Баранавічы.

Не могу не сказаць некалькі слоў пра раманы «Падвышанае неба» — першы празаічны твор вядомага беларускага крытыка Вінтара Каваленкі. Прызнаюся адразу, ён мяне вельмі ўсхваляваў, уразіў той праўдзівацю і перакананасцю, з якой аўтар паказвае жыццё народа ў адзін з пераломных гістарычных этапаў. Арыгінальна і сама назва рамана. Падвышанае неба... Мабыць, у душы кожнага станоўчага героя, у кожным яго ўчынку дамінуючым з'яўляецца менавіта гэтае адчуванне падвышанага неба над сабой.

Галоўны герой Марцін Ракавецкі нагадвае мне малады дуб, які сама ўвайшоў у сілу, і карэні якога яшчэ больш паглыбляюцца ў зямлю, набіраюцца моцы. Усё, што робіць Марцін, асветлена адным — падвышаным небам праўды. Крыштальна чысты розумам і пачуццямі, ён, ваяк вёскі, здольны на многае, а самае галоўнае — служыць людзям, верыць ім, весці барацьбу за іх шчасце.

цікавымі атрымаліся і іншыя персанажы. Асабліва Арсень. Адчуваецца, што гэта сам аўтар у дзяцінстве з яго прагай да пазнання, да праўды, справядлівасці.

Пачынаецца раманы вызваленнем былой Заходняй Беларусі Чырвонай Арміяй, заканчваецца пачаткам Вялікай Айчыннай вайны. Маё пажаданне пісьменніку: правесці асноўных герояў праз вайну, паказаць іх у сённяшнім жыцці. Думаю, з гэтым пагодзіцца і многія іншыя чытачы.

В. ЯСЕВІЧ, настаўнік.

УРОКІ ЧАЛАВЕЧНАСЦІ

Займальнасць і прастата — рысы, так неабходныя дзіцячай пазэіі, характэрныя для творчасці Міколы Чарняўскага, асабліва для яго новага зборніка «Дзе пяцёркі прадаюцца?». Аўтар піша проста, даходліва, з добрай усмешкай і выдумкай, прыкмятаючы многае з паўсядзённага жыцця «Чамучак», «Дапамог», «Рэкламныя штаны», «Дзе ж тая Лена», «Чэмпі-

ён» — гэтыя і іншыя творы пазначаны ўважлівым стаўленнем да ўсяго таго, што акружае дзяцей. У іх выразна адчуваецца пісьменніцкае ўменне гаварыць аб тым, што сапраўды варты ўвагі: вучоба, адпачынак, узаемаадносіны з сябрамі, паўсядзённая паводзіны.

М. Чарняўскі не гаворыць аб гэтым «адкрытым тэкстам». Асноўная аўтарская думка заўсёды вынікае ненавязліва з самаго падтэксту, аднак гэта зроблена так умела, што юныя чытачы адразу аб усім даведваюцца. Вось, напрыклад, верш «Чэмпіён». Янка любіў хваліцца: «Як надзеяць лыжныя кросы, — буду чэмпіёнам». Але на трэніроўкі не хадзіў, і...

Янка соп, нібы трубіў...
Фініш —
Вліжай, вліжай...
Ён дайшоў,
Але згубіў!
Па дарозе... лыжы.

Лепшыя творы гэтай, дарэчы, з густам аформленай мастаком П. Свірыдавым, кніжкі нясучы вялікую сэнсавыхваўчую нагрукну, з'яўляюцца своеасабымі урокам ветлівасці, даброты і працавітасці — карацей, урокам чалавечнасці.

Праўда, слабейшымі атрымаліся вершы «Збіўся з азімуту», «Спалох», «Жаданне», «Дай» і «На», «Дзядуля».

А. ЗЭКАУ.
Гомель.

НА ПЯРЭДНІМ КРАІ

З асаблівым пачуццём чытаюць кнігу Л. І. Брэжнева «Цаліна» артысты, якія былі ў той час на цалінных землях Казахстана і залежных землях Алтая, Урала, Омскай вобласці. Далёка ад Мінска, у тых прыгожых і суровых краях, нашы артысты ўнеслі вялікі ўклад у грандыёзную эпопею барацьбы за цалінны хлеб. Мы бачылі і адчувалі гэтую мужнюю, гераічную барацьбу народа. Яна нагадала бітвы грамадзянскай вайны, лясныя рэйды партызан, як вобразна падкрэслівае гэты момант Л. І. Брэжнеў: «Вядома, не было на цаліне стральбы, бамбёжак, артабстрэлаў, але ўсё астатняе напамінала сапраўдную бітву».

— Даеш цаліну! — гэта клікала не толькі спецыялістаў сельскай гаспадаркі, механізатараў, будаўнікоў, але і артыстаў.

Маленькія і вялікія канцэртныя брыгады, вядучыя майстры драматычных і опернага тэатраў нашай рэспублікі ехалі да першачаліннікаў з канцэртамі, спектаклямі, творчымі справаздачамі. Гры гэтым кожны разумее, што едзе не на «гатовыя пірагі».

У цяжкіх умовах бездаражы, дрэннага надвор'я, на імправізаванай сцэне з састаўленых «трохтонак», а часцей на палыям стане, на расчышчанай, утрамбанаванай пляцоўцы, зацягнутай брызентам, у казахскіх юртах выступалі артысты беларускай эстрады Ірына Палянская Рыгор Дзідэнка, Эдуард Міцуль, Таццяна Ваняцян, Пятро Валашын і шмат іншых сціпрых працаўнікоў сцэны. Гучалі на цаліне цымбалы аркестра імя І. Жыновіча і беларускія песні народнага хору пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Г. Цітовіча...

Мне вельмі памятна канцэрт для цаліннікаў Кустаная, Какчатава, Омскай вобласці ў час доўгага вандравання з артыстамі Ленінградскай эстрады. У канцы падарожжа — мы яго заканчвалі ў Омскай вобласці, пасля канцэрта нам паднеслі маленькі мяшчак зерня першага цаліннага ўраджаю. У мяне нават захаваўся такі дакумент: «У падарунак артыстам ад рабочых зернесаўгаса «Руска-Палянскі» Руска-Палянскага раёна Омскай вобласці з цалінных зямель пшаніца першага ўраджаю «Гердаформа-10» 6 кастрычніка 1954 г. Дырэкцыя. Партарганізацыя. Рабочком».

Помніцца канцэрт у казахскай юрце. На падушках, што ляжалі на прыгожых дыванах, сядзелі казахі з піяламі чаю, а мы спявалі, танцавалі. Пасля заканчэння кожнага выступлення гаспадары гарача дзякавалі, частавалі нас смачным кумысам, прасілі спяваць зноў, і мы з прыемнасцю паўтаралі свае канцэртныя нумары.

Мастацтва ішло па цаліннай баразне. Песню запявалі артысты, яе падхопліваў бяскрайні, казахстанскі стэп.

— Даеш цаліну! — як віхор уварвалася ў студэнцкія аўдыторыі БДТМІ. Яшчэ не астылі хлопцы і дзяўчаты ад экзаменацыйных хваляванняў, а «Вясёлы дэсант» студэнтаў (сёння гэта вядомыя артысты мінскіх тэатраў Лілія Давідовіч, Людміла Былінская, Зінаіда Зубкова, Святлана Кавязіна, Алена Хітрыкава, рэжысёры Беларускага тэлебачання Уладзімір Мехарскі, Эвальд Гатоўскі, Віллен Розенак) пад стук колаў цяжніка рэпэціравалі танцы, складалі вясёлыя прыпеўкі.

Будучыя артысты ехалі на цаліну па пучэйцы ЦК камсамола. Раённы цэнтр Рузаеўка Какчатаўскай вобласці сустраў «Вясёлы дэсант» велізарным дыскам узыходзячага над стэпам сонца. Вось што расказвала артыстка Зінаіда Зубкова, успамінаючы тыя дні:

— Мы радаваліся першаю дню на цаліне. Мы апынуліся ў абдымках романтикі. Адрозна, на наступны дзень, пачаліся цалінныя будні. Нас размеркавалі па аб'ектах, дзе мы рабілі самую разнастайную работу, а мастакі афармлялі клуб. Змораныя, з пачуццём горадасці за сваю працу збіраліся мы ў час абедзеннага перапынку за сталом і елі прыгатаваны брыгадным кухарам Ліліяй Давідовіч абед, ды з такім апетытам, што, здавалася, няма нічога смачнейшага. У час уборкі цаліннага ўраджаю нас размеркавалі па брыгадах. Насыпалі зерне ў кузавы грузавікоў, пералапачвалі ў буртах. А вечарам з натхненнем і задорам спявалі цалінныя прыпеўкі, ды так, што ўсміхаўся маладзёк над стэпам...

Ёсць у Мінску абаяльны і таленавіты артыст Валянцін Белахвосцік. Сваё працоўнае жыццё ён пачаў трактарыстам на цалінных землях, потым закончыў актёрскую студыю пры БДТ імя Я. Купалы, потым інстытут тэатральнага мастацтва.

— Даеш цаліну! — гучала і ў тэатры юнага глядача. Акрыленыя ўсенародным уздымам Рыма Маленчанка, Людміла Цімафеева, Паліна Ротэр, Ларыса Бельская, Уладзімір Говар-Бандарэнка, Павел Дубашынскі — сёння гэта заслужаныя, вядучыя артысты тэатраў — у 1958 годзе пад кіраўніцтвам У. Стэльмаха ехалі ў Казахстан Цалінаградскай вобласці. Яны прывезлі цаліннікам спектакль Розава «У пошуках радасці» і канцэртную праграму, напоўненую танцамі, спевамі. Ставіліся канцэртны ў клубы, на таку, у саўгасных пасёлках. Для гэтай мэты была змайстравана партатыўная сцэна з заслонай, рабочымі кішэнямі, тэатральным асвятленнем. Сёння ў тэатры юнага глядача наладжваецца стэнд пра тыя паездкі тэатра на цаліну...

Артысты Мінска ў адказныя моманты жыцця народа заўсёды былі на перэднім краі жыцця, аддавалі людзям сваю творчую натхнёную працу. Так было і на цаліне.

Мікола ШЫШКІН,
заслужаны артыст БССР.

Я ЕУ АБЕД, прыгатаваны алімпійскай чэмпіёнкай...

...Стадыён застыг — тысячавакі, тысячагалосы. Ён прагна чакаў, і потым, стаіўшы дыханне, праводзіў яе крок насустрач бярвяну, што высока і горда адлівала ў святле пражэктараў. Яе пальцы ўпіліся ў яго. Цела напружылася, заспружылі кожным мускулам, і гэтак жа — высока і горда — узнеслася над спартыўным снарадам. І стадыён, счараваны высокім імгненнем, з асалодаю піў свабоду імклівага лёту гімнасткі. Што было ў ім? Вялікая канкрэтнасць чалавечай мары, яе рэальнае ўваабленне? А мо толькі таемны прывід, неверагодная здань? Доўгадоўга, усё яшчэ не верачы, скандзіраваў стадыён, абвясчаў яе славу.

Зашчоўкалі фотапараты, яе ўсхваляванае дыханне сялі бязлікія мікрафоны. Яна, слава, чакала новай сваёй ахвяры і зараз, абраўшы менавіта яе, прагла як найхутчэй разляцецца мільярдамі газетных і часопісных старонак, радзё — тэлеперадачамі — гаварыць усімі мовамі свету пра яе, жывую сенсацыю, дзяўчынку з коскамі і банцікамі.

Не ведала яшчэ і яна, што гэтае высокае імгненне крута павярнула ўсё, што зараз яе крок будзе навідавоку планеты. Маленькімі, амаль дзіцячымі ручкамі адмахваўся ад настурных рэпарціраў, падзіцячы наіўна, як умела, адбілася ад сваёй славы.

Гэта быў Мюнхен.

За стадыёнам, за яе коскамі і банцікамі, ляжаў горад, зырккі, агністы, у вечаровых прыцемках. Ляжаў свет — трывожны, чужы.

Над ім высока і горда ўзнялася яна, дзяўчынка зямлі Хатыняў. Чалавецтва прагла яе вышні. Здзіцяная, акрываўленая Зямля рабіла сонечную плятлю Вольгі Корбут.

...Быў дзень, якіх занадта мала ў Баркевічаў — Вольгі і Леаніда, каб васьць так з раніцы акунуцца ў хатынскія клопаты: паштаць па магазінах, забраць чарговыя тамы ў «Падлісных выданнях», прачытаць незлічоную пошту, запраціць у госці сяброў або наведць каго-небудзь з іх.

У Леаніда першы выхадны ў новым годзе. Толькі што закончыліся «пясянярскія» канцэртны ў філармоніі, а заўтра — грукнуць колы і стрэне іх Брэст, а там Прыбалтыка, Масква... Вользе хочацца пабыць у бацькоў у Гродне, засулавала замужам.

Аднак усё гэта будзе заўтра, сёння ж — безліч іншых, сямейных, клопатаў.

Леанід не эстрадны — латві. У пантофлях, піжаме. Спрабуем пала-

дзіць радыёлу, нешта падводзіць Вольгін падарунак. Ну, вось, здаецца, усё, уключаем — задыміла. Уздыхаем: гарантаваная тэхніка... «Добра, што Вольга на кухні, а не... — Леанід ківае пальцам... — усыпле». Пачынаем паяць па новай.

І вось, нарэшце, на дыск радыёлы кладзецца

і шчырая, простая і непадробная — народная.

— Сумная наша беларуская песня, як і доля народа, — роздумна зазначае Леанід, пераварочвае дыск.

Мы слухаем.

І, як бы абвяртаючы толькі што сказанае ім, гучыць вясёла, заліхвацка: «Касіў Ясь канюшыну...»

пласцінка, спяваюць «Песняры»...

...Думкі блукаюць далёка. Шчырліва, праз далечы вёрст, прыводзіла памяць на родныя краявіды. Цёпла, сонечна было там, у маленстве.

— Мой родны кут, як ты мне мілы... — меладзічна, чароўны голас саліста «Песняроў» Леаніда Баркевіча.

Быў Колас, былі яго простыя пранікнёныя словы, тугу якіх разгадаў наш раздарожаны час, спакусіўшы іх стаць песняй. І гэта цудоўная песня пачута многімі.

Думалася: у чым яна, амаль дзесяцігадовая, не сходзячая папулярнасць гэтага імянітага ансамбля, які вылучаюць у лідэры вялікія знаўцы песні — Зыкіна, Уйсёў, якой апладзіруюць перапоўненыя залы свету? І быў адказ прасты, як гэтае коласаўскае: «Мой родны кут...»

Ці пазналі? Гэта яна, песня наша, мілагучная

фоне стала выглядаць пасмешна — банальна шчотная, надуманая, разлічаная на масавы попыт эстраднага песня. Яны напранулі свой час у тым, чым пачынаў ён грашыць.

Леанід слухае «Песняроў» моўчкі. Не, не з тым паказным спакоем: «надакучыла, усё-такі работа», а з вялікім унутраным хваляваннем, стрымана, любоўна, бы ўпершыню чуючы кожную сваю песню. І я не спяшаю парушыць гэтую ўдумлівую суцішанасць сваёй журналісцкай цікаўнасцю, а проста, паддаўшыся ёй, слухаю.

Іх пакаленне... Яго маленства басаножыла шчасліва, свавольна. Здавалася, мела яно поўнае права на гэткую ж лёгкую, бестурботную песню, песню пра першыя шчырыя пачуцці, пра блакітныя вочы каханай. Колькі дзівоснага сонца было над іх маленствам.

Але скажыце тады, чаму адмовіліся яны ад гэтай шчаслівай, бестурботнай песні, чаму прыдзірліва, па-даросламу, глянулі на яе? І вам стане зразумелым адно: на гэтай утравелай, знявечай войнамі зямлі аднойчы ў чалавечае сэрца ўрываецца сталае разуменне жыцця і нельга ўжо размінуцца з яе шматахвярнай доляй — яе памяццю. Пад нагамі пакалення, якое не знае апошняй вайны, ляжыць зямля Хатыняў, шматпакутная родная зямля. І гэта да многага абавязвае, зарана спелым у сьнігоўных сэрцах грамадзянскаму адказнасць за яе. Не мае права фальшыць іх песня.

«Белый аист летит...»

Песня Пахмутавай — даніна вагагі мужнасці беларускага народа — парушае наша маўчанне. Не кожны ведае, слухаючы гэтую песню, выпрошваючы яе ў ансамбля гучнымі аваяцямі, як балюча — да слёз — зноў і зноў б'е яна па сэрцы спевачка згадкай-памінуцю пра бацьку. З бацькам размінуўся Леанід у год свайго нараджэння, яго не памятае зусім. Ён памёр ад ран.

Над ім, над памяццю тысяч ахвяр вайны, ляціць яго белы бусел.

...Мы заслухаліся, забліліся пра гаспадыню. Яна завіхаецца на кухні, і ёй патрэбна дапамога. А «пясяняр» яшчэ да ўсяго і муж. Пайшоў дапамагчы жонцы, прананаваўшы мне азнаёміцца з «пясянярскім» альбомам.

Падступаюся бліжэй да шафа, дзе ў цесным суседстве, за шклом, размясцілася безліч трафэяў алімпійскай чэмпіёнкі. Медалі, кубкі, сувеніры... Дзве ўрадавыя ўзнагароды: ордэны «Знак Пашаны» і Дружбы народаў, чым адзначаны выдатныя спартыўныя дасягненні гімнасткі. Усхвалявана тахае сэрца адзін на адзін з яе спартыўнымі трафэямі. Па-

дасца: вось зараз зага-
вораць яны ўсімі мовамі
свету, паведаюць з фор-
сам пра тых, чые рукі
ўручалі іх Вользе. Як
сталі яны перад ёй — яе
славай — прэзідэнт,
прэм'еры, містэры, гля-
дзелі на яе — жывую
сенсачую, дзяўчанку з
коскамі і баніцамі, і ба-
чылі наш народ. І педзе
ў душы адзначалі вось
гэткую яго ўпартасць,
што ўзяла яго высока —
на п'эдэстал гісторыі.

Толькі ўсе гэтыя думкі
імгненна рушыць яе звон-
кі голас:

— Лёша, наабірай
бульбу!

Падалося, нават усе
трафеі па-хатняму, звык-
ла пасміхнуліся сваім
залатым глянцам.

Строгая жонка не хут-
ка адпусціць «песняра».
Будзем гартаць альбом.

— Ну, як мой суп? —
цікавіцца гаспадыня.

Здзіўляюся: калі гэта
быў у чэмпіёнкі час ава-
лодаць сакрэтамі кулі-
нарнай справы. І як кож-
най жанчыне, Вользе
прыемна чуць гэтае. Ды
ўсё ж аспрэчвае камплі-
мент, бароніць талент
самых сапраўдных кулі-
нараў, гаворыць, што
кухня — непаспешная
справа. Гэтану не кож-
ны вывучыцца, асабліва
япер, у час рэстараннага
абеду.

І тут, за сталом, адкі-
нушы прыняты этыкет —
маўчанне, шчыра дзелі-
ся летнімі ўражаннямі,
успамінаем трыбнія і
рыбныя мясіны Белару-
сі.

— Свет скалясілі, а
толькі летам адпачылі
як след, дома, на Палес-
сі. Адкрылі яго для сябе.
Усё! Ніякіх поўдняў. —
гаворыць Леанід.

А Вольга ўздыхае туж-
ліва:

— Там рачулка — ка-
меньчыкі ўсе палічыш.
І лес, лес, лес...

Яны пазнаёміліся ў са-
малце. Разам ліцелі за
мяжы адстойнаць гонар
Радзімы. Было многа
яшчэ вандруюных дарог
— разам і паасобку. —
рабочых. А мінулае лета
— ліпень — удваіх пра-
ваілі на Палессі.

За Калінкавічамі ёсць
вёсачка Карбуты — ра-
дзіма Вольгінага баць-
кі. Непадальк у лугах
ліцца сэрэбраводная
Трэмя, а наўкола яе — па-
хмурыя партызанскія ба-
ры. А людзі, якія там лю-
дзі! Песеннікі, штукары.
Колькі песень народных
наспявалі яны «песняру»,
вырашылі паспрачацца.

Мы гаварылі пра Па-
лессе. І ў сэрцах чуйна
шчымеца яго прыцягнен-
не — прыцягненне Ра-
дзімы. Лілося яе
чароўнае святло пра-
меннымі хвалямі Трэмі,
пошумам меднастоўных
бароў гаварыла яе па-
мяць. Было Палессе, чы-
стае і дзівоснае, як усмеш-
ка мележаўскай Ганны.

— Правільна, ніякіх
поўдняў, Лёша... — бліс-
нула сваімі ўсмешлівымі
вачанятамі Вольга.
Мы дома бываем рэдка.

Зямля бацькоў, як та-
ленавіта ўзыходзіць ты,
як далёка відаць цябе
ў свеце!

Мікола МЯТЛІЦКІ.

Фота Ю. ІВАНОВА.

УСЁ ПАЗНАЕЦЦА ў параўнанні. Ста-
рая, як свет, ісціна, да якой зноў і
зноў звяртаецца. На нашай памяці
прайшлі сотні мастацкіх выставак, вельмі
розных, удалых і менш удалых. З іх, як ка-
мень да каменя, складалася цэласная ма-
заіка сучаснага стану выяўленчага мастац-
тва Беларусі.

Не перабольшваючы, скажам, што юбі-
лейная выстаўка «У сям і адзінай» — леп-
шая за апошнія гады. Сыходзячы з яе эк-
спазіцыі, можна меркаваць не толькі аб вы-
ніках творчасці мастакоў на сённяшні дзень,
але — і гэта не менш важна — і аб пер-
спектывах далейшага развіцця нашага ма-
стацтва.

Сёння беларускае мастацтва, у прыват-
насці, станковае жывапіс характарызуецца не
толькі ўзмацненнем грамадзянскага пачат-
ку, сацыяльнай вострыні, але і сілай вобраз-
на-пластычных рашэнняў, ростам професій-
нага майстэрства і густу. Выстаўка — у рэ-
альным спалучэнні лірычнага і эпічнага, дра-
матычнага і паўсядзённага — пазначыла, з
аднаго боку, тэндэнцыю да больш глыбока-

шыскай ідэалогіі — вось думка серыі тале-
навітых палотнаў М. Савіцкага «Лічы на
сэрцы».

Мастацтва М. Савіцкага заўсёды вызнача-
лася суровым рэалізмам. У новым цыкле
работ гэты рэалізм дасягнуў вяршыні. Ка-
нечне, свет, створаны гэтым мастаком, свет
жудасных канцлагераў, далёкі ад знешне
жудоўных форм. Мастак не схільны да лёг-
кай гарманізацыі свету па гатовых рэцэп-
тах. У яго мастацтве ёсць трагізм, ёсць сум-
ленная прамата, неабходная і патрабаваль-
ная.

Рэалізм М. Савіцкага не пераходзіць у
гратэск, у экзальтацыю. Яго дынамічныя, ча-
канныя, як матэматычная формула, кампа-
зіцыі, пабудаваныя па строга класічных
формах, захоўваюць сувязь з унутранымі
законамі раўнавагі, выпрацаванымі ўсёй
мінулай гісторыяй жывапісу. Мастак па-
шырыў гэтыя законы так, як таго вымагаў

выпадакова, свядома адмаўляецца ад вы-
значэння кампазіцыйна-пластычнага цэнтра
карціны, у якой няма галоўных і другарад-
ных персанжаў. Для мастака было важна
праз павышаную «рэнесанскую» актыўнасць
колераў і чысціню малюнка дасягнуць ура-
жання агульнай духоўнай прыналежнасці
людзей да роднай зямлі.

У карціне «Ліставей» Л. Шчамяляў такса-
ма разважае аб роднай зямлі, аб каштоў-
насці чалавечай асобы, аб практычных гадах.
І хоць фігуры на палатне не звязаны меха-
нічна ні жэстам, ні позіркамі, яны звязаны
нябачнай ніццю духоўнай еднасці. Менавіта
ў гэтым — у сцвярдзенні каштоўнасці зям-
лі з кінутым у яе насеннем чалавечай па-
мяці — карціна змыкаецца з іншымі най-
больш удалымі творамі экспазіцыі.

Прыгажосць і значнасць паўсядзённасці
раскрывае ў сваім палатне «Сяброўкі»
А. Малішэўскі, жывапісная манера якога
вызначаецца аб'ёмнасцю, дакладнасцю воб-
разна-пластычнай апрацоўкі. Колеравая
гармонія цёплых танаў, плаўнасць конту-
раў, ураўнаважанасць кампазіцыі, высокая
культура палатна — вось што ляжыць у ас-
нове завершанасці гэтай работы.

Так, сучасная тэма праходзіць на вы-
стаўцы шырока. Сённяшні дзень устае поў-
ным высокіх духоўных вартасцей, сур'ёзна-
га роздму пра сваю зямлю ў карціне «Зя-
лёны Луг» Г. Вашчанкі, ён нібы асветлены
сціплай і светлай прыгажосцю чалавека-пра-
цаўніка ў карціне «Святая ў полі» У. Гомана-
ва. У работах «Кветкі маёй Радзімы» М. Кі-
рэва і «Сын» М. Назарчука — свет «пры-
ваблів», прасветлены крышталёвай чысцінёй
і спакойнай яснасцю. Гэта тэндэнцыя ў роз-
най ступені праследжаецца і ў карцінах
«Калі цвітуць яблыні» Р. Кудрэвіч, «Вясна»
К. Шастоўскага, у напоўненай цеплынёй па-
чуццяў кампазіцыі «Дзед Алесь і бабка Ма-
рылька» В. Маркаўца.

А побач — зноў былое, далёкае і не вель-
мі далёкае, але былое, выпактаванае, пе-
ражытае. Былое — ад вялікага гуманіста
Ф. Скарыны, напісанага таленавітым пэн-
дзлем А. Марачкіна, да «Вялікага перало-
му» 1929 года, што стаў тэмай карціны
М. Апіюка, да партызан Вялікай Айчыннай.

Канечне, на выстаўцы ёсць і творы, зроб-
леныя толькі на першы погляд па-майстэр-
ску, професійна, таму што адразу заў-
важаецца ў іх і вобразная спрошчанасць, і
страта глыбіні, значнасці мастацкага вобра-
за, калі тэма падмяняецца сюжэтам, май-
стэрства — рамяствам, дакладнасць — па-
драбязнасцю. На жаль, гэта такія работы,
якія маглі б стаць цэнтральнымі ў экспазі-
цыі: трыпціх «Край партызанскі» І. Ціха-
нова, карціны «На Заходнім фронце. 1920»
Б. Аракчэва, «Утварэнне БССР і абвешчэнне
Савецкай улады ў Беларусі» Л. Асядоўскага,
«Магутны паток» У. Пасюкевіча.

Бесперспектыўна класці ў аснову палот-
наў памылковую арыентацыю на сузіраль-
насць вобразнай будовы, уяўную шматзнач-
насць задумы, абагульненне, не звязанае з
тыпізацыяй. Адсутнасць пластычна змястоў-
нага кампазіцыйнага цэнтра прыводзіць ча-
сам да таго, што само палатно ператвараец-
ца ў касцюміраваную інсцэніроўку са сцэ-
нічнымі эфектамі. Мы гаворым пра гэта
адкрыта, без агавораў, таму што на сучас-
ным этапе беларускага выяўленчага ма-
стацтва барацьба за далейшае развіццё
станковай карціны мае першачарговае зна-
чэнне. Праз эстэтычныя адносіны да рэчаі-
насці, непасрэдна праз завершаны рэалі-
стычны жывапісны твор раскрываецца све-
таўспрыманне, светапогляд нашага сучасні-
ка, яго адносіны да грамадства. Толькі паў-
нацэнная карціна можа ўздзейнічаць на
фарміраванне чалавечай асобы, перакон-
ваць у вялікай мастацкай праўдзе.

Сёння, аналізуючы асобныя грані сучас-
най карціны, мы можам упэўнена сказаць,
што ў беларускім жывапісе адбыліся ста-
ноўчыя змены: не толькі павялічылася коль-
касць мастакоў, якія актыўна працуюць, але
і пашырылася кола тэм, да якіх яны звяр-
таюцца, і значна папоўніўся арсенал выяў-
ленча-выразных сродкаў, расунуліся эстэ-
тычныя гарызонты творчасці. І мы верым,
што галасы нашых майстроў пэндзля і іх
малых калег яшчэ больш звонка будуць
гучаць у магутным, шматгалосым хоры ма-
стацтваў савецкіх сацыялістычных рэспуб-
лік.

Б. КРЭПАК.

ПА ЗАКОНАХ МАЙСТЭРСТВА

га, чым учора, мастацкага даследавання
жыцця, і, з другога — жаданне многіх май-
строў пэндзля выявіць сваё ўнутранае «я»,
глыбей спазнаць сябе як мастакоўскую асо-
бу ў гучы падзей сучаснасці.

Мы ўбачылі на выстаўцы і пошукі новай
маштабнасці мастацтва, і спробы па-новаму
адчуць дыханне часу, адчуць асаблівую, ма-
гчыма, яшчэ да канца неасэнсаваную ў не-
каторых работах патрэбу ў шырокім аба-
гульненні, у сінтэтычнасці вобразаў, і зака-
намернае жаданне адштурхнуцца ад эмпі-
рычнасці мінулых гадоў. Мастакі шукаюць і
знаходзяць новыя тэмы, больш ёмістыя,
чым раней, рашэнні. Пашыралася кола воб-
разаў, арсенал пластычных сродкаў.
Станковая карціна, за рэдкім выключэннем,
амаль пазбавілася лжывага манументалізму
і сухой графічнасці.

Характар большасці твораў выстаўкі па-
значаны лірызмам, цеплынёй, чалавечнасцю,
ці напружанай, патрабавальнай, пошукавай
думкай. З'яўляецца ўсё больш палотнаў
глыбокапаэтычных па вобразнай пабудове,
пазбаўленых апісальна-апаўдальнага, ілю-
страцыйнага пачатку.

Мабыць, адна з галоўных і складаных пра-
блем развіцця беларускай карціны — пра-
блема мастацкага абагульнення. Не фікса-
цыя факта, а вобразная ідэя, не ілюстрацыя
думкі, а сама думка, што выцякае з праўды,
— у гэтым сапраўднае майстэрства. Побач з
мастацкім даследаваннем, аналітычным
раскрыццём жыцця ў розных канкрэтных
яго правах сёння асабліва ўзраста роля цэ-
ласнага, сінтэтычнага адлюстравання эпохі.
Можа, якраз таму атрымліваюць распаў-
сюджанне цыклы, сюіты, серыі карцін, якія
ўсебакова раскрываюць якую-небудзь адну,
значную тэму. Часам такія «цыклы» — хоць
цыкламі, уласна кажучы, яны і не назы-
ваюцца — ствараюцца гадамі. Прыгадаем
палотны І. Рэя і В. Грамыкі пра партызан
Беларусі, Г. Вашчанкі — пра нафтавікоў Па-
лесся, А. Марачкіна — пра Ф. Скарыну і
Цётку, У. Стальмашонка — пра выдатных
дзяржаўных дзеячаў і дзеячаў культуры
рэспублікі, А. Малішэўскага — пра меды-
каў-анкалагаў, У. Гоманова і Б. Аракчэва —
пра калгасную вёску, П. Крахалёва — пра
зямлю і калектывізацыю, лірычны цыкл
Р. Кудрэвіч аб сённяшняй моладзі, серыю
карцін Л. Шчамялява, якая раскрывае пра-
блему «чалавек і сучасны свет» і г. д. Ад-
люстраванне жыцця дзякуючы цэласнасці і
шматграннасці яго ахопу набывае ў гэтых
выпадках шырокі гуманістычны сэнс.

Бараньба з фашызмам, учарашнім і сё-
няшнім, выкрыванне антычалавечай фа-

змест, і, думаецца, яго палотны пакінуць
незбыўны след у гісторыі сучаснага ма-
стацтва.

Карціны М. Савіцкага — гэта трагічны
рэквіем, які ўвабраў у сябе складаную по-
ліфанію пачуццяў, спалучыў разам вялікі
смуток і магутны — хочацца сказаць, ба-
хаўскі — жыццесцвярджальны кліч, звер-
нуты да ўсіх людзей. Вось ён сам, вязень
№ 32815, маўклівы сведка абвінавачвання,
адзелены ад нашай рэчаіснасці кратамі
бухенвальдскіх варот, які ў палаючы позірк,
у сцятыя свае кулакі ўклаў усю глыбіню па-
куты, горычы і вялікай мужнасці...

Памяць лучыць жывых і паўшых. Памяць
— неабходны набытак новага, падростаю-
чага жыцця. Той, хто памятае ўсё, удвая, ут-
рая мацнейшы: ён нібы зараджаецца энер-
гіяй мінулых пакаленняў...

Карціна «Навальніца. 22 чэрвеня» Л. Шча-
мялёва — гэта не проста пагляд у мінулае,
не проста ўспамін аб першым дні Вялі-
кай Айчыннай. Гэта роздум мастака пра Ра-
дзіму напярэдадні вайны, пра сілу характа-
ру народа, пра чалавечую мужнасць і смут-
так, пра лёсы мільёнаў савецкіх людзей,
якім выпала столькі перажыць, столькі пе-
рапакутаваць да мая 1945.

Кампазіцыя пабудавана па ўсіх законах
жанравага твора. І толькі ўглядаючыся ў па-
латно зноў і зноў, звычайнае мысленне састу-
пае таму вялікаму, што нараджае сіла
мастацтва. З чым спалучаецца жанр — з
эпосам? З драмай? З высокай траге-
дыяй?

Па-іншаму будзе свае кампазіцыі В. Гра-
мыка. Так, у карціне «Песня аб маім атра-
дзе» ёсць музычны меладызм, мастак бу-
дзіць у жывапісе зольнасць «пець». Яе
кантабельнасць — гэта, канечне, у першую
чаргу пластычнасць, «меладычная цяку-
часць» ліній і форм. Павольная лінія нібы
перацякае, бесперапынна падохплываецца і
дапяваецца — карціну збліжае з мелодыяй
не толькі своеасаблівае агульнага рытму
кампазіцыйнай будовы, але і своеасаблівы
прасторавы характар арганізацыі пейза-
жу, увасобленага В. Грамыкам у вобраз не-
абдымнай, непераможнай Радзімы.

Радзіма!.. Мір на зямлі. Вобраз роднай
зямлі займае галоўнае месца ў экспазіцыі
раздзела жывапісу.

Дасканаласць чалавечых адносін, кроў-
ная, гарманічная павязь людзей са светам,
згода з навакольнай прыродай — канцэпцыя
палатна «Нядзеля» А. Кішчанкі. Аўтар не

3 пазіцыі высокай грамадзян- скасці

Сцена са спектакля «Трывога».

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

Востры, публіцыстычны спектакль «Трывога» па п'есе А. Петрашкевіча паказаў мінчанам Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага. Гэта п'еса на рускай, беларускай, украінскай, латышскай і іншых мовах народаў СССР з поспехам ідзе больш чым на сарака прафесійных сценах краіны. Дзесяткі тысяч гледачоў знаёмы з героямі «Трывогі» па кінакарціне «Нядзельная ноч», знятай на студыі «Беларусьфільм».

Тэатру імя М. Горкага драматург прапанаваў новую рэдакцыю п'есы, у якую ўнёс кампазіцыйныя і некаторыя іншыя змены. Так, у першым варыянце дзеянне адбываецца і на судовым пасяджэнні, і на бюро райкома партыі. Зараз усё канцэнтравана ў судзе, у ходзе якога перад гледачамі рэтраспектыўна ажываюць падзеі, якія прывялі аднаго маладога трактарыста да гібелі, другога — на лаву падсудных.

Пастаноўку ажыццявіў рэжысёр Маскоўскага тэатра на Таганцы Б. Глаголін. Чым зацікавіла п'еса беларускага драматурга сталічнага рэжысёра? Як ацэньвае ён работу калектыву тэатра?

— Па-мойму, — гаворыць Б. Глаголін, — спектакль атрымаўся шчыры, востры, прынцыповы. Магчымасці для гэтага даў багаты драматургічны матэрыял. Вострая публіцыстычнасць дасягаецца ў п'есе не лозунгамі, а мастацкімі вобразамі. Услед за аўтарам мы спрабуем высветліць прычыны такога сацыяльнага зла, як п'янства, яго залежнасць ад агульнай культуры чалавека.

Усе, хто заняты ў гэтым спектаклі, працавалі з асаблівым пачуццём партыйнай адказнасці. Выканаўца галоўнай ролі А. Клімава, напрыклад, так увайшла ў вобраз народнага суддзі Зубрыч, што імпрывізацыйна «дапісаны» ёю дыялог быў уключаны ў п'есу. Цікавыя штрыхі да партрэтаў сваіх герояў знайшлі таксама Р. Яноўскі, Л. Былінская, малады акцёр В. Быкаў і іншыя выканаўцы. Вельмі выразная і гарманічная спецыяльна напісаная да спектакля музыка С. Картэса.

Прэм'ера «Трывогі» прайшла з вялікім поспехам.

Я. ПАЛУШКІНА.

ХАЧУ ПАДЗЯЛІЦЦА

ўражаннямі ад выступлення Аляксандры Іванаўны Клімавай ў спектаклі Рускага тэатра БССР імя М. Горкага «Трывога» па п'есе А. Петрашкевіча.

...Трывога! Прыслухайцеся! Падумайце! Прыміце захады! Ад вашых паводзін залежыць шчасце блізкіх вам людзей. Жыццё — непаўторнае і цудоўнае. Але... У кожным слове, у кожнай думцы, у кожнай інтанацыі і позірку суддзі Зубрыч, ролю якой выконвае А. Клімава, гучыць гэты неспакой, гэты заклік да калег і знаёмых, да паслужыўцаў і сяброў. Мне падалося, што вобраз жанчыны, якая судзіць учынкi злачынцаў (свядомых або выпадковых), у спектаклі, пастаўленым рэжысёрам Б. Глаголіным, займае выключ-

ПОСПЕХ

на важнае месца, з'яўляецца своеасаблівым ідэяна-эмацыянальным цэнтрам. Цяжка апісаць словамі, як усё робіць А. Клімава, бо часцей за ўсё вас у глядзельнай зале ўзрушае і прымушае задумацца інтанацыя яе голасу. Умее гэтая актрыса знайсці эмацыянальную афарбоўку, якая абавязкова перакідаецца праз рампу і скаланае гледачоў. А гэта так важна ў тэатры наогул: зацікавіць, захапіць, запаліць, — прымусіць вас суперажываць з тым персанажам, што паўстае на падмостках сцэны! З першага з'яўлення на сцэне суддзі Зубрыч, якой яе адчула і зразумела А. Клімава,

адказваючы на аргументы сваіх апанентаў, спасцігаючы матывы паводзін самых розных людзей. Ёй трэба дашукацца да ісціны, і яна вывучае не толькі «судовую справу», яна асэнсоўвае характары людзей. І таму яе прынцыповасць — добрая, чалавечная, а яе чалавечнасць — патрабавальная, па-грамадзянску бескампрамісная. Яна верыць у высакародства і характава чалавечай душы, ведае, што не позна выратаваць кожнага. Толькі гэтым павінен быць заклічаны таксама кожны з нас.

Гэта ўсё і перадаецца ў залу. Аляксандра Клімава іграе ролю ў сучаснай манеры —

строга, стрымана. Яна не фарсіруе голасу, не прымае эфектных поз, ёй дорага паказаць актыўную валявую натуру ў здавалася б, звычайным чалавеку, у такім, якіх многа.

І мы здагадваемся, што актрысе важна пераканаць нас, што і кожны з нас мог бы, як гэта робіць суддзя Зубрыч, быць трывога, калі штосьці ў жыцці нас трывожыць, не абмінаць складаныя і балючыя пытанні. Яна абуджае ў нас прыліў мужнасці і нават бязлітаснасці, калі перад намі подлаецца і зло. Суддзя Зубрыч умее размаўляць з людзьмі. Бывае тактоўнай, памяркоўнай, лагоднай, калі такая манера аб'яе ўнутраны кантакт з суб'ядзеднікам, бывае і адкрыта неспрыміймай, упартай, паслядоўна прынцыповай, калі здагадваецца, што толькі так можна пераканаць апанента.

Такім чынам, на нашых вачах фарміруецца сцэнічная постаць гераіні па-грамадзянску публіцыстычнага тэатральнага відовішча на вельмі надзвычайную тэму. Мне прыгадалася, як калісьці, калі А. Клімава з такім вялікім поспехам выступала ў ролі Камісара («Антымістычная трагедыя» У. Вішнеўскага), адзін з гледачоў сказаў нам, што гэтая актрыса іграе так, што яе можна назваць таксама камісарам нашых гадоў. Калі я глядзела спектакль «Трывога», мяне зноў узрушыла сваім выдатным талентам і актыўнай мастакоўскай пазіцыяй Аляксандра Клімава. І я гатовая далучыцца да слоў гледача, якія толькі што прыгадаліся мне. Выдатны поспех актрысы! Так здзяйсняецца мара акцёра-мастака быць актыўным удзельнікам ідэалагічнай барацьбы, актыўна ўмешвацца ў жыццё. Я віншую Аляксандру Іванаўну з такім поспехам!

Вера РЭДЛІХ,
народная артыстка РСФСР,
прафесар.

Радкі тэатральнай біяграфіі

Зацікаўленае вона даследчыца тэатра не абміне тых матэрыялаў, якімі папоўніліся фонды Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР. Як багата, напрыклад, прадстаўлена творчая лаватарыя акцёра і рэжысёра Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Януба Коласа, народнага артыста БССР Цімафея Сяргейчыка! Фонд уключае вялікую колькасць распрацовак роляў з выразнымі, красамоўнымі рэмаркамі, аўтографіі Ц. Сяргейчыка «Нататкі акцёра», незакончаную п'есу К. Чорнага без назвы (машынапіс з аўтографам), фотаздымкі, рэцэнзіі, прамовы, перапіску... Акцёр Рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горкага Іван Ліснеўскі перадаў у архіў свае асабістыя дакументы. Сярод якіх машынапіс кнігі І. Ліснеўскага «На тэатральных падмостках» і «На высойнім узлёце», яго фотаздымкі ў ролях, перапіска акцёра з жонкай заснавальніца рускага тэатра В. Кумельскага — А. Захаравой, дакументы да біяграфіі. У калекцыі І. Ліснеўскага, таксама перададзенай у архіў, фотаздымкі заслужанага дзяржаўнага мастацтва БССР В. Кумельскага і яго жонкі А. Захаравой; фотаздымкі народных артыстаў БССР Д. Арлова, А. Кістава, Я. Карнавухава, іншых артыстаў Рускага тэатра імя М. Горкага і тэатраў імя Янкі Купалы, імя Януба Коласа і ТЮГА.

Вялікую каштоўнасць мае сямейны архіў народнага артыста СССР Барыса Платонава і народнай артысткі БССР Ірыны Ждановіч. Гэты матэрыял, безумоўна, багатая крыніца для вывучэння гісторыі развіцця беларускага тэатра імя Янкі Купалы. Вядома ж, даволі поўна паўстае творчая і грамадзянская дзейнасць самога Б. Платонава. Тут больш за сто фотаздымкаў у ролях, сярод якіх ёсць даваенныя, шмат фотаздымкаў у групах з рознымі дзеячамі мастацтва і літаратуры, прамовы і артыкулы Б. Платонава, вялікая перапіска з дзеячамі мастацтва і гледачамі, магнітная плёнка з запісамі пазмы Я. Купалы «Курган» у выкананні Б. Платонава, негатывы і кінакадры з пазедкі артыста ў Оршу для пастаноўкі спектакля «Канстанцін Заслонаў», сцэны са спектакляў «Паўлінка», «Жывы труп», з кінафільма «Кажаная» і інш. Дакументы распаўсюджваюць і аб вялікай грамадскай дзейнасці Б. Платонава. Архіў І. Ждановіч прадстаўлены таксама цікава. Прыцягваюць увагу яе нататкі па рэжысёрскай працы і майстэрства акцёра, шмат вярстаў, з якімі актрыса выступала перад параненымі байцамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, успаміны аб тэатры, прамовы І. Ждановіч.

Гэтыя матэрыялы дадуць магчымасць і маладому пакаленню акцёраў далучыцца да мастацкага вопыту выдатных майстроў беларускай сцэны.

Л. ПАЛАЧАНІНА.

І Ў СЭРЦЫ ТАКСАМА...

Сябры, калегі, прыхільнікі сцэны сабраліся на гэты вечар, прысвечаны 75-годдзю з дня нараджэння народнага артыста СССР Барыса Віктаравіча Платонава, каб зноў далучыцца да спадчыны вялікага таленту. Дакумент у шырокім сэнсе гэтага слова (тут і шматлікія фотаздымкі акцёра, і кінакадры, і слайды, і, нарэшце, успаміны блізкіх і калег-акцёраў) стаў арганізуючым пачаткам вечара — гэтага своеасаблівага жанру мастацтва, сродкам яго кампазіцыйнага рашэння. «Дакументальнае» рашэнне вечара, пры падрыхтоўцы якога аўтары шырока карысталіся матэрыяламі Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР і Цэнтральнага дзяржаўнага архіва кіна-фота-фонда дакументаў БССР, прадыхтавала, на маю думку, і выбар вядучага. Фама Варанецкі — артыст пасляплатонаўскай плеяды. Платонаў-акцёр жыве толькі ў яго юнацкіх успамінах, успамінах гледача. Можна, таму з такім захапленнем адкрываў ён для

сябе (і для нас адначасова) кожную новую старонку жыцця і дзейнасці любімага акцёра, адкрываў і адначасова вёў сюжэт развіццём сваёй думкі.

На экране — фотаздымак, партрэт 19-гадовага Барыса Платонава. Адкрыты твар, прыгожы сваёй гатоўнасцю да ўспрыняцця добра. «Аблічча паэта», — адзначае вядучы. Двойчы з'яўляецца на экране партрэт акцёра — у пачатку вечара і ў канцы яго. І калі з першага Б. Платонаў робіць на нас уражанне сваёй чалавечай чысцінёй, дык з другога — сваёй натхнёнасцю і зноў жа чысцінёй, пранесенай праз усё жыццё. І як хваляючы прыгаданая Ф. Варанецкім вершы Аркадзя Куляшова... Я працітую іх:

Калі не ад імя мільённа —
Ад соцен тысяч гледачоў
Дазвольце, дарагі Платонаў,
І мне сказаць Вам пару слоў.

Скажу, як тут усе, без лесці,
Скажу не для пустой хвалы:

— На месцы Вы ў «Даходным месцы»,
У «Апошніх» не апошні Вы.

Вам пяцьдзесят, Вы тут з сябрамі,
Ды сярод нас Вы не адзін —
Няміра Павел разам з намі
І сам Заслонаў Канстанцін.

Таму, не для ўрачыстай формы,
За ўсіх падняць я чарку рад:
Платонаў, пяцьдзесят не норма,
А норма — усе сто пяцьдзесят!

— «Паперка» з асабістага архіва акцёра. — заўважае Ф. Варанецкі. — Ва-чыце, якая яна скамечаная, тэкст напісаны простым алоўкам: ёсць тут нешматлікія, але праўні, почырк імклівы. Арты-нал! Адзіны аўтэнтычны верша, які ніколі нідзе не друкаваўся, проста не прызна-чаўся да друку... Калі я ўпершыню ўба-чыў гэты пажоўклы ад часу лісток з заўвагай унізе: «Напісаў А. Ку-ляшоў у дзень майго 50-годдзя, Б. Пла-тонаў», — я адчуў хваляванне перша-адкрывальніка. Выцман у святле маланкі ўбачыў тую залу купалаўскага тэатра, дзе малады, тады 39-гадовы Куляшоў паў-жартам-паўсур'ёзна піша нешта, седзячы жартам-паўсур'ёзна пільнага вечара Платонава, а потым з той жа маладой шчырасцю зчыты яму з трыбуны па-толькі што напісанаму не пяцьдзесят, а ўсё сто пяцьдзесят год жыцця!.. І вось сёння, праз чвэрць стагоддзя, я трымаю ў руках аўтограф — след сутыкнення двух талентаў, кожнаму з якіх было на-капанана далёка не такое доўгае, але жыццё — гараніе...

У зале прагучалі радкі з купалаўскага «Кургана». Чытае Барыс Платонаў...

— Вацька заўсёды многа чытаў, і чытаў рознабачную па сваёму характару літа-ратуру, — гаворыць Ірына Барысаўна Платонава, дачка артыста. — Ён шукаў патрэбны характары, гістарычна праў-дзівы, неабходныя для вобразаў, якія ствараў на сцэне. Але ён не твораў, з які-мі ён не разлучаўся ніколі. Сярод іх — «Курган» Янкі Купалы, «Мцыры» Лер-мантава, «Страсці-мардасці», «Светлашэ-рае з блакітным» Горкага, «Спадз хоча-цца» Чэхава, пазэія Ясеніна... Аб «Кур-гане» часта чытаў у доме Янкі Купалы. І як ён расказваў, паэта заўсёды хвалява-ла сустрэча з жывым гуманістам верша. Нярэдка Купала, слухаючы, змахваў сля-зу. У свае юныя гады Барыс Віктаравіч, вядома, пакарыў паэта шчырасцю, эма-цыянальнасцю свайго выканання. У роз-ныя гады, у розныя перыяды свайго жыцця, у перыяд працы над вобразамі ў спектаклях ён шукаў і знаходзіў сугучна-паміж тым драматургічным матэрыялам, над якім працаваў, і сваімі жыццёвымі ўражаннямі і роздумам. Мне помніцца перыяд работы над п'есай «Ліса і віна-град». Вацька часта звяртаўся да «Мцы-ры». Што магло быць агульнага паміж гэтымі двума творами зусім розных аўта-раў, твораў розных эпох і народаў? Вы-казанае ў іх імяніне чалавека да свабод-ды. Гэты адказ я знайшла ўжо сёння. У той час мяне проста захапіла экспрэсіў-нае выкананне «Мцыры»... Мы, хатні, былі адзінымі гледачамі, і для нас ва ўсю сілу свайго даравання, не баючыся рас-

ДЗВЕ РОЛІ— ДВА ЖЫЦЦІ

З. Браварская ў «Дзядзечкавым сне» паводле Ф. Дастаеўскага. Князь К. — П. Дубашынскі.

кі вонкавым атрыбутам вобраза Эржы. Не ён будзе вызначаць яе характар. Жыве яна па законах добра, чалавечнасці і выклікае ў нас самыя цёплыя пачуцці. У любым настроі і ў любым адзенні — у пантофлях і халаце, у белых туфлях і вячэрнім туалете. Дарэчы, усе гэтыя прынады вельмі артыстычна абыгрываюцца З. Браварскай, якая помніць пра пэўную экстравагантнасць свайго персанажа.

Рэжысёр будзе спектакль як сцэны-ўспаміны пра даўнія дні і пра тыя, што адбыліся зусім нядаўна — учора, пазаўчора. Праз рэтраспекцыю «аднаўляецца» жыццё. Паступова, ад эпізоду да эпізоду, раскрываецца чалавек, які валодае неацэнным талентам жыццё паўным жыццём, а не толькі фізічна існаваць. Яна ўмее радавацца сонцу, дажджу, кветкам. І гэтую радасць добрага сэрца Эржы аддае людзям. А жыццё, калі прыгледзецца, было не вельмі прыхільным да яе: не наладжваецца яе адносіны з Віктарам, якога яна кахае ўсе жыццё, не разумее яе ўласная дачка, здраджвае самая блізкая сяброўка... І цяпер яна, паступнасці, адна. Геранія З. Браварскай не робіць фетыша са сваіх няўдач, са сваёй адзіноцтва. Наадварот, усімі паводзінамі, поглядамі Эржы па-свойму пратэстуе супраць мяшчанскага прагматызму і жыццёвага утылітарызму. Часам выглядае дзівачкай, трапляе ў смешнае становішча, але і смешнае ў ёй застаецца чалавечным. І гэта З. Браварскай вельмі ўдаецца ва ўсіх праявах сцэнічнага жыцця вобраза. Таму і той смех у зале, які Эржы выклікае, — добры, спачувальны. Сваёй непрыстасаванасцю, нейкай дзікаватасцю, амаль дзіцячай даверлівасцю яна выбіваецца са звыклага кола мяшчанскага ўяўлення аб зямным шчасці.

Ствараючы вобраз Эржы, З. Браварская не ўхіляецца ад пэўнай парадаксальнасці — непрыкаянасць, адзіноцтва драматычна пераадоўваецца, і тым сцвярджаецца высокая думка аб сапраўднай каштоўнасці чалавечага шчасця. У стылістыцы вобраза смешнае і драматычнае перапляліся. Пэўная эксцэнтрыка ў сцэнічных паводзінах гераніі не парушае цэласнасці характару. Наадва-

рот. Такія выразныя сродкі паглыбляюць мастацкую шматзначнасць вобраза, і Эржы — Браварская праходзіць шлях ад дамінанты ў гратэскавасці да драматычнага кантрапункта ролі (ўспомнім, напрыклад, як успрымае Эржы вестку аб тым, што Віктор вырашыў ажаніцца з яе лепшай сяброўкай Паўлай, і цяпер «тая», а не Эржы, гатуе яму яго любімы булён!). Унутрана апраўданая эксцэнтрыка, нават своеасабліва чэплівая з яе трагікамічным гучаннем афарбоўваюць гэтую работу З. Браварскай. Смешная і кранальная да слёз жанчына непрыкметна ўваходзіць у наша жыццё са сваім светам дабрны, радасці, з неўтаймаваным жаданнем памагчы людзям, адарыць іх усмешкай, цеплынёй.

Так, чалавек павінен быць шчаслівым, і шчасце шмат у чым залежыць ад яго самога. Гэта мастакоўская пазіцыя актрысы, якую яна пацвердзіла ў такім арыгінальным вобразе, як Эржы.

Зусім іншы характар — Мар'я Аляксандраўна Маскалёва. Іншы жыццёвы пласт, іншая эпоха, іншае светаадчуванне, свае ўзаемаадносіны са светам і людзьмі. Задума ў ўвасабленне вобраза ў згодзе з рэжысёрскай распрацоўкай структуры спектакля (А. Шалыгін).

Тут як быццам таксама ідзе барацьба чалавек за месца ў жыцці. Мар'я Аляксандраўна Маскалёва ў З. Браварскай — жанчына разумная, энергічная, валавая, адораная ад прыроды, на галаву вышэйшая за мардасайскае асяроддзе. Ох, гэтае мардасайскае асяроддзе! Як яна яго ненавідзіць! І — лічыцца з ім, прыстасоўваецца да яго, бо жывеш тут, ну, а ўжо калі жывеш, то і мусіш быць першай... Рэжысёр і актрыса адмовіліся ад трактоўкі Мар'і Аляксандраўны як характару імператрыцы. Выяўленне гэтай якасці яе натуры ідзе ў суладдзі з іншымі. Эмацыянальнае апраўданне паводзін Мар'і Аляксандраўны пераконвае нас сваім мастацкім выяўленнем.

З моманту прыезду князя К. у богам забыты Мардасаў дзеянне «закручваецца» спружынай. І «закручвае» яго Мар'я

Аляксандраўна. У Маскалёвай — Браварскай план і нават сцэнарый інтрыгі нараджаецца ад апантанасці ідэяй вырвацца з Мардасава, які так уладарна зацягвае і паглынае чалавек. Вырвацца самой, вырваць Зіну, дачку сваю. Яна бярэ на ўзбраенне антыгуманны тэзіс — усе сродкі добрыя дзеля дасягнення мэты. Пераадоўваючы намеры ўсіх іншых, Мар'я Аляксандраўна сама ўрэшце церпіць крах. Удар, нанесены яе спадзваням, якія васьмью павінны былі спраўдзіцца, нібы перавярнуў яе душу, нават прымусяў задумацца. І ў гэты момант амаль драпежная прыстасаванка Мар'я Маскалёва раптам выклікае наша спачуванне.

Чаму?

Мы паспелі разам з ёю пранікнуць нянавісцю да гэтага агіднага Мардасава. І шлях гераніі ад узлету да падзення актрыса праходзіць з высокім тэмпераментам. Яе геранія змагаецца за сваю «Іспанію», якая для яе не штучная банбан'ерка, а адзіны шанс на выратаванне. Мар'я Аляксандраўна «змагаецца» з князем К., з дачкой, з Мазглюковым — натхнёна, артыстычна, упарта. Усе аргументы, прычым для кожнага са сваіх апанентаў у яе свая логіка, свае доказы, «падаюцца» актрысай прыўзнята. У гэтай «прыўзнятасці» — унутрынае пафас гераніі. Кожны дыялог для Мар'і Аляксандраўны ператвараецца нібы ў шахматную партыю: усё павіна стаць так, як яна таго жадае! І раптам — партыя прайграная... Спустошаная, неяк квола апускаецца Мар'я Аляксандраўна ў крэсла. Рукі, нібы нежывыя, абвісаюць. Глядзіць некуды, дзе мроіцца ёй «Іспанія» — мірты, лімоны, Гвадалквівэр. Нічога не чуе, нічога не бачыць: лёс пакрыўдзіў яе...

Актрыса не ставіць кропку. Яе геранія не магла не ўспрыняць жорсткі ўрок. І наперадзе — новыя партыі на шахматнай дошцы жыцця.

Дзве ролі. Два характары. Два жыцці. І кожнае з іх пражыта Зінаідай Браварскай мастацка пераканавата, эмацыянальна, таленавіта. Сярод акцёрскіх удач на сталічнай сцэне яны — прыкметныя.

Клара КУЗНЯЦОВА.
Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

Сярод акцёрскіх работ мініскіх артыстаў, пра якія гледачы гавораць як пра сапраўднае мастацкае адкрыццё, — дзве ролі Зінаіды Браварскай у спектаклях купалаўцаў: Эржы ў п'есе І. Эркеня «Гульня з кошкай» і Мар'я Аляксандраўна Маскалёва ў «Дзядзечкавым сне» Ф. Дастаеўскага. Актрыса не толькі высвятляе супярэчлівыя глыбіні чалавечага характару, а і знаходзіць мастацкія сродкі душы на стана гераніі з пластыкай, рытмікай, інтанацыяй. Я ведаю, што гэта ідзе і ад асабістага захоплення актрысы пазіцыяй, музыкой, прыродай, ад умення З. Браварскай перакладаць метафары на мову штодзённага жыцця і наадварот. Яна клапоціцца і аб суладдзі свайго бачання вобраза і партытуры рэжысёрскай пастаноўкі: яе перса-

наж павінен быць арганічны ў спектаклі і не «выпадаць» з яго стылістычнай структуры.

Любімая тэма творчасці З. Браварскай — тэма чалавечай дабрны — у поўнай меры раскрылася ў вобразе Эржы. Рэжысёрская зададзенасць Б. Эрнына на неаднароднасць асобы гэтай жанчыны знайшла сваё мастацкае раскрыццё ў акцёрскім выкананні.

...Спіноў да залы стаіць жанчына. Доўга, уважліва, моўчкі глядзіць на вокны шматпавярховага дома. Потым паварочваецца і... пачынаецца наша знаёмства з Эржы. Здагадваешся: узрост гэтай жанчыны ўжо мінуў «бальзакіўскі». Яна апранута ў шэраватае паліто, на галаве ў яе недарэчны маленькі капялюшык, на шыі — доўгі шалік. Дзіўнаваты знешні выгляд так і застаецца толь-

траціць сябе, пазбягаючы паўтонаў, так модных цяпер у мастацтве тэатра. Ён модныя цяпер у мастацтве тэатра. Ён чытаў. Чытаў? Гэта не зусім так. Ён жыў жыццём юнака пэўны час. Ён пакутаваў яго пакутамі, цешыўся яго мімалётнымі ўцехамі. У гэтым жыцці была і бойка з барсам, і сустрэча з юнай грузінкай, якая абудзіла ў юнаку няздзейнічаную мару аб шчасці, аб родным куце. І мы плакалі... І юнак-горац, і Эзоп больш за ўсё любілі свабоду і загінулі за яе...

У дадатак да ўсяго, што мы ведалі і ведаем пра Б. Платонава, такое назіранне блізкага чалавек таксама робіцца як бы эмацыянальным дакументам. Ён узрушвае. Між тым, вядучы трымае ў руках кніжку, выдадзеную ў Мінску ў 1930 годзе.

— Яна мае трохі дзіўную назву: «ВДТ-1». — гаворыць Ф. Варанецкі. Раскрыццё проста: Першы Беларускі дзяржаўны тэатр. Кніга была выдадзена да 10-годдзя тэатра. Тут многа фатаздымкаў. Вось адзін з заснавальнікаў тэатра — Еўсцігней Афінагенавіч Міровіч, вольны акцёр, тады зусім яшчэ малады: Вера Пола, Вольга Галіна, Ірына Ждановіч, Лідзія Ржэцкая... Платонаў. Зусім юнак...

— Ён прыйшоў да нас з самадзейнасці — расказвае народная артыстка ВССР Вольга Уладзіміраўна Галіна. — Еўсцігней Афінагенавіч не шкадаваў для нас ні намаганняў, ні часу, асабліва калі адчуваў, што ў чалавеку ёсць «скра боская». З такімі Міровіч працаваў многа, падтрымліваў, калі не ўсё выходзіла,

паўтараючы свае любімыя словы: «Нічога, братка, нічога, выйдзе, толькі працаваць трэба...». Барыс Платонаў умеў працаваць самаахварна!

На экране — кінакадры. Платонаў —

Б. Платонаў. Фота 1922 года.

Зёлкін у спектаклі «Хто смяецца апошнім». І ў ролі Лявона Чмыха з «Лявонікі на арбце». Узнікае Платонаў — Быковіскі з класічнай «Паўлінкі» і Федзя Пратасаў з «Жывога трупа».

«Думка, што мэта мастацтва — у канчатковым выкананні зверга ў чалавеку, на мой погляд, — вялікая ідэя мастацтва. І гэта не агульныя словы. Гэта — перакананне. Гэта — партыйнасць мастацтва. Гэта мэта творчасці і, зрэшты, — гэта практыка. Таму так цікаваць нас вострыя праблемы сучаснасці, ўзаемаадносіны і ўзаемаразуменне людзей, таму цікаваць мяне вечныя ідэі гуманізму і філасофіі антычных трагедый, аб якіх я ўжо не раз пачынаў думаць. Таму так захоплюся я, як, дарэчы, і многія, высакароднасцю думак і страснасцю вялікага Шэкспіра і вялікага Мальера, мяне вабіць наша рэвалюцыйная рамантыка і бунтарства Ібсена, я думаю аб народнай трагедыі «Барыс Годуноў» і аб сацірах Сухава-Кабіліна і Маякоўскага...» — так пісаў у адным са сваіх лістоў да акцёра рэжысёр Б. Эрн.

— Чаму я цягу яго? — кажа Ф. Варанецкі. — Я хацеў бы звярнуць увагу на інтэлектуальны ўзровень акцёра і рэжысёра.

Так, Б. Платонаў быў акцёрам з шырокім ідэйна-філасофскім далягядам. Яго

размовы, спрэчкі, дыспуты з Е. Міровічам, Л. Літвінавым, К. Саннікавым, І. Раеўскім, Л. Рахленкам заўсёды глыбока сягалі ў вір таго жыцця, што было накіравана тэатру — паказаць са сцэны з дапамогай слова В. Шэкспіра і С. Горкага, Я. Купалы і К. Крапівы, А. Карнейчука і К. Сіманова. І тое, што бачылі гледачы, напрыклад, у талстоўскім «Жывым трупе» або ў славутым спектаклі «Канстанцін Заслонаў», пацвярджала рэпутацыю Б. Платонава як мастака-грамадзяніна, удумлівага і патрабавальнага інтэрпрэтара, майстра высокага класа.

Пра гэта гаварылі ўдзельнікі сустрэчы.

...Адгучалі апошнія радкі «Кургана», знік з экрана апошні партрэт Платонава... Разыходзіцца шкада. Здаецца, у гэтай зале ты пакідаеш нешта ад сябе. Такая яна, сіла эмацыянальнага ўздзеяння, сіла сутыкнення з вялікім мастацтвам вялікага мастака. У фарміраванні гэтага пачуцця не апошняю ролю адыграла ўмелае выкарыстанне дакументаў архіва-музея аўтарамі сцэнарыя — загадчыкам творчага аддзела Дома работнікаў мастацтваў В. Куляшовай і вядучым Ф. Варанецкім. Ва ўсякім разе, той вечар будзе доўга помніцца ўсім, хто быў на ім.

Лілія БАЛЫНІНА.

АДЗІН ДЗЕНЬ І ТРЫЦЦАЦЬ ГОД

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

рэакцыі нашай грамадскасці на ўсё новыя канфлікты развіцця. І — галоўнае — шмат што ў Шамякіна-раманіста было не ілюстрацыяй, а мастацкім пераадкрыццём сацыяльных з'яў, праявай грамадзянскага клопату пісьменніка-камуніста, актыўнасці яго грамадзянскай пазіцыі.

Раман «Крыніцы» выклікаў вострыя спрэчкі, як — дарэчы — раней «Глыбокая плынь» (вобразам Буйскага), потым — «Сэрца на далоні», «Снежныя зімы», «Атланты і карыятыды», «Гандлярка і паэт». Бадай, ніводзін з нашых празаікаў не даў крытыцы столькі падстаў, каб можна было сказаць пра яго так, як пра Шамякіна: дзе Шамякін, там дыскусія. І разам з тым, відаць, ніводнага з нашых празаікаў не крытыкавалі так, як Шамякіна, прычым, не заўсёды паслядоўна і правамерна. Шукалі, напрыклад, у яго адзінства — жанрава-структурнага, вобразавога, стылявога, мастацкага. А ў яго што ні раман — усё спроба пераадолення сябе, дыскусія з ранейшым сабою, ды і — аспрэчванне крытыкі.

І. Шамякін — не цэласны, не роўны, не аднолькавы. Ён увесь у руху, у зменах, у часе. «Крыніцы», па сутнасці, перакрэслівалі «У добры час», а пасля пайшлі розныя буйныя творы — кожны сам па сабе: «Трывожнае шчасце», «Снежныя зімы», «Атланты і карыятыды», «Снежныя зімы» і «Атланты і карыятыды» былі, праўда, амаль на адным мерыдыяне творчай эвалюцыі пісьменніка. Але на якім нечаканым «перападзе», аказаліся «Гандлярка і паэт», «Шлюбная ноч»? У «Снежных зімах» — паглыбленне сацыяльна-аналітычнага струменю, паэтыка рэалістычна-канкрэтнага паказу, даследавання характару, у «Гандлярцы і паэце» — абсалютна іншае: рамантычная палярызацыя з'яў жыцця, згушчэнне фарбаў у раскрыцці мяшчанска-побытавага і ідэалізавана-кніжнага свету, аналіз прыроды гераічнага, звязанага з філасофій героямі, якая не можа адаць перавагі ні рамантыку, што абліваецца чалавечым потам, падстрэліўшы фашыста, ні ўрэшце разумнай жыццёвай цяжкасці, што перанарадзіла гандлярку ў барацьбіта. Пафасам жа аповесці ў цэлым стала мастакоўскае сцвярдзенне складанасці духоўнага жыцця чалавека, яго нерэгламентаванасці, складанасці шляхоў, якімі чалавек ідзе да подзвігу, імкненне зразумець гераічны чын як такі па-за вядомымі тлумачэннямі-стэрэатыпамі. Паэтыка даследавання героямі ў аповесці «Гандлярка і паэт» была якраз не рэалістычна-аналітычна, як гэта сцвярджалі некаторыя крытыкі, а менавіта гіпербалізавана-рамантычная. Канцэнтравана-рамантычнае спалучалася тут з аналітычна-філасофскім, праблемна-чалавечым увольне.

УПЛЫВ ЗНАЧНАГА ТВОРА, КАЛІ ЁН ВОСТРАСАЦЬІЛЛЫНІ, дыскусійны, заўсёды не аднапоскасны, не адналінейны. Шкада, напрыклад, што ў нас прагаікі мала гавораць пра тое, як на іх уплываюць паэты і, наадварот, паэты — пра ўплывы на іх прозы. А гэтыя ўплывы — самыя істотныя. Без уплыву на нашу літаратуру ваенных аповесцей Васіля Быкава, пэўна, не так хутка адбыўся б рывок А. Пысіна як драматычнага лірыка ваеннай тэмы, што пачаўся са

зборніка «Мае мерыдыяны». І гэта няцяжка пацвердзіць часам з'яўленне пафасна аднолькавага, а жанрава розных твораў. Спачатку ж выйшлі аповесці В. Быкава «Жураўліны крык» (1960), «Здрада», «Трэцяя ракета» (1962), а пасля ўжо — у 1965 — «Мае мерыдыяны». Спачатку з'явілася аповесць Я. Брыля «На Быстранцы» (1953), а потым ужо лірыка пачала з тыпалагічна аднолькавым пафасам асвойваць тэму калгаснай вёскі. Роля ў гэтым сэнсе раману «Крыніцы», «Сэрца на далоні» ў нас да гэтага часу ўсё недацэнена. Бо іх жа грамадзянскі, маральны пафас знайшоў сваё далейшае разгаліненне, завастранне ў лірыцы амаль што на пяць—дзесяць гадоў пазней. Так, «Крыніцы» пісаліся ў 1955—1956 гг., а самыя нашы маральна-пафасныя кнігі лірыкі — «Пры святле маланак» П. Панчанкі, «Тры цішыні» А. Вярцінскага, «Дыханне» Г. Бурлакіна з'явіліся толькі ў 1966 г.

Праўда разам з тым і ў тым, што пераважна публіцыстычныя старонкі прозы І. Шамякіна ў выніку трацілі на паглыбленай чалавечасці, эмацыянальнай насычанасці, шматслойнасці вобразнаўвучленчых нюансаў. Думаю, што якраз у сувязі з гэтымі стратамі некаторыя старонкі з маштабнай прозы І. Шамякіна ўсяго мінулага 30-годдзя сёння мяне якраз і не цягне перачытваць. Але колькі іх мяне ў І. Шамякіна цягне! Свяцейшая, сапраўды непаўторная «Непаўторная вясна»; праўдзівая і мудрая, мужная і да болю шчымыліва аповесць «Агонь і снег»; выдатны сваёй сімвалікай атлантаў і карыятыдаў — паэтызацыя тых, на чых плячах стаіць, трымаецца сённяшняе наша жыццё, наш дабрабыт, раман у якім, можа, з найбольшай сілай паказаны адыход у нябыт тых маці, што, правёўшы сваіх дзяцей у горад, проста гераічна, да апошняга подыху выкладваюцца на працы, жыўчы і дыхаюць толькі ёю. А колькі дакору ў малюнках апошняга развітання Карначы з маці самому Карначу, усім тым, хто не ў сабе шукае вінаватасці, а ў іншых, думаючы больш пра сябе, чым пра іншых, у тым ліку і пра маці! Мне таксама сёння цалкам хочацца перачытваць самыя апошнія рэчы І. Шамякіна — аповесці «Гандлярка і паэт», «Шлюбная ноч». «Закручваюць сюжэт — гэта і мы можам», — з нейкай маладзёцкай удаласцю, гарэзнасцю, пабліскаваючы вечамі, аб адным з сучасных «закручаных» раману нейкі гаварыў пісьменнік. «Можам! Але...» І ён стаў называць аўтараў сучаснай рускай савецкай прозы, якія яго зараз па-асабліва цікавяць: Бялоў, Абрамаў, Крон... Не без уплыву новых пошукаў рускай і ўсёй шматнацыянальнай савецкай сённяшняй прозы, думаецца, з'явіліся апошнія аповесці пісьменніка. Увогуле ў перспектывым рэчышчы развіцця ўсёй сучаснай шматнацыянальнай савецкай прозы ідзе сёння пошук Шамякіна-празаіка.

ЗДЗЕЙСНЕНА — ШМАТ. Мне думаецца, ёсць свой красамойны сэнс у тым, што любімы твор пісьменніка — пенталогія «Трывожнае шчасце» — стаў любімым творам сённяшняй моладзі. Кніга «пра сваё пакаленне — пра людзей, на плечы якіх лёг увесь цяжар вайны», як пісаў сам пісьменнік, стала кнігай маладосці гераічнага пакалення аднагодкаў раманіста — яго сяброў па зброі, па трывожнаму шчасцю каханя ў разлуцы, над якім нависала выпрабаванне суровай вайной. Гэта адначасова і рамантычная песня маладосці, каханню і суровай аповесці пра складаныя перыпетыі змагання, здабывання шырыні погляду на падзеі і людзей. Што значыць адзін толькі вобраз Сяні Пясочкага! А выпрабаванні, якія кладуцца на плечы Шашы Шапятавіча! У аповесці «Пошукі сустрачы», «Мост» пісьменнік, можа, якраз у апошні раз і здаволюся сваім віртуозным талентам сюжэта-

будаўніка. Але якраз у рамантычнай адысеі ваеннай маладосці герояў «Трывожнага шчасця» такое было вельмі да месца, абумоўліваючы чытабельнасць, папулярнасць твора.

«Самы чытабельны, самы папулярны», — хто не казаў з нас пра І. Шамякіна. Але ці не замоўчалася часам пры гэтым адна з важных акалічнасцей, што гэта чытабельнасць і папулярнасць не проста белетрыста, што вольна ўжо трыццаць гадоў, як лепшае з напісанага І. Шамякіна клалася ў кладзецца ў падваліны духоўнага, жыццёвага, эстэтычнага фарміравання не аднаго пакалення нашай моладзі.

І. Шамякін стаў не толькі песняром маладосці свайго пакалення. Ён увесь час застаецца ў роздуме над лёсам новых маладых пакаленняў. Сілуэты няўрымслівага Алёшы Касцянка і Раі, маці якое, хочучы бачыць шчаслівай сваю дачку, робіць яе няшчаснай тым, што адгароджвае ад школы выхавання працай; тыпажныя фігуры Славіка («Сэрца на далоні»), Лады, Віты, Генадзя («Снежныя зімы»), Веты, Веры, Вадзіма, Карыка Прабабкіна («Атланты і карыятыды»). Не тое, каб услед за Лермантавым гаварыць ім «багатыры не вы», але і не «змазвастры» вострыя праблемы бацькоў і дзяцей, не адзіляцца ад складанасці ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, навізны лёсу дзяцей — у гэтым менавіта вельмі павучальна пазіцыя І. Шамякіна, яго адносін да новага маладога героя. І, у выніку, І. Шамякін зараз увогуле, відаць, не мае ў нас роўных сабе па шырыні ахопу і шматграннасці раскрыцця лёсу беларускай моладзі ад пярэдадня Вялікай Айчыннай вайны і да нашых дзён.

Ёсць яшчэ адна запаветная для Шамякіна-раманіста, вядучая ў яго тэма — паэтызацыя жанчыны. Першая раманная ўдача — Таня Маеўская, сярод апошніх — вобразы «гандляркі» Вольгі Ляновіч, пертызанскай разведчыцы Валі, яе такая псіхалагічна тонка і дакладна выпісаная споведзь. Тут жа ў нейкім асаблівым свячэнні замілаванага аўтарскага раскрыцця ўспамінаюцца постаці класіфікацыі маці-сямейніцы Полі Шугачовай з «Атлантаў і карыятыдаў», Наталлі Пятроўны — з «Крыніц». Жанчыны, паказаны І. Шамякіным, яны — розныя, бо гэта і ўхажорка Бародкі Прыходчанка, і мяшчанка Даша, жонка Карначы, яе сястра Ліза Ігнатвіч, Ніна Іванаўна Макаед і інш. Жанчыны, такім чынам, у І. Шамякіна — гэта і лірычна-ўзнёслая тэма, і тэма сацыяльнага заглыблення ў свет чалавечых узаемаадносін, у складанасць людской натуры. Даўно ўжо кімсьці сказана: хочаш высветліць, які гэты свет, колькі ён чалавечы, гуманны, глядзі на лёс, на стан жанчыны ў гэтым свеце, даследуй, раскрывай іх. Іван Пятровіч даследуе, раскрывае.

Ва ўрэзцы да адной з першапублікацый свайго новага рамана «Вазьму твой боль» І. Шамякін пісаў: «Вельмі яно разнастайнае, вельмі складанае, гэта жыццё». І яшчэ: «Толькі чалавек, пазбаўлены цалкам грамадзянскага пацучы адказнасці за сённяшняе і будучае краіны, можа быць абыякавым да зямлі, да яе плёну і да людзей, якія ўзгадоўваюць гэты плён». Сапраўды важкія словы, словы, якія роўна могуць стаць у прадмовы амаль да ўсяго, што пісьменнікам напісана. З разумення разнастайнасці, складанасці жыцця і з грамадзянска-высокай неабыхавасці да яго, — з гэтага, як пачыналася, пачалося ў пісьменніка ўсё і на гэты раз. І на гэты раз не трэба быць прарокам, каб прадбачыць, — дыскусія па новаму раману І. Шамякіна — будучы, новыя спробы да канца ўвайсці ў паднятыя пісьменнікам скібы жыцця, праблем, канфліктаў, людскіх характараў — будучы. Як і ўдзячнасць шырокага, удумлівага чытача.

Алег ЛОЙКА.

ГУЧАЦЬ ЯГО ПЕСНІ

Яго, як шчырага сябра і дарадчыка, ведаюць на Палесці і ў Прыпяцкім, у Прыдняпроўі і Прыбужжы. Не памыліся, калі скажу, што няма ў Беларусі такога куточка, дзе б не пабываў кампазітар Іван Іванавіч Кузняцоў, зслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі. Многія калектывы мастацкай самадзейнасці, народныя хоры выконваюць творы, напісаныя Кузняцовым спецыяльна для іх.

Даўно сябраў кампазітар з Дзяржаўным народным хорам БССР. Амаль усё з лепшых яго твораў — каля сарака песень — выконвае гэты сталы калектыў. Сярод іх — «Партый слава» (словы А. Астапенкі), «Нас вітае Ленін» (словы А. Бачылы), «Ходзяць песні над ракоў» (тэкст У. Сямакіна) і іншыя. Мне прыемна, што некалькі песень («Прывітальная Волзе», «Адзіны мой», «Балада пра маці») Іван Іванавіч Кузняцоў напісаў і на мае вершы і іх таксама выконвае Дзяржаўны народны хор.

Песні яго быццам зыходзяць з глыбін народнага жыцця, мелодыі іх гучаць прывольна і шырока. І хіба можа быць інакш? Музыку ж Іван Кузня-

цоў палюбіў з дзяцінства, гадзінамі слухаў спевы хлопцаў і дзяўчат у роднай вёсцы, а пазней захапіўся игрой на балалайцы. Нялёгка складалася яго біяграфія. Вайна з белафінамі, потым — Вялікая Айчыная... Ды ўвесь час яго цягнула да музыкі. Пасля заканчэння Гомельскага музвучылішча ён паступіў у Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю...

І вось сёння Іван Кузняцоў — вядомы кампазітар. Хораша і трапна, здаецца мне, было ў

свой час напісана пра яго ў адным з музыказнаўчых артыкулаў: «Для большасці твораў кампазітара характэрна ясная запамінальная мелодыя, яны вызначаюцца даходлівацю і выразнасцю, яркай народна-песеннай асновай, выкарыстаннем лепшых традыцый сучаснай савецкай песні. Разам з тым яго творы напоўнены высокім прафесіяналізмам, ідэяй мэтанакіраванасцю, сканцэнтраванасцю думкі і пераканаўчасцю».

Плённым для Івана Іванавіча Кузняцова быў юбілейны год нашай рэспублікі. Кампазітарам напісана шмат новых песень, а таксама завершана праца над аперэтай на лібрэта І. Васілеўскага «Новая прыстань». Гэты музычна-сцэнічны твор прысвечаны калгаснай моладзі, нашым юнакам і дзяўчатам, іх высокім ідэалам і пачуццям, іх працы на карысць Радзімы.

Ад шчырага сэрца ў дзень 60-годдзя Івана Іванавіча Кузняцова жадаю яму добрага творчага плёну, новых песень, якія ўслаўляюць нашу родную Айчыну, наш дзівосны беларускі край.

Віктар ШЫМУК.

«140 ГАДОЎ І ЯШЧЭ ТРЫ»

Назва вечара «140 гадоў і яшчэ тры» адразу заінтрыгавала. Запрашаў на вечар савет слайдклуба «Спектр» — значыць, «шуканца» трэба было ў гэтым напрамку? Але недасведчанаму чалавеку ўсё роўна нізавошта б не здагадацца... Усё растлумачыў Янік Брыль, які вёў праграму: 140 — столькі гадоў фатаграфіі, 3 — слайдклубу. Ад гэтых дат і «танцавалі» арганізатары вечара. І рабілі гэта дасціпна, з вялікай доляй фантазіі, адным словам, цікава.

Уступнае слова Янік Брыль было пра... літаратуру і фатаграфію. Галіны, як быццам, не вельмі блізкія. І, разам з тым, прадмет адлюстравання ў іх адзін і той жа — чалавек, усё, што вакол яго. Зрэшты, часта літаратурны тэкст вельмі добра падмацоўваецца фотаздымкамі, як і фотаздымак раптам «заіграе» ад трапнага подпісу.

Потым «машына часу» прымчала на сцэну чалавека ў адзенні, якое насілі ў Францыі ў сярэдзіне мінулага стагоддзя, і чалавек гэты (месяц Арагон) зрабіў цікавы экскурс у гісторыю фатаграфіі (побач была перакладчыца з французскай на беларускую). Неўзабаве да гэтай кампаніі далучыўся невысони карнакаваты чалавек з вялікай барадой — пан Юркоўскі — адзін з выдатных фатографу мінулага, які плённа працаваў на Беларусі.

Удзельнікаў гэтага «розыгрышу» — старшыню слайдклуба А. С. Дзітлава і дацэнта інстытута замежных моў С. М. Батуру — цёпла віталі ўдзельнікі вечара.

А потым пачалася дэманстрацыя слайдаў, выкананых шматлікімі ўдзельнікамі клубу, слайдаў, прысвечаных нашаму сучасніку, роднай прыродзе, выдатнасцям рэспублікі. А «ішлі» яны пад выдатнае суправаджэнне інструментальных ансамбляў і ваналістаў.

Застаецца дадаць, што вечар гэты адбыўся ў Доме літаратара, і ў зале не было ніводнага свабоднага месца.

М. МІХАЙЛАУ.

«Чалавек, якому шанцавала» нам не даў касы, тады я падмацаваў яго «Правам на каханне» — гэта пайшло крыху лепей. А скончылі мы тыдзень «Сентыментальным раманам», папярэдне адмовіўшыся ад «Чалавек, якому шанцавала»...
З расказу дырэктара кінатэатра «Усход» Палаца культуры Мінскага тэатрынага завода І. В. Бандарэні.

ІВАН ВАСІЛЬВІЧ — чалавек немаляды. Толькі дырэктарам кінатэатра «Усход» працуе трынаццаць гадоў — з самага яго заснавання. «Усход» у прафсаюзнай кінасетцы рэспублікі — установа, можна сказаць, унікальная. Гэта адзіны «сапраўдны» кінатэатр, ды яшчэ першай катэгорыі, з правам першага экрана. І ўсё ж такі Іван Васільвіч у адрозненне ад героя фільма, на які не пайшоў глядач, лічыць сябе чалавекам, якому не шанцуе. Пачаць з таго, што неяк непрыкметна кінатэатр «з'ехаў» з першага экрана на другі, а пасля і на трэці. А гэта, самі разумеюць, чым пагражае. Калі табе прывезлі фільм, які тры тыдні назад бышоў кінатэатра горада, паспрабуй — «зацягні» на яго глядача. Тым больш, што білеты тут у той жа цане, што і, скажам, у кінатэатры «Кастрычнік».

Але насуперак усім перашкодам Іван Васільвіч план «дае», і не малы.

— Трэба круціцца, — уздыхае дырэктар.

І ён «круціцца». У гарадской канторы кінапракату бывае ледзь не штодня. «Зноў гэты Бандарэнка прыйшоў», — чуе ён, як нехта не вельмі пачціва кажа за яго спіной.

— Настырны гэты Бандарэнка, не дай бог, — паскардзіўся мне намеснік упраўляючага Мінскай гарадской і абласной канторы кінапракату Васіль Васільвіч Клыпа. — Вынь ды пакладзі яму «касавы» фільм! Быццам мы іх самі робім. Атрымліваем жа тры-чатыры, у лепшым выпадку, пяць копіі. Каму даць раней? У Мінску ж каля 25 кінатэатраў! Вядома ж, тым, хто забяспечыць большы даход...

Вось і маніпулюе Іван Васільвіч, як можа, кінафільмам на свой розум. Крытэрыі у яго, вядома, адзін: «ёсць каса» — «няма касы». Скажам, «Партрэт з дажджом» пайшоў дрэнна, ён адразу сарыентаваўся і замяніў яго «Схваткай у завіруху». Праўда, першы цікавы, таленавіты фільм, дае ўзімаюцца маральна-этычныя праблемы, другі — радывы дэзтэктыв, але што будзеш рабіць — на той глядач не пайшоў, а на гэты валам ваяліць.

Баюся, што, дайшоўшы да гэтых радкоў, Іван Васільвіч на мяне пакрыўдзіцца: маўляў, як слухаў, дык спачуваў, а тут іранізуе.

Ды не, я сапраўды спачуваю дырэктару, ён жа стараецца з усіх сіл.

— Я, — кажа Іван Васільвіч, — імкнуся набываць кінакарціны, якія прысвечаны жыццю ўсіх сацыяльных пластоў. Напрыклад, у нас ішоў фільм з жыцця служачых — «Службовы раман», на сельскую тэму — «Каліна чырвоная» і гэтак далей...

Як бы там ні было, але «Усход» з'яўляецца флагманам усёй прафсаюзнай кінасеткі рэспублікі. А кінасетка гэтая па сваіх маштабах нішто сабе. У савецкім кінэмапраекце мне далі такіх лічбы: у прафсаюзных клубах, дамах і палацах культуры на сённяшні дзень працуе больш як 800 кінаўстаноў, палова якіх дэманструе платныя кінафільмы. І яшчэ адна лічба — 11 мільёнаў. Столькі глядачоў было ў прафсаюзнай кінасетцы ў мінулы годзе. Атрыманы і заплаваныя 2.260 тысяч рублёў валавога даходу.

Многа гэта ці мала? Мільёны нібыта ўраджаюць. А калі пабыў у некаторых прафсаюзных клубах, дзе «круціцца» кіно, дык зразумеў — мільёны гэтыя жабрацкія...

ДОМ КУЛЬТУРЫ саўгаса «Ждановічкі цяплічны камбінат» Мінскага раёна і звонку, і па інтэр'еры — хоць куды. Балакаменны прыгажун! А зала з мяккімі крэсламі на 400 месцаў не саступіць і сталічнай. 24 дні ў месяц тут «даюць» кінафільмы.

— Пра кіно ў мяне не пытаюцца, — адразу папярэджвае дырэктар Уладзімір Лукашвіч. — Кінафільмы, якія нам даюць, — барахло, добрыя фільмы я езджу глядзець у горад...

— Ну, а ўсё ж такі, якія карціны да вас прывозяць, што любіць глядач? — пытаюся я.

Дырэктар паціскае плячамі — не ведае.

— Трэба пагаварыць з кінамеханікам,

— шпэца мне інструктар па кіно Мінскага аблсаўпрофа Уладзімір Васільвіч Ядзейка, з якім мы прыехалі ў саўгас. — Той у курсе.

Прышоў кінамеханік Віктар Бараноўскі. Сур'ёзны мужчына ў кажуху з нейкай пятчаткай крыўды на твары, якая не сыходзіць нават, калі ён спрабуе ўсміхнуцца.

— Даюць нам абы-што, — скардзіцца кінамеханік. — Дзе які фільм не меў глядача, дык нам...

Праглядаем паперкі, дзе фіксуюцца дэманстрацыя фільмаў і колькасць глядачоў.

— Ну вось, калі ласка, карціны, якія прыслалі ў снежні мінулага года, — гаворыць Бараноўскі. — «Абеліск», «Строгае мужчынскае жыццё», «Аповесць пра двух салдатаў», «Муж і жонка Арловы». «Запомні гэты дзень» я наогул не дэманструваў, бо толькі тры чалавекі купілі білеты.

Мне чамусьці стала ніякавата. Не таму,

Было б, вядома, нерэальным чакаць, што кожны фільм будзе мець у прафсаюзным клубе ці Доме культуры аншлаг. Не будзем скідваць з рахунку і нізкую якасць некаторых карцін, і тое, што фільмы тут ідуць праз месяц, праз два, нават праз тры пасля дэманстрацыі ў кінатэатрах першага экрана (хаця, заўважым, у сельскай мясцовасці гэтая запозненасць не мае такога ўжо значэння: там усё роўна кожны фільм для большасці глядачоў — новы).

І ўсё ж такі, нават пры гэтых адмоўных момантах пракат кінапрадукцыі мог бы ісці куды больш паспяхова. Уся бяда ў тым, што ў нас, як правіла, занябана жывая паўсядзённая работа з глядачом.

Могуць сказаць: а хто ў саўгасным клубе будзе займацца такой работай? Хіба што кінамеханік! Дык у яго ж адкацыі небагата!..

РАСКАЖУ ПРА АДНАГО кінамеханіка. Завуць яго Фёдарам Фёдаравічам. Прозвішча — Лагвіновіч. Працуе Фёдар Фёдаравіч у Доме куль-

Вось і разбярыся. А пакуль што цудоўны грузінскі фільм «Міміно», які атрымліваў Дзяржаўную прэмію СССР, ішоў у Палацы будтрэста ў паўпустой зале.

— Амерыканскі «Зора» ў нас добра ідзе, — гаворыць Палуянаў, — колькі ні давай...

На замежныя баевікі (многія з іх самай нізкай мастацкай якасці) трымаюць арыентацыю ў Доме культуры вытворчага аб'яднання «Мінскбудматэрыялы», што размешчаны ў мікрараёне Сярова 1. Дзе-дзе, а тут можна мець свайго пастаяннага глядача, бо ў радыусе 6—7 кіламетраў няма ніводнага кінатэатра. Так што праблема трэцяга экрана тут, калі можна так сказаць, згладжана. І ўсё роўна кіназала пастаянна пустуе.

— Нам даюць фільмы, якія наогул у горадзе не ідуць, — выстаўляе аргумент дырэктар Дома культуры Г. Дабравольскі.

— Гэта ж добра, — здзіўляюся я.

— Ага, а як мы будзем ведаць, ці «касавы» фільм? — парывае Генадзь Фёдаравіч. — Вось «выбілі» мы амерыканскі «Вялікія гонкі» — дык адразу «касу» зрабілі. А то вунь «Наапет» — армянскі фільм — даў нам за сеанс 2 рублі 10 капеек.

— А вы гэтую карціну бачылі?

— Не-а...

Цікаўлюся ў дырэктара, ці практыкуюць яны сістэму заявак глядачоў.

— Так, збіраем, — няўпэўнена адказвае Дабравольскі. — Вось толькі не ведаю, дзе яны... — Доўга перабірае нейкія паперкі, уздыхае: — Недзе згубіліся, — і махнуўшы рукой, дадае: — Ды з гэтымі заяўкамі рун не зробіш...

ФІНАНСАВЫ ПЛАН. Не будзем наіўнымі — план ёсць план і патрабуе абавязковага выканання. Абавязковага, але, відаць, не любой цаной. У мяне выклікае сімпатыю Уладзімір Васільвіч Ядзейка сваёй няўрымслівасцю, пастаянным неспакоем, ды і нялёгка яму — адзіны інструктар на 89 прафсаюзных кінаўстановак вобласці. Але было вельмі ніякавата, калі слухаў яго расказ аб тым, як у канцы мінулага года ён узяў у пракаце на сваю адказнасць французскія фільмы «Жандар жэніцца» і «Навабранцы ідуць на вайну» і вазіў па клубах, дзе «гарэў» план.

Дарэчы, аб замежных, так званых «касавых» фільмах. Мне здаецца, што ажыятаж вакол іх ствараюць часам самі пракатчыкі, ствараюць з адзінай мэтай — залаць фінансавыя дзіркі. І ў той жа час многія фільмы, створаныя заходнімі прагрэсіўнымі кінематаграфістамі, застаюцца ў ценю. Так, напрыклад, амерыканскі фільм «Падстаўная асоба» — аб часах макартызму ў Злучаных Штатах — у многіх клубах не сабраў глядачоў. Такі ж лёс напалткаў і французскі фільм «Цацка», які выкрывае норавы буржуазнага грамадства. Чаму? Таму, што там няма танных трукаў, страляніны?

А цяпер трохі аб нашай сістэме кінапракату. Не было такога прафсаюзнага клуба ці Дома культуры, дзе б на яе не скардзіліся. Галоўная незадаволенасць — не даюць новых фільмаў. Думаецца, што скаргі гэтыя ўвогуле беспаспартыныя. Пры пяці-шасці копіях новага фільма, якія прыходзяць на такі горад, як Мінск, у першую чаргу трэба забяспечыць імі буйныя кінатэатры. У другую чаргу — таксама дзяржаўныя кінатэатры (іх у сталіцы 24). Гэта безумоўна.

Але бываюць сітуацыі, калі справе шкодзяць менавіта ведамасныя бар'еры. Узяць, да прыкладу, горад Жодзіна. Атрымалася так, што ў цэнтры пасёлка аўтазавода знаходзіцца Палац культуры, а дзяржаўны кінатэатр далёка, недзе ля чыгункі. Кінатэатр, вядома, атрымлівае ўсе фільмы ў першую чаргу, Палац культуры — праз месяц пасля яго (з кінатэатра карціна «адпраўляецца» па раёне). У выніку жыхары пасёлка вымушаны дабірацца аўтобусам (а гэта даволі цяжка, асабліва зімой), каб паглядзець новы фільм, у той час, як выдатны палац пустуе.

Такі самы малюнак у пасёлку шклозавода імя Ляманасова — Касцюкоўцы, што ў 10 кіламетрах ад Гомеля. І тут шклавары вымушаны ездзіць глядзець новы фільм у горад.

Дык мо ў дадзеным выпадку варта было б паламаць ведамасныя бар'еры?

Вось і падышлі мае нататкі да канца. Я не даю ніякіх рэцэптаў. Але мае назіранні, як кажучы, свежага чалавек, і некаторыя вывады, спадзяюся, вартыя роздуму.

М. ЗАМСКІ.

вядома, што ўсё гэта адмоўна адаб'ецца на фінансавым плане мясцовага кіношніка. Я ўявіў сабе, як здымаюць кожны з гэтых фільмаў, падумаў пра творчыя пакуты і цяжкую работу сцэнарыстаў і пастаноўшчыкаў, аператараў і артыстаў, усіх тых, намаганнямі каго нарадзіліся карціны. «Абеліск» — гэта па аповесці В. Быкава, «Муж і жонка Арловы» — па М. Горкаму... Няўдалая экранізацыя? Але ж, мабыць, не настолькі, каб аб'явіць фільмам байкот?

Але — які байкот? Патэнцыяльныя глядачы, што жывуць у мясцовым пасёлку Кунцаўшчына, і ведаць не ведаюць, якія гэта фільмы. Ніхто і ніколі нічога ім пра іх не гаварыў — маю на ўвазе хоць якую-небудзь прапаганду фільмаў, іх рэкламу. У Доме культуры і не пахне гэтым. Тут не ўбачыш нават рэпертуарнага плана дэманстрацыі фільмаў на месяц, які звычайна вывешваецца ля клубаў, а пра іншыя атрыбуты, з якіх складаецца прапаганда кінамастацтва, — ілюстраваныя планшэты, маляўнічыя афішы, нарэшчы, фотаздымкі вядомых кінаартыстаў — і казаць няма чаго. Фотаздымкі артыстаў дырэктар «аздобіў» свой кабінет, растлумачыўшы, што саўгаснае начальства не дазваляе вывешваць іх у фая, каб не псаваць інтэр'ер (!)

Значыць, фінансавы план, які даводзіцца кожнай кінаўстаноўцы, пры такой дэманстрацыі, відаць, павінен гарэць сінім полымем? Уявіце, што не гарыць. За мінулы год Бараноўскі яго нават перавыканаў на некалькі сот рублёў.

— Нічога даўнага, — тлумачыць кінамеханік. — У мяне сусед працуе ў раённай кінафікацыі, дык ён падкінуў мне французскі фільм «Жандар жэніцца». Вось вам і «каса». А яшчэ я выбіў «Прагу жыцця» — амерыканскую карціну, ну і некалькі нашых з прыгожымі назвамі: «Падарункі па тэлефоне», «Не плач, дзяўчо...» — Памаўчаўшы, уздыхае: — Вось каб узяць дзе-небудзь «Фантамаса» — я б тры планы даў...

Можа, каму падасца, што аўтар спецыяльна выбраў негатыўны прыклад, што ўвогуле становішча з пракатам фільмаў у прафсаюзнай кінасетцы больш прывабнае. Што тут можна сказаць? Ждановічкі Дом культуры ў гэтым сэнсе мо і не тыповы. Ёсць прафсаюзныя клубы, дзе дэманстрацыя фільмаў (маецца на ўвазе рэпертуар і наведанне глядачамі) наладжана лепей, ёсць, дзе яшчэ горш. На Міншчыне, дзе каля 8 тысяч «прафсаюзных» кінамесцаў (без гарадоў), штогод каля 57 працэнтаў іх застаецца пустымі. Прыкладна па гэтай прычыне палавіна сельскіх прафсаюзных кінаўстановак стратная.

туры саўгаса «Прамень» Капыльскага раёна. Дык вось, у яго не бывае «праколяў» з фільмамі. Якую б карціну ні прывёз — у зале заўсёды поўна людзей. А ўсё таму, што Лагвіновіч у справе свайго чалавек апантаны. Ён не палянуецца і па хатах прайсці — расказаць пра новую стужку, і перад дэманстрацыяй карціны пусціць частку (ды самую цікавую) фільма, які пойдзе заўтра — паслязаўтра. Каб зацікавіць, заінтрыгаваць глядача. У фая клуба — і маляўнічыя афішы, і анатацыі новых фільмаў, і партрэты кінаартыстаў.

Шкада толькі, што такія, як Фёдар Фёдаравіч, усё ж выключэнне з правіла. У большасці прафсаюзных клубаў засвоілі адну ісціну — з іх патрабуюць безумоўнага выканання фінансавога плана, і адзіны шлях да гэтага — выбіць «касавы» фільм...

Так на вёсцы. А ў горадзе? Тут магчыма масцей вёсці прапаганду савецкага кінамастацтва куды больш. Скажам, у Мінску, дзе і студыя «Беларусьфільм», і Саюз кінематаграфістаў, і Дом кіно, і бюро прапаганды кінамастацтва. Нічога не скажу — кінематаграфісты бываюць у заводскіх і будаўнічых клубах, прымаюць удзел у рабоце кіналекторыяў, якіх у сталіцы некалькі дзесяткаў. Ці часта? Скажам, у Палацы культуры будаўнічага трэста № 1, што ў цэнтры сталіцы, былі летас два-тры разы. У Палацы культуры МТЗ — пяць-шэсць.

Дзякуй, відаць, і за гэта, але, калі гаварыць шыра, часцей за ўсё гэтыя візіты носяць характар разавых мерапрыемстваў. Ах, прыехалі артысты, кіназнаўцы, сабралася поўная зала народу, тыя расказалі, гэтыя папляскалі ў далоні і — разышліся. А будні? А будні такія, што ў тым жа Палацы культуры будтрэста № 1 зала ў 380 месцаў летас пуставала напалавіну.

У дырэктара М. Палуянава тлумачэнне, вядома, адно — кінапракат дае фільмы, якія даўно прайшлі на экраны горада. Акалічнасць гэтую, вядома, трэба прыняць да ўвагі. Аднак жа — што асаблівага робяць тут, каб прыцягнуць глядача? Нават кінарэкламы няма, бо тыя два старыя стэнды ля ўваходу, дзе ад рукі, абы-як напісаны назвы фільмаў, за рэкламу прыняць ніяк нельга.

— Некалі кінапракат даваў нам і камплекты фотаздымкаў вядомых кінаартыстаў, і анатацыі да фільмаў, і маляўнічыя афішы, — скардзіцца дырэктар, — а цяпер не выпраціш.

Забягаючы наперад, скажу, што ў гарадской канторы кінапракату, дзе я расказаў пра скаргу, вельмі здзівіліся.

— У нас усё гэта ёсць, ды ніхто не бярэ, — сказаў В. Клыпа.

ТЭАТР — ТРАКЦІР КУПЦА ЯПІШКІНА

Купец Япішкін — народны артыст БССР — Г. Аўсянікаў. Рычардаў — артыст Л. Крук.

«Эстэтычная платформа» купца другой гільдыі Арцёма Сасіпатравіча Япішкіна простая, ясная і закончаная — «давай-давай!».

«Атэла», а ўслед — аперэту, за аперэтай канкан, а можна оперу — няма розніцы; «ад-грукалі оперу» — круці кіно, потым па-дэ-катр і ўсё астатняе... Галоўнае — «давай-давай!» Давай без прыпынку, публіка хоча за свае грошы атрымаваць задавальненне без антрактаў.

Па-цяперашняму гэтаму энергічнаму купцу трэба было б называцца бізнесменам, яго «давай-давай» чым не «час — грошы»? А пацяшальны камбінат — тракцір з тэатрам — чым не рэстаран з «шоу»?..

Да 100-гадовага юбілею выдатнага рэжысёра і драматурга Еўсцігнея Афінагенавіча Міровіча Беларускае тэлебачанне паказала адну з яго шырока папулярных камедый — «Тэатр купца Япішкіна». Створаная ў пачатку стагоддзя, яна ў свой час прайшла на сцэнах амаль усіх тэатраў дзяржаўнай Расіі. Вострая сатыра на тэатральную «халтуру», на амаль

прыгоніцкую залежнасць акцёраў ад неадукаваных і бессаромных дзялякоў, вострая плакатная форма, — камедыя паўсюль карысталася поспехам...

Рэжысёр Віктар Карпілаў не ўпершыню сустракаецца з гэтай п'есай Міровіча. Але сёння мы бачым на экранх тэлевізараў не новую «тэлеверсію» старой п'есы, а арыгінальны твор тэлемастацтва. Старая п'еса разгледжана «сённяшнімі вачамі», і аказалася, што яна — не састарэла.

«Тэатр Япішкіна», «Япішкіны ў мастацтве» — даўно ўжо сталі сімваламі «калямастацтва», спажывецкага погляду на мастака. В. Карпілаў, які дасканала ведае магчымасці тэлэтэатра, завастрае форму спектакля, узбуйняе, высвечвае канфлікты камедыі, выкарыстоўвае, так сказаць, падкрэсліваны і курсіў. Мантажам, зменай планаў і іх вынаходлівым спалучэннем рэжысёр дасягае неабходнага супастаўлення тракціра і тэатра. На тэлеэкране зайгралі, загаварылі прадметы, светлавыя плямы, утвараючы то надакучлівае мільгаценне, то шматзначную, рытмічна вывераную горкую паўзу: камера аператара Анатоля Сцяпанавы паволі абводзіць «позіркамі» залу, нібы, збянтэжыўшыся ля парога, чалавек развітваецца з нечым абрыдлым. Гэта паўза — ад сённяшняга дня, гэта — ужо наш погляд.

А да гэтага былі — шалёны кругаварот, вар'яцкая карусель, гандлёвы азарт Арцёма Япішкіна, які задумаў гандляваць тэатрам, як да таго — гарбатай з баранкамі і гарэлкай з гуркамі. Да свайго тавару ён ставіцца без пашаны: а што за двухгрывенны можна даць добрага? Галоўнай вартасцю свайго «храма мастацтва» ён лічыць тое, што тут Макса Ліндэра можна глядзець «у пальце і галёшах», а таксама тое, што акцёры, купленыя ім «з трыбухамі», не затрымліваюць публіку. І іх ён, як коней, трымае за прытаскі... Адным словам — «давай-давай!». А калі хто і заўпаціцца, дык можна, як коніка, не толькі аўсом, але і кнутом.

Япішкін — Генадзь Аўсянікаў задаволены сабой надзвычай: твар гладкі, аж ільшніца, нібы змазаны маслам, энергія так і прэз з яго. Ён ведае закон рынку: калі цана паўзе ўверх, гандлюе ўсім, чым можна, абы болей розных забаў уключыць у праграму — раскупляць. Кемлівы гандляр гэта змікіў і прыдумаў «ролік» — выжымкі, гэткае апаціраванне «мастацтва», як са смакам ён вымаўляе.

Япішкінская «эстэтыка» фарміруе эстэтыку спажывца мастацтва, спажывца, які глытае балаганнае япішкінскае варыва, рагочучы, «кусаецца» слязьмі. Тут не ўбачыш вачэй, тут няма твараў, няма душ, тут — кабак.

А што ж акцёры? Япішкінскія акцёры выконваюць Л. Зайцава, Л. Крук, А. Ткачонок, В. Філатаў. Выконваюць пластычна дакладна, што вельмі важна ў прапанаванай стылістыцы, з разуменнем сваіх няўдачных герояў, не ўпрыгожваючы іх арэолам пакутнікаў, але спачуваючы ім, разумеючы іх «знутры» і ўзбагачаючы ўласным акцёрскім вопытам... Л. Крук заўважаў у Рычардаве за звычайным акцёрскім найгрышам і позай — чалавечую і, калі хочаце, мастакоўскую драму, яго нянавісць да тэатральнай кулі-продажу япішкінскага тэатра, пратэст супраць здзекаў над чалавекам і мастацтвам. У хаосе і тлуме балагана ён першы азірнуўся і — зжахнуўся.

Л. Зайцава ў Гвоздзікавай, якая механічна, бадзёра дрыгае ножкамі пад механічныя гукі піяніна, убачыла жанчыну, якая загубіла сябе, напалонаная галечай. Убачыла, што нават для яе япішкінска «художства» здаліся страшнымі: гуляка — купчына, які заманіў Рычардава ў ролі Атэла, настолькі скараціў ролю, што ператварыў яго ў балаганнае страйдыла. Больш таго, шут, вымазаны сажай, заляпіў у белую шапку Дзэдэмоны свой чорны пацалунак, нібы знак ганьбы і знявагі.

У капельмайстра — В. Філатава, за яго фальшывай імпазантнасцю, якая імгненна змяняецца паслухмянай гатоўнасцю, за элегантна-віхлявымі рухамі, за ліслівымі кіўкамі на публіку, у журботна-загнаным позірку — цэлая біяграфія, поўная няздзейсных надзей і знявагі.

У музыцы Генрыха Вагнера і бадзёрага скораварка, і слязлівай сентыментальнасці, і напышлівай велічнасці, і томная пошласць «рэтра», і голас лёсу, і непадробная туга.

Толькі часам шалёная гонка ў тэатры — кабаку, шалёная скачка загнаных акцёраў у тэлеспектаклі збіваецца на хаос, але не той, што добра арганізаваны і дакладна зрэжысированы, які неабходны спектаклю, а «спантанны». Здаецца, ужо не па волі рэжысёра адбываецца гэтая неразбярыха.

На жаль, сакавіта сыграны Аўсянікавым Япішкін таксама не заўсёды падпарадкоўваецца законам спектакля, яго стылістыцы. Думаецца, ён здолеў бы стаць больш значнай, больш злавеснай фігурай, калі б выконваў ролю больш абагульнена, не ўдаючыся ў жывапісныя дэталі, больш тонка, больш завострана.

Быць можа, тэлеспектакль В. Карпілава пакладае пачатак іншым пастаноўкам Еўсцігнея Міровіча? Думаецца, не адна з яго п'ес можа стаць цікавай для тэлебачання. Зварот да нацыянальнага драматургічнага забытку становіцца ўжо добрым звычайам на Беларускім тэлебачанні, якое пачынае назапашваць свае традыцыі.

Л. БРАНДАБОУСКАЯ.

НОВЫЯ ПАСТУПЛЕННІ ў АРХІЎ-МУЗЕЙ

Кожны год фонды Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР папаўняюцца новымі ціннымі дакументамі.

Упершыню ў архіў-музей паступілі дакументы скульптараў С. Селіханова і А. Бембеля, мастакоў Б. Маліна, А. Шаўчэнкі, І. Ахрэмчыка, А. Паслядовіч, Я. Зайцава, Папоўніліся ўжо існуючыя фонды Я. Кривоуснага, А. Марынка, А. Тычыны.

У вялікім аб'ёме прадстаўлены дакументы народнага мастака БССР, лаўрэата Ленінскай прэміі С. Селіханова. Тут і фотаздымкі амаль усіх яго скульптурных прац, акварэльных партрэтаў, якія адносяцца да 1945 г., партрэты і замалёўкі,

зробленыя ў час творчай камандзіроўкі па Кітаю ў 1957 годзе, пейзажы.

Не менш цікавы фонд А. Шаўчэнкі. Старэйшы беларускі мастак перадаў на захаванне эскізы да націн «Аб геарычным мінулым» і «Вясёлка — вароты новага жыцця», эскізы да партрэта пазтэсы Алаізы (Пашневіч) Цёткі, шэраг пейзажаў, аб'яднаных агульнай назвай «Пад Барысавам». Цікавае ўяўляюць графічныя работы жывапісца — літаграфіі, пяць альбомаў з замалёўкамі, малюнкi на матывах твораў Цёткі, серыя малюнкаў «Вось і скончылася вайна».

Вялікі ўклад у развіццё беларускага мастацтва ўнёс народ-

ны мастак БССР І. Ахрэмчык. У беларускім мастацтве — гэта актыўная, наларытная творчая фігура. Ён меў шмат вучняў, якія сёння з'яўляюцца вядомымі мастакамі. Але на жаль, большасць асабістых дакументаў І. Ахрэмчыка страчана. Да нас паступіла толькі невялікая частка іх. Гэта эскізы планатагазеты «Раздавім фашысцкую гадзіну» перыяду Вялікай Айчыннай вайны, эскізы да націн «Брэсцкая крэпасць», эскізы да партрэтаў дачкі, малюнкi, фотакопіі з націн, наіды і тэзісы выступленняў, дакументы службовай дзейнасці.

Дакументы народнага мастака БССР Я. Зайцава ўключаюць перапіску, каталогі, фотаздымкі, фотакопіі з націн.

Пасля навукова-тэхнічнай апрацоўкі вопісы ўсіх гэтых матэрыялаў паступяць у чыталую залу архіва-музея, дзе імі шырока змогуць карыстацца даследчыкі.

Л. ЧАНИНА.

ВЯЛІЗНЫ Чырвоны «Ікар» павольна рухаўся па зусім яшчэ зялёных вуліцах Ерэвана, залітых мяккім, нібы трохі дымным святлом кастрычніцкага сонца. Сярод яго пасажыраў, удзельнікаў міжнароднага сімпозіума перакладчыкаў з 17 краін свету, я спачатку адчувала сябе толькі цікавым назіральнікам, гасцем, якім і сапраўды была тут. Але вось па праходзе між аўтобуснымі сядзеньнямі прайшоў, раздаючы на абодва бакі стос невялічкіх кніжачак у вішнёвых вокладках, Лявон Мкртчян — адзін з сакратараў праўлення армянскага Саюза пісьменнікаў — і мае самаадчуван-

вялікая прага да сувязей паміж людзьмі і народамі, вялікая патрэба ў духоўным абмене, у збліжэнні культур, думак, пачуццяў, якімі пазначаны наш час. А пра тое, якая вялікая роля ў гэтым працэсе належыць перакладам, у завостранай, знарок узбуджанай форме сказаў Лявон Мкртчян: маўляў, Ванілонская вежа магла б быць пабудавана, калі б сярод яе будаўнікоў былі перакладчыкі...

Была відавочная заканамернасць і нават справядлівасць у тым, што, завяршыўшы рабочую частку сваёй праграмы ў Маскве, сімпозіум «Новыя дасягненні ў галіне тэорыі перакладу» перабраўся ў Ерэван.

Юлія КАНЭ

НАТАТКІ З ПАДАРОЖЖА ПА АРМЕНІІ

не пачало патроху змяняцца.

Вішнёвая кніжачка — яе літаральна ўчора, спышаючыся зрабіць падарунак сімпозіуму, выпусціла выдавецтва Ерэванскага ўніверсітэта, аказалася па-свойму ўнікальным выданнем: першым, відаць, наогул у свеце зборнікам вершаў пра перакладчыкаў і праблемы перакладу. Яе складальнік — сам Лявон Мкртчян, вядомы крытык і літаратуразнавец, прызнаны аўтарытэт у справе тэорыі і практыкі перакладу. Яе аўтары — выдатныя паэты і перакладчыкі. Гартаю: Туманян, Чарэнц, Пастэрняк, Маршак, Мартынаў, Таркоўскі, Звягінцава... А вось добра знаёмы верш Якава Хелмскага «Петрусю Броўку»: «Перавожу стихи товарища, раздумываю над строкой». Яшчэ адзін яго верш: «А я грузинам в русском переводе читаю белорусские стихи». І непадалёк верш самога Броўкі «Мае сябры», слова ўдзячнасці перакладчыкам:

Люблю всю землю нашу, зная: Есть свой напев в любом краю.

Но в каждом, Беларусь родная, Я песню слышу и твою.

У аўтобусе тым часам узняўся шматмоўны гоман: разглядалі вішнёвыя кніжачкі, дзяліліся ўражаннямі, «вусныя перакладчыкі» — пераважна малядыя хлопцы і дзяўчаты, прыкамандзіраваныя да замежных удзельнікаў, — чыталі, каменціравалі для іх на англійскай, нямецкай, венгерскай, мангольскай... А ў мяне прыкметна знікаў мой, здавалася б, законны гасцявы настрой і на яго месца ўзыходзілі пачуцці дачынення, саўдзельніцтва, прадстаўніцтва і нават адказнасці.

Выходзіць, Лявон Мкртчян сваёй цудоўнай кніжачкай зрабіў падарунак і мне асабіста. Бо ўдзел, што там ні кажы, — больш высокая ступень жыццядзейнасці, чым прысутнасць. Хаця б ужо таму, што актыўнае вока і думка. Застаўшыся гасцем, я, напэўна б, задаволялася прыемным здзіўленнем з прычыны выхаду кніжкі вершаў пра перакладчыкаў. Робячыся ўдзельніцай, я адчула, як «уклучылася» і імкненца намацаць і абгрунтаваць сувязь вынікаў з прычынай думка: сапраўды, гэта ж не выпадковае, што дзейнасць перакладчыкаў мастацкай літаратуры зрабілася тэмай паэзіі. Калі пацярпаюцца тэматычныя абсягі паэзіі, значыць, у жыцці ўзнікла і заняла трывалое месца нейкая важная для яго з'ява. У дадзеным выпадку гэта —

Арменія мае такую працяглую і высокую перакладчыцкую традыцыю, тут з такой пашанай ставяцца да ролі і месца перакладчыкаў у справе стварэння і захавання нацыянальнай культуры, што Ерэван мог бы па праву лічыцца сталіцай перакладу. Арменія, бадай, адзіная краіна, дзе з даўняй даўніны, аж з V стагоддзя, святкуюць дзень перакладчыка — «таркманчац тон», і адбываецца гэта менавіта ў кастрычніку. Апрача таго, тут вельмі добра ўмеюць надаць працы ўрачыстасць, а адпачынку — святочнасць, упрыгожыўшы яго радаю шчырага сяброўства, адчуваннем чалавечай супольнасці.

Літаратура ў Арменіі пачалася некалі з перакладаў. Армянскі алфавіт быў створаны больш за 1600 год назад — у 405—406 гадах Місрапан Маштоцам, адным з найбольш адукаваных людзей свайго часу. І адразу ж ён і яго вучні заняліся перакладамі, спачатку духоўных, а потым і свецкіх — навуковых і мастацкіх — твораў. У сярэднявечковай Арменіі існаваў культ рукапіснай кнігі. Каб зламаць народ, шматлікія заваёўнікі — персы, рымляне, арабы, сельджукі, манголы і г. д. — імкнуліся вынішчыць у Арменіі хрысціянства. У гэтых умовах захавана рукапісная кнігі — азначала захаванне сябе як народ. Рукапісы бераглі, хавалі, перапраўлялі з манастыра ў манастыр, з горада ў горад, з надзейных рук у надзейныя рукі. І вось, нягледзячы на бясконцыя войны і бедствы, у якіх ворагі бязлітасна знішчалі кнігі, да нашых дзён дайшло 25 тысяч армянскіх рукапісаў!

Пра ўсё гэта, зразумела, у больш разгорнутым і маляўнічым выглядзе, мы даведзіліся ў першы ж вечар знаходжання ў Ерэване, наведваючы славеты Матэнадаран — буйнейшае сховішча і адначасова Інстытут старажытных рукапісаў. Ля ўваходу ў яго велічны будынак нас разам з кіраўнікамі армянскага Саюза пісьменнікаў сустракалі сем агромністых каменных фігур лепшых старажытных армянскіх перакладчыкаў — тых, якія ў незапамняныя часы ў знак прызнання народам іх заслуг былі ўзведзены ў сан святых. Усё — і паўзмрок ранішняга вечара, і суровы, цёмны камень Матэнадарана, і вялізныя фігуры прабацькоў армянскай літаратуры — настройвала на ўрачысты лад.

Спачатку нам расказвалі. Гэта рабіў адзін з выдатных даследчыкаў старажытных рукапісаў доктар філасофскіх навук Сен Арэўшанян. Узровень яго дасведчанасці, адточаная дакладнасць мовы, своеасаблі-

вая навуковая абаяльнасць па-кінулі вялікае ўражанне. Потым паказвалі, правесішы ў вялікую залу, — свайго роду «выбранасць» Матэнадарана. Якіх тут толькі п'яма рукапісаў: зусім маленькія кніжачкі, якія лёгка змясціць у далоні, і вялізныя — па падняццях! — фаліянты, рукапісы, аздобленыя маляўнічымі мініяцюрамі і спісаная строгімі сціслымі радкамі без аніякіх упрыгожванняў. Вось падручнік палавецкай мовы, складзены ў XVI ст. ма-нахам Луіскам Дыякенам, а вось выбар XV ст. для вызначэння фаз месяца, які прыгодны і сёння.

З усяго, што нам расказалі і

свайго кавалерыйскага корпуса на тылах праціўніка. Запыталі, ці ёсць у нас у Мінску такі помнік. Я адказала, што помнік няма, але ёсць вуліца Гая. А сама сабе надумала, што мог бы быць і помнік, і калі б быў, то, відаць, трохі інакшы, чым ерэванскі — з беларускім «акцэнтам».

Згадаўшы Гая, нельга не ўспомніць і яшчэ адно высакароднае імя — Аляксандр Фёдаравіч Мяснікоў. Праз асобу, дзейнасць і лёс такіх людзей асабліва канкрэтна і выразна праяўляе сябе тая сувязь, якую мы звякла заўсёды дзюбнай народаў. А Мяснікоў адыграў вялікую ролю ў перамозе рва-

ня. Але яны нараджаюць адчуванні задаволенасці, завершанасці і адначасова — надзеі.

Вітаючы гасцей, першы сакратар армянскага Саюза пісьменнікаў Вардгес Петрасян сказаў, што помнік, для якога мы стаім, прысвечаны не палкаводцу, не герою, а 36-ці мірным воінам, якія васьмь ужо 1600 гадоў з гонарам служаць свайму народу і не падлягаюць дэмабілізацыі. 36-ці літарам армянскага алфавіту. І зноў нельга было не падзвіжца і не нарадавацца — як шануюць тут айчынную культуру, як ганаруцца ёю. Яшчэ прамоўца сказаў, што дабрата і давер'е — адзіная цвёрдая валюта ў свеце і што ў Арменіі заўсёды з удзячнасцю сустракалі тых, хто прыходзіў з адкрытым сэрцам.

Гэта было свята: людзі выступалі шчыра, натхнёна. Старшыня міжнароднай асацыяцыі перакладчыкаў пажылога французца месье Каіе змяніў сакратар Аштаракскага райкома партыі, пра якога Вардгес Петрасян сказаў, што, апрача іншых добрых якасцей, ён яшчэ выдатны спявак і танцор, перакладчык з Амерыкі, Балгарыі, Польшчы чаргаваліся з армянскімі пазтамі. І амаль усе — перакладчыкі, пісьменнікі, мясцовыя настаўнікі і вучні — чыталі вершы: арыгінальныя і пераклады, свае і чужыя.

У саўгасным садзе над дрэвамі быў прыгатаваны імправізаваны пачастунак. На стайма пастаўленых вінных бочках, пакрытых замест абрусаў лістамі лаваша — армянскага «першахлаба», былі раскладзены зеляніна, кавалкі сялянскага сыру, ляжаў на шампурах хараван — армянскі шашлык, сталі высокія бакалы з мядовага колеру віном. А на зямлі — пляскаць кошыкі з вінаградом, яблыкамі, персікамі... Перад усім — гэта было прыгожа!

Аднак гаспадары частавалі не толькі пладамі зямлі сваёй, але і танцам, музыкай, песняй. І ўсё гэта і непасрэдна, і захапляюча, і разам з тым з дакладным адчуваннем меры, такту і ўласнай годнасці. У калектыўным танцы ішлі побач немаладая мясцовая настаўніца і яе былы вучань — пісьменнік Вардгес Петрасян (ён сказаў аб сабе: я — аштаракскі хлопец), і амерыканская перакладчыца, і дзв'юхчаты-масквічкі. І адчуваўся: усім добра, лёгка, усе — разам.

І вось мы ўжо едем у вёску Ашакан, дзе ў мяцовай царкве магіла Мясропа Маштоца. Уражае строгая прастата армянскай царквы, лаканізм іх дэкору: ніякіх упрыгожванняў — ні скульптур, ні ікон (армяне здаўна — іканаборцы). Толькі цёмны камень, высокія зводы, аркі. Здаецца, што хутчэй не да бога, а да свайго сумлення і памяці звяртаецца тут чалавек.

У неглыбокім падзямеллі — агеньчыкі свечаў, ружаватая мармурная пліта магілы Мясропа Маштоца. У той дзень яна была засыпана белымі, ружовымі і чырвонымі гваздзікамі — у знак прызнання і павагі ад іншаземных гасцей.

Калі мы выходзілі з царквы, я ўбачыла ля варот аднаго з бліжэйшых дамоў трох жанчын: старую, пажылую і маладую, відаць, бабулю, мамі і дачку. Твары іх свяціліся аднолькавым выразам, прыветлівай цікаўнасці. Мне ўвесь час хацелася пабываць у армянскім сялянскім доме. Я падшыла для жанчын і напрасіла іх паказаць мне свой дом — ён быў новы, яшчэ не скончаны. Трэба было бачыць, як яны ўзрадаваліся, як шчыра сталі запрашаць і адразу ўзяліся частаваць: прынеслі графін з мад-жарам — маладым, ружовым, яшчэ трохі мутным віном, па-

ставілі сподак з мясцовым сялянскім далікатэсам — варэнем з маладых грэчкіх арэхаў (тэхналогія яго прыгатавання вельмі складаная і доўгая). І я адразу падумала, што каб паўтарылася такая сітуацыя ў нашай вёсцы — інтэрыескі аўтобус, людзі, якія гавораць на чужой мове, але хочучы паглядзець, як жыўць мясцовыя сяляне, дык было б абсалютна тое ж самае: і шчырасць, і частаванне, толькі стравы іншыя. Я сказала аб гэтым сваім армянскім спадарожнікам, і яны са мною цалкам згадзіліся: працоўныя людзі ўсюды падобныя. А дамы ў армянскай вёсцы будуць з натуральнага каменю і, паколькі сем'і звычайна вялікія, дык на два паверхі, прасторныя — вялікі агульны пакой і шмат асобных.

Але на гэтым той багаты на ўражанні і пачуцці дзень яшчэ не скончыўся. Наперадзе нас чакала новае перажыванне, звязанае ўжо з падзеямі нашчага веку.

У першую суветную вайну ўрад Турцыі са згоды германскага імперыялізму ажыццявіў генацыд мірнага армянскага насельніцтва — знішчыў каля 1,5 мільёна армян і каля 2 мільёнаў выселіў у пустыні Месапатаміі, дзе большасць іх загінула. Гэта была не толькі найвялікшая трагедыя армянскай нацыі, ад якой яна дагэтуль цалкам не аправілася, але і адна з жудасных трагедый у гісторыі ўсяго чалавечтва, бо такім чынам быў створаны прэцэдэнт масавага знішчэння ні ў чым не павінных людзей на нацыянальнаму прызнаку. Ад армянскай разні 1915 года цягнуцца ніш да злачэстваў нямецкіх фашыстаў, да спасеных беларускіх вёсак. Гітлер проста казаў, што калі свет дараваў туркам знішчэнне армян, дык даруе і яму.

Помнік ахвярам генацыду быў пастаўлены на ўзгорку Цыцэрнакаберд над Ерэванам у 1965 годзе — у 50-ую гадавіну найвялікшага нацыянальнага бедства. Мы пад'ехалі да яго познім вечарам. Помнік быў асветлены знутры. Дванаццаць нахіленых, кругам пастаўленых пліт, сімвалізуючых дванаццаць былых правінцый Заходняй Арменіі, разам утвараюць усечаны конус. У праёмах паміж кожнымі дзвюма плітамі — лясвіца, якая вядзе ўніз, унутр конуса, да вечнага агню. Днём тут заўсёды людна, гучыць прыгожая сумная музыка. А ў тую познюю гадзіну, апрача нас, не было нікога, нішто не парушала цішыні.

І была ноч, і была раніца, цудоўная сонечная раніца благодатнай армянскай восні. Той раніцай мы ехалі ў Гарні — дзвінца на адзіны на тэрыторыі нашай краіны антычны храм. Але я ў сваіх нататках спыніўся на паўдарозе да храма — ля аркі Чарэнца, бо мне хочацца расказаць хоць трохі аб прыродзе Арменіі, аб яе восні.

Мяккае сонечнае цяпло, мяккае сонечнае святло, мяккі вецер, якому на загараднай шашы нішто не замінае. На раздзяляльнай паласе цвітуць, хістаюцца пад ветрам рознакаляровыя садовыя рамонкі, а на далейшых вяршынях гор бялеснег. Такі армянскі кастрычнік!

Калі наша раўнінная зямля распасціраецца ўшыр і ўдоўж, дык зямля Арменіі распасціраецца перш за ўсё ўверх. Я сказала б: стомлена распасціраецца ўверх, бо горы старыя, згладжаныя, выветраныя. Вялікія сем'і гор, цэлыя хоры гор. Але з гэтых стомленых хораў раптам вырываюцца ўверх такія звонкія, а часам такія моцныя, магутныя галасы — скалы, вяршыні, што аж дух займае.

Зямля ў перадгор'ях нязвык-

ла светлая, прычым адценні яе ўвесь час мяняюцца: то яна светла-рудая, то бэжавая, то аліўкавая, то колеру асфальту. На мове навукі такія землі завуцця ізраэлемімі і светла-бурымі — неўрадлівыя землі. Калі трапіцца невялікі статак кароў, дык і яны зусім у тон гэтай зямлі: палевыя, светла-кафейныя. І ўсюды каменне — і паверх зямлі, і ўнутры яе. Асабліва добра гэта бачна на арэзах і вёсках: белыя слэзы камені. Зямля пакутуе каменнем, крычучы каменнем. Як многа сіл трэба, каб урабіць такую зямлю!

У горадзе зеляніна яшчэ зусім свежая, а за горадам ужо цешыць вока мяккая, стрыманая, восенская гама. Гайдаецца над ветрам саламяна-серабрыстая высалая трава. Дрэвы — іх няма, стаяць яны рэдка, так што бачна кожнае — святкуюць восень па-свойму: лістота маладзенькіх нагадвае колерам грэчкіх мёд, у старэйшых яна падобная да меду ліпавага. Чым далей і вышэй па схілах, тым больш восень — святкуюць восень па-свойму: лістота маладзенькіх нагадвае колерам грэчкіх мёд, у старэйшых яна падобная да меду ліпавага. Чым далей і вышэй па схілах, тым больш восень — святкуюць восень па-свойму: лістота маладзенькіх нагадвае колерам грэчкіх мёд, у старэйшых яна падобная да меду ліпавага. Чым далей і вышэй па схілах, тым больш восень — святкуюць восень па-свойму: лістота маладзенькіх нагадвае колерам грэчкіх мёд, у старэйшых яна падобная да меду ліпавага.

Спачатку здаецца, што Арка Чарэнца пастаўлена проста пасярод гэтага акіяна, бо зводдаль за ёю бачна толькі адно паветра, толькі неба, такія ж, як і вакол яе. Калі ж узнімецца на пагорак, трохі вышэй шашы, і пройдзеш над аркай, дык перад табой і над габоў нечакана расхінецца такі неаддымны і ў той жа час такі да сканала арганізаваны прастор, што ён можа здацца нейкім новым, асобым, можа, нават нетутэйшым светам. Далёка ўнізе — пязычына вялікая, глыбокая і шырокая даліна — чаша. Уся яна створана плаўнімі лініямі, паўкружжамі спадзістых узгоркаў і пагоркаў, якія бяшцам напылаваюць адзін на адзін — застылы рух. Але чаша даліны не замкнёная — якраз насупраць аркі, на далёкім супрацьлеглым канцы дыяметра, які пракладвае наш позірк у бездапаможнай спробе вымяраць адлегласць, яна аддзелена ў новыя, больш аддаленыя прасторы, якія ўжо ледзь распазнаюцца ў дымна-сіняй смуге справаванага далечыні паветра. Месца гэта такое велічнае, што нават ітшкі тут не лятаюць, а лунаюць.

А зямля пахне тут зусім інакш, чым у Аштараку: гэта пах непрыручанага чалавекам камяністых і наскрозь прагрэтых сонцам прастораў.

Як Матэнадаран уяўляецца максімальным увасабленнем армянскай культуры, так Арка Чарэнца — хай так называецца і даліна, над якой яна стаіць, бачыцца максімальным праяўленнем армянскай прыроды, яе чужой усялякай банальнасці і стандарту прыгажосці: яе біблейскай першаснасці і суровасці, строгасці да чалавека, яе лаканізму, яе рэзкага горнадалінага рытму, яе прасторнасці і расхінутасці сонцу і небу. Магіла Чарэнца невідомая. Арка — сімвалічны помнік вялікаму пэту Савецкай Арменіі. Тыя, хто выбраў для яе такое надзвычайнае, такое дзіўнае месца, выдатна разумеюць прыроду паззі і паззію прыроды...

Беларуска-армянскія літаратурныя сувязі вядуць свой пачатак ад першых пасляваенных год. Менавіта тады пачалі ў Арменіі друкаваць пераклады твораў беларускіх, а ў нас — кнігі армянскіх пісьменнікаў. З кожным годам гэтыя сувязі пашыраюцца, і паездкі ў братні рэспубліку, асабістыя знаёмствы з братнімі літаратурамі і літаратарамі замацоўваюць гэтак пашырэнне.

ЁСЦЬ СВОЙ НАПЕЎ...

паказалі, неяк само сабой вынікала думка аб уласцівым армянскай культуры ад самага яе пачатку нібы прыроджаным інтэрнацыяналізмам: яна заўсёды была адкрыта дасягненням іншых народаў. Нават калі тая ці іншая дзяржава, напрыклад, Візантыя, імкнулася заваяваць Арменію, гэта не стрымлівала цікавасці з боку армянскіх дзеячаў да яе культуры. Менавіта дзякуючы старажытным армянскім перакладам шэраг выдатных твораў антычнасці і ранневізантыйскай навукі і літаратуры, у тым ліку асобныя творы Арыстоцеля, аказаліся выратаванымі для гісторыі, бо іх арыгіналы ўжо ў раннім сярэднявеччы былі беззваротна страчаны. Зараз у Матэнадаране захоўваюцца, апрача армянскіх, шмат старажытных манускрыптаў на персідскай, арабскай, славяна-рускай, азербайджанскай, грузінскай і іншых мовах.

Як на маё адчуванне, дык Матэнадаран павінен пакінуць незабыты след у душы кожнага чалавека, так ці інакш звязанага з культурай і літаратурай, бо тут надзвычай жыва адчуваеш рэальную сувязь часоў, на дзіва ярка бачыш велізарныя намаганні незлічэнных пакаленняў людзей стварыць, захаваць і сцвердзіць Культуру.

Матэнадаран стаіць на ўзгорку, які вянчае сабой адну з галоўных магістралей Ерэвана — праспект Леніна. Калі высокія дзверы зачыніліся за намі, быў ужо сапраўдны, густа-сіні вечар. З пляцоўкі перад будынкам, ад якой спадае ўніз каскадамі доўгіх маршаў пешаходная лясвіца і ўеца спіральна аўтамабільная дарога, адлюсьвалася цудоўная панарама вачэрняга горада. Бясконцыя ланцужкі вулічных ліхтароў, каларовыя агеньчыкі аўтамашын і тралейбусаў, злітны гарадскі пошум — усё гэта жыло, дыхала, рухалася ў нязвычайна сухім — нават у кастрычніцкім вечар! — і празрыстым паветры нагор'я.

Назаўтра, пасля сустрэчы са студэнтамі ўніверсітэта, удзельнікаў сімпозіума чакала паездка ў Аштаракскі раён, у мясціны, дзе жыў і пахаваны Мясроп Маштоц.

Калі праязджалі праз Норкскі масіў — новы жылы раён на паўночна-ўсходняй ускраіне Ерэвана — мне паказалі на бронзавую фігуру коніка на ўздыбленым кані. Гэта быў помнік герою грамадзянскай вайны Гаю—Гайку Бжышкянцу, камандзіру слаўтай 24-ай Сібірскай жалезнай дывізіі, які пазней, у часе савецка-польскай вайны 1920 года праславіўся на Беларусі геранічным 800-кіламетровым рэйдам

людзі і станаўленні Савецкай улады на Беларусі. А калі стала савецкай і Арменія, ён едзе туды, на сваю радзіму, каб узначаліць СНК маладой рэспублікі. Як дарэчы прыйшоўся яму тут вопыт барацьбы і кіравання гаспадаркай у Беларусі! Гай таксама ад'язджае ў гэты час у Арменію і робіцца яе наркомам па ваенных справах, але праз пэўны час зноў вяртаецца на Беларусь...

У дзень паездкі ў Аштарак у мяне завязалася шмат знаёмстваў з армянскімі пісьменнікамі. І амаль кожны з маіх новых знаёмых, пачуўшы, што я з Беларусі, называў імя якога-небудзь нашага празаіка ці паэта. Старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў Арменіі, стрыманы, нешматслоўны Перч Зейтуцян прасіў перадаць прывітанне Алясю Адамовічу, Арташэс Пагасян прадставіўся як сябар У. Караткевіча і перакладчык М. Танка, Багіш Аўсесян пытаўся пра І. Навуменку, Жырайр Авеціян — пра Н. Гілевіча, нехта з жалем успомніў Еўдакію Лось. Прызнаюся, што ўсё гэта было вельмі прыемна: значыць, ёсць сувязі. І трэба іх падтрымліваць, не забывацца на таварыскую прыхільнасць.

Калі, набліжаючыся да Аштарак, перасякалі мост праз маляўнічую цясціну ракі Касак, Жырайр Авеціян, урадженец гэтых месц, сказаў:

— Асноўная культура ў Аштарак — вінаград і паззія.

Хутка мы ўпэўніліся ў гэтым. Аўтобусы спыніліся за горадам. Тут, на невялікім пагорку, атулены вінаграднікамі, узвышаецца незвычайны і разам з тым вельмі просты помнік. Дзве высокія вузкаяватыя стэлы з шэра-блакітнага каменя пастаўлены пад вуглом адна да адной, быццам не да канца разгорнутыя старонкі кнігі. На іх выбіты літары армянскага алфавіта і словы ўдзячнасці таму, хто яго стварыў. І яшчэ — знак вечнасці, які можна стрэць амаль на ўсіх старажытных і новых помніках у Арменіі: невялічкі круг, падзелены на долі, якія нібы знаходзяцца ў кругавым руху, — долі часу, сімвал яго кругавароту.

Гасцей чакалі, сустракалі. Пакуль рыхтаваліся да ўрачыстасці, якая мела тут адбыцца, быў час трохі аглядзецца. Навокал стаялі сады — пустыя ўжо, без плады, але яшчэ цалкам зялёныя. І ўсё ж такі — дзень быў хмарны — выразна дыхала восенню. Асенняя зямля, там, дзе яна корміць чалавека і ў свой час аддае яму ўсё, што нарадзіла, пахне, бадай, усюды аднолькава: нейкай асаблівай земляной вільгацю, прывялай травой. Сумнаватыя гэта пахі, развіталь-

Анатоль ЗЭКАУ

ПАРОДЫ

ВАУЧЫНЫ КАНЦЭРТ

Калі ваўкі збіраюцца ў зграі
І глуха выюць, давіцца тугой,
Я вар яцець пацыху пачынаю,
Нібыта прызнаю, прыпамінаю
У іх выці знаёмы голас. Мой.
Мне жудасна.
Я чую, як звяраю.
Уладзімір НЯКЛЯЕУ.

Калі ваўкі за хатай выюць,
Тады, звяраючы зусім,
Кідаю справы я любяы
І ціха падвываю ім.
Суседзяў усіх ажно налоціць,
Калі з ваўкамі выю.
Усё ж
У іх, ваўкоў, складней выходзіць.
А я не воўк,
Таму і горш.

НЕ У СВАІМ ВАГОНЕ

Я памылкова сеў не ў той вагон,
не ў той вагон
і не на тым паўстанку...
І нехта паўтарае без упынку,
што я павінен скокнуць на хаду,
а не чакаць наступнага прыпынку...
Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ.

Не памыляўся быццам бы спакон,
А сёння — нібы з глузду з'ехаў:
Я памылкова сеў не ў той вагон
і не ў той бок зусім паехаў.
А нейчы голас ціхі скрозь нуду
Шыпіць над вухам — і не гложне,
Што я павінен скокнуць на хаду.
Эх, быў бы не паэт,
То б скокнуў!

РАЗМОВА З БЛОКАМ

І мне чытае вершы Блок,
Забыўшыся на час і стому...
Яўгенія ЯНІШЧЫЦ.
Між класікаў — і я вядома.
Мяне не адштурхнеш убок.
Забыўшыся на час і стому,
Чытаў мне вершы Саша Блок.
Чытаў адной, не пры народзе.
Падчас спыняўся, і тады
Пытаў звычайна:
— А ці пойдзе? —
І я казалі:
— Не бяды.
Парой нідала:
— Слабавата.
Ты, Саша, тут падумаў лепш. —
І ён глядзеў — як вінаваты,
А потым ціха крэсліў верш.
Сачыла я за Блокам збону,
Калі карпеў над вершам Блок.
Крытыкавала зноўку Блока
І знала: з Блока будзе толк.

ЮШКА

З РЫБАЦКАГА ГУМАРУ

На беразе ракі рыбак ладзіўся варыць вярэчу. На дымок забрыў палляўнічы.
— Вечар добры!
— Някескі.
— Юшачку гатуем!
— Рыхтуюся.
— Можна, да сполкі прымеш?
— Далучайся.

Палляўнічы зняў з пояса свой адзіны здабытак — даўганага бекасіна, пачаў яго снубсіці.
Рыбак заюшыўся каля сагана.

На спод ён паклаў пару тлустых ліней і столькі ж нарасёў для навару. На іх — плоскіх лямчоў і мянтузіка для саладу. Паверх усыпаў з паўтузіна ярышоў з акунькамі для юшкі. Умасціў і палляўнічы сваё птушкі.

шанё. Сам узлёў падладваць у агонь ламачка.

Рыбак не адступіў ад варыва. Ён старанна счэрпаў пену, памешваў, смакаваў, дасыпаў прыправы. Хутка духмяны водар юшкі расцеў па лазняках. Рыбак алошні раз пасмакаваў і абвясціў: «Гатова».

Прыцелі ўселіся вакол сагана і ўзліся за лыжкі. Елі моўчкі, зладзіна, размерна: шах-шах, сёрб-сёрб, шах-шах, сёрб-сёрб, як на танку ў два цапы. Калі апусцела чвэрць сагана, палляўнічага пацягнула на размову.

— Вось справа, — выціраючы рукавом змакрэлы лоб, пачаў ён. — Якая птушка не птушка, а смачная юшка.

Рыбак моўчкі сярбаў наварыстую поліку. Палляўнічаму здалося, што сябра не пачуў яго мудрасці і, адрэзаўшы ладную скібу, паўтарыў:
— Кажу, якая птушка не птушка, а смачная юшка.

Маўклівы рыбак і на гэты раз змаўчаў. «Ці ён аглух, гэты вусаты сом, ці язык праглынуў разам з юшкай, — падумаў палляўнічы. — Маўчыць, як рыбіна. Хоць жыжынай падпякай». Справа даходзіла да гушчы. Палляўнічы аблізаў лыжку і адкрыў новую лусту.

— Вось чуд, — сказаў ён трэці раз. — Якая птушка не птушка, а смачная была юшка.

Рыбак не вытрымаў. Ён падчапіў лыжкай бекасіна і плюгнуў яго на ўлонне палляўнічаму.

— Еш сваю птушку. Сам пацягнуў бліжэй саган і ўзліў за рыбу.

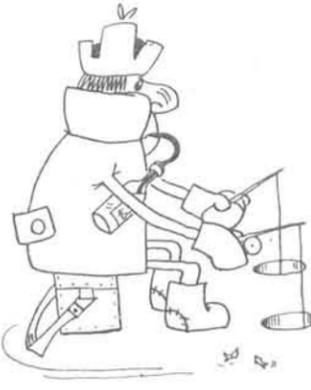
Чутна на Гомельшчыне апрацаваў П. БАНДАРЧУК.

ТЛУМАЧАЛЬНЫ СЛОЎНІК

Азраплан — план з паветра
Вадакачка — падзіная качка
Зубрыць — карміць зуброў
Злыдзень — злы дзень
Малодзіва — малое дзіва
Марнаслоўе — словы-мары
Парасон — сон удваіх
Цеплавоз — воз тріла
Эканаміст — эканомны містык.
Л. ПРАНЧАК.

Громаадвор — адвадат.
Дзеяслоў — гінаматызэр.
Дышаль — нос.
Зграя — аркестр.
Кнігаўка — прадаўшчыца кнігарні.
Пытальнік — экзаменатар.
Стрыкань — цырульнік.
А. ШОЦКІ.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. П. КОЗІЧА

ПАРАЙЦЕ

Ці можа чалавек апынуцца ў бядзе па ўласнай ініцыятыве? Катэгарычна сцвярджаю — можа!
Вось як гэта сталася са мной. Тры гады нашага супольнага жыцця з Юрасём не былі азмрочаны ніводным больш-менш значным канфліктам. Я не скажу, што характар у мяне, як у анёла. Справа ў Юрасю. Творца надзяліў яго поўным камплентам станоўчых якасцей. Няма патрэбы іх тут пералічваць. Мяне задавальнялі дзве: каханне да мяне і любоў да працы. А працаваць ён любіў і ўмеў. За япоўныя тры гады выдаў зборнік аповяданняў і цяпер працуе над аповесцю.

У аўтарытэтных колах яго лічаць таленавітым і шматбагачым. Таму, усведамляючы сваю адназначна перад маладымі талентам, я ўсе вялікія і малыя справы рэальнага быцця ўзваліла на свае ниволяныя жаноцкія плечы. Цяжкая, вядома. Але на якія ахвяры не пойдзеш дзеля мастацтва наогул і ўласнага мужа ў прыватнасці! Праца над аповесцю ў Юрасю спорылася. З кожным днём таўсцелі стос рукапісу. Толькі вось з нейкага часу мне пачало здавацца, што чарговы не хапае ў нашым сямейным раі. Пачала пільней прыглядацца да суседзяў, да знаёмых і — зурнака! — уласнай машыны.

Юрась сустрэў маю прапанову набыць цуд на колах без энтузіязму. Мала таго — наадрэз адмовіўся. Аднак гэта мяне не зблытнула. Бо тут мне нагадалася біблейская Ева. Праўда, той было куды лягчэй спакусіць свайго Адама. Адам хто? Дагістарычны мужчына з прымітыўным інтэлектам, нават без пачатковай адукацыі. Ды і жыву ў тую эпоху, калі яшчэ

нават штаны не прынята было насаць. А паспрабуй уламаць цяперашняга, каторы з дыпламам, у крмыпленавым гарнітуры, пры гальштукі, з якога можна ладную спадніцу пашыць?

Але я не разгубілася. Мне неаднойчы даводзілася змагацца з мужавым кансерватызмам у поглядах на сучасны быт. І я павяла наступ на яго упартасць спакаяла, але планамерна і настойліва. З кожным днём супраціўленне Юрася слабела. Апошні яго козыр, які заключваўся ў тым, што ў нас не хапае на «Масквіца» патрэбнай наўнасы, я пабіла катэгарычнай заявай, што недастаючую суму нам ахвотна пазычыць мая сяброўка. Разлічыцца ж будзе чым. І я выразна паглядзела на пісьмовы стол, дзе ляжаў рукапіс яго яшчэ не народжанага дзецішча. І Юрась здаўся.

Мы запісаліся на чаргу. Юрась пачаў наведваць курсы шафэраў-аматараў. Вядома, не абшлосся без цяжкіх пераходаў. Асабліва цяжкія даваліся нябогу ПВР. Блытаўся ў розных там скрыжаваных, перакрываючых і іншых мудрагелістасяках вулічнага руху.

Не сакрэт, што ў час навування Юрась усё радзей і радзей садзіўся за пісьмовы стол. Бывала, па цэлым тыдні не дакранаўся да рукапісу. Але гэта мяне не хваліла. З'ява часова. Улягуцца ілюматы-турботы і ўсё стане на сваё месца. Нарэшце, намаганні вынілачынаў, працавітаць мужа і мае асабістае старанне далі плён. Юрась атрымаў правы. А тым часам у двары з'явілася і мая мара, увабленая ў метал, пластыку, гуму і іншых кампанентах, вядомых толькі яе стваральнікам — маскоўскім аўтазаводцам.

З гэтага ўсё і пачалося.

Прызнаюся, што спачатку часта адрывала мужа ад працы, выкарыстоўваючы ў якасці сучаснага рамізініка. Потым усё радзей і радзей, бо пасля кожнай паездкі ён падоўгу бавіўся каля машыны. Усё нешта там змазваў-перамазваў, адшурбуваў-зашурбуваў. Я ўсё часцей і часцей стала бачыць яго каля і ў машыне, чым за пісьмовым сталом. А калі і браўся за працу, дык лістоў, што кляліся ў стос рукапісу, прыметна не прыбаўлялася.

Вось гэта ўжо мяне насцярожыла і ўстрывожыла. Спачатку я скараціла нашы выезды да мінімуму. А потым і зусім перастала карыстацца паслугамі ўласнага транспарту, імкнучыся адарваць мужа ад тэхнікі і пасады за пісьмовы стол.

Але не тут было! Нават і тады, калі машынай не карысталіся, Юрась знаходзіў прычыну, каб пакорпацца каля яе. Праганю апантанага з гаража, пасады за працу, і толькі на мінутку адварнуўся па справе, гляджу. — А ён ужо ўпіўся вачамі ў нейкі талмуд па аўтасправе. Ноччу трызніць карбюратарамі, радзятарамі і іншымі ліха ведае якімі рэчамі. А сёння працула сярод ночы — майго каханенькага і месца на ложку прастыла. Я туды, я сюды — у кватэры няма. Устрывожылася не на жарт. Як сэрца адчувала. Кіруюся ў гараж. А мой нябога ў машыне. Абняў руль і спіць сабе, як пільну прадаўшы. Ледаз раскатураха ды дамоў справодзіла.

Цяпер ясна — Юрась захварэў. Я веру ва ўсемагутнасць сучаснай медыцыны. Якіх толькі хвароб не лечыць! Нават для самых прапашчых алкаголікаў вынайшлі метады адлечвання ад Бахуса — іглэрапію. Толькі майму Юрасю яна наўрад ці дапаможа. Тут, пэўна, нешта іншае трэба. Але што? Парайце.

Антон РЭАНТОВІЧ.

Цікавы

СОН

Я, як заўсёды, сустрэлася з Верай на «нашым» скрыжаванні.

— Які я цікавы сон сёння бачыла, — прыцітаўшыся, гаворыць Вера. — Як быццам зайшла ў краму і прашу баначку індыйскай растваральнай кавы, а прадавец кажа: «У нас зараз няма індыйскай кавы. Вы сядайце ў самалёт і ляціце ў Індыю, там яна ёсць». І што ты думала? Я саджуся ў самалёт і лячу ў Індыю!

— Хіба гэта сон? Ты паслухай, які сон мне прысніўся, — адказвае я. — Заходжу ў магазін жаночага адзення. Гляджу: джынсы амерыканскія даюць. Каштуюць пяцьдзесят рублёў. Праўда, у адны рукі — адны штаны. А народу — нікога няма. Ну, я сабе хутка схпіла, ды ў аўтамат. Званю Мані, Тані, Свеце. Тыя прыбеглі, пахапалі, а чаргі ўсё няма.

— Ты б мне пазваніла, няўжо нумар забыла?

— Дык я званіла! Мне сказала: толькі што ў Індыю паляцела...

К. МАЛАХАУ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 638561 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12   АТ 10038.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і біяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, ніно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО.